

ELIEL ASPELIN-HAAPKYLÄ

**SUOMALAISEN
TEATTERIN HISTORIA
III**

Eiel Aspelin-Haapkylä

Suomalaisen teatterin historia III

«Public Domain»

Aspelin-Haapkylä E.

Suomalaisen teatterin historia III / E. Aspelin-Haapkylä — «Public Domain»,

Содержание

VIII. Kahdeksas näytäntökausi, 1879-80	5
IX. Yhdeksäs näytäntökausi, 1880-81	28
X. Kymmenes näytäntökausi, 1881-82	44
Конец ознакомительного фрагмента.	58

Eliel Aspelin-Haapkylä

Suomalaisen teatterin historia

III Nousuaika, 1879-93

VIII. Kahdeksas näytäntökausi, 1879-80

Edellinen jakso kertomustamme päättyi Suomalaiselle oopperalle omistettuihin jäähyväissanoihin. Aikalaiset eivät kuitenkaan tienneet, että teatteri tästä lähtien oli käsittävä ainoastaan puhenäyttämön, eikä siis näytäntökauden loppuessa keväällä 1879 havaittu mitään alakuloisuutta sen ystäväpiirissä. Päin vastoin oli, kaikesta päättäen, mieliala reipas ja luottavainen. Ja olihan siihen aihettakin. Oopperan viimeinen näytäntösarja oli jättänyt jälkeensä kauniita muistoja ja puheosastokin oli tehnyt hyvän vaikutuksen. Ensi kerran se oli näytelty Helsingissä yhtä mittaa kolme kuukautta ja ensi kerran Bergbom oli voinut panna koko aikansa ja voimansa sen johtoon, ja tulos oli ollut ilahduttava: näytännöt olivat alkaneet vetää Arkadiaan paitse varsinaista yleisöään ennen välinpitämättömiäkin, ruotsalaisia katsojia.

Tämän saamme tietää Emilie Bergbomin kirjeistä veljelleen, joka toukokuun keskivaiheilla oli lähtenyt ulkomaille. Siten hän 27/5 kirjoittaa Jane Eyrestä:

"[Ida] Aalberg menestyy suuremmoisesti. B. O. Schauman sai pyhänä Nordenstamin teatteriin, ja ukko ihastui niin, että hän seisoi paikallaan viime hetkeen ja taputti käsiään ja kumarsi, aivan niinkuin Trapp ennen muinoin Frankenfeltille. Hän lähetti kysymään, esiintyykö Aalberg vielä – tämä oli 'yhdeällä hyökkäyksellä valloittanut hänet'. Kaikki kolme kertaa on meillä ollut vallan hyvä huone, mitä tyytyväisin yleisö, kättentaputuksia ja esiinhuutoja sekä kukkia Aalbergille joka iltä. Hän onnistuukin oikein hyvin, mutta melkein enemmän ilahduttaa minua Leinon menestys. Kahdessa ensimmäisessä näytöksessä hän näyttää erittäin hyvin; kolmannessa hän sentään on heikko ja lemmennustuksessa hyvinkin heikko. Kyllä meidän täytyy ponnistaa voimiamme saadaksemme hänet ensi vuonna ulkomaille." – [Ja 3/6 samaan ääneen:] "Eilen päätimme ja loistolla. Vaikka oli mitä kaunein kesäilma ja ruotsalainen oopperanäytäntö (jopa Cornevilien kellot!), oli meillä 480 mk – sängen hyvä tulo neljänneltä kerralta Jane Eyreä. Yleisö oli melkein yksinomaan ruotsalaista, jopa oli pari kaartinupseeriakin eksynyt Arkadiaan, ja kumminkin olivat suosionosotukset vilkkaita ja lämpimiä; Aalberg sai kaksi komeaa kukkavihkoa bravohuutojen kaikuessa. – Saa nähdä kestäkö ihastus syksyllä! Onneksemme alkaa ruotsalaisen puheosaston huono maine vakaantua yleisössä." – Kuultuansa Nordenstamin lausuneen: "Ruotsalainen teatteri olisi onnellinen, jos sillä olisi semmoinen näyttelijätär" [kuin Ida Aalberg], Emilie pelkää, että ruotsalaiset koettavat houkutella hänet puolelleen – eikä vuottakaan kulunut ennen kun semmoisia yrityksiä tehtiin, joskin turhaan.

Yhtä ilahduttava seikka, kuin puhenäyttämön kasvava menestys, oli se että yhä enemmän alettiin käsittää Suomalaisen teatterin kansallista merkitystä. Todistukseksi viittaamme "Maalaisen" kirjoitukseen U. S: ssa (12/5).

Siinä tekijä, huomautettuaan kuinka teatteri kaikissa kulttuurimaissa tunnustetaan tärkeäksi kansalliseksi sivistyslaitokseksi ja kuinka on havaittu sen erittäin hyödyttävän kansallisia pyrintöjä semmoisissa maissa, joissa vieraskielinen sivistys on masentanut kansan henkisiä voimia, sanoo yleisesti tunnetuksi, että Suomalainen teatteri lyhyellä toimiajallaan on suuresti virkistänyt suomalaisuutta ja tuonut monta uutta ystävää suomenmielisten joukkoon. Aivan tärkeää kansallisille riennoillemme oli hänestä sentähden, että taidelaitos edelleenkin elossa pysyi ja vahvistui, ja oli sitä yksin mielin harrastettava. Teatteri vaati näet suuria uhrauksia, jommoisia sen osaksi jo oli tullutkin etupäässä Helsingissä. Mutta koska pääkaupungin suomenmielisillä muutenkin oli monta kansallista yritystä kannatettavana, katsoi kirjoittaja välttämättömäksi, että maalaiset entistä suuremmissa

määrässä rientäisivät pääkaupunkilaisille avuksi, ja hän ehdottaa, että ensi kesänä, Juhannuksen aikana, kaikissa maalaiskunnissa toimeenpantaisiin seuranäytelmiä Suomalaisen teatterin hyväksi. Hän ei epäillyt että tulos olisi hyvä, jos kaikkialla ryhdyttäisiin asiaan, ja se seikka että koko maassa samaan aikaan puuhattaisiin samaa, "antaisi yritykselle jonkinlaisen yleiskansallisen merkityksen, joka vaikuttaisi ylentävästi ja innostuttavasti kaikkien mieliin".

Tämä alote esiintyi niin myöhään keväällä, ettei se voinut välittömästi johtaa toivottuun päämäärään. Mutta ei se silti ollut turha. Ennenkin ja erittäin tänä keväänä oli erinäisissä kaupungeissa, niinkuin Turussa, Jyväskylässä, Vaasassa ja Hämeenlinnassa, toimeenpantu rahankeräyksiä teatteria varten, mutta tästä lähtien alkoi maalaiskunnissakin ilmaantua samanlainen harrastus, ja tositeossa Maalaisen ehdotuksen vaikutus ulottui vuosikausien halki. Melkoinen ansio siitä tulee Suomettaren Matillekin, joka näinä aikoina ei ollut kukaan muu kuin Antti Jalava. Tämä innokas teatterin ystävä näet ei ainoastaan kannattanut Maalaisen ehdotusta, vaan kirjoitti omastakin puolestaan tavan takaa lämpimiä kehotuksia samaan suuntaan, ja kesän alkupäivinä hän U. S. n mukana levitti varta vasten toimittamansa vihkosen, jossa neuvottiin miten seuranäytäntöjen toimeenpanemisessa oli meneteltävä.¹

Samaan aikaan Jalava pitkässä Matin kirjeessä [4/6] loi katsauksen teatterin vaiheisiin. Siinä hän osotti kuinka ahtaissa oloissa työtä oli tehty. "Menneet seitsemän vuotta ovat Suomalaiselle teatterille todellakin olleet seitsemän laihaa vuotta." Niiden kuluessa oli Ruotsalainen teatteri saanut 80,000 markkaa enemmän valtioapua, ja vasta nyt oli – mikä kiitoksella tunnustettiin – Suomalaiselle myönnetty yhtä suuri vuotuinen avustus. Mutta silti ei tulos ollut vähäarvoinen: puhenäyttämön ohjelmisto käsitti jo 112 kappaletta ja niiden joukossa näytelmäkirjallisuuden parhaimpia, ja esitykseenkin nähden oli voittoja saavutettu. Kerskailematta teatteri siis saattoi itsestään sanoa:

Laun hiihin laulajoille,
Laun hiiliin, latvan taitoin,
Oksat karsin, tien osoitin —

"Ja se voima, joka tähän saakka oli auttanut, oli entisellään, kansan lämmin, uhrauksia tekevä rakkaus." – Ensimmäinen maalaiskunta, jossa tänä kesänä juhla seuranäytäntöineen toimeenpantiin teatterin hyväksi, oli Vesilahti, ja oli saalis 700 mk. "Todella kaunis lahja yhdestä ainoasta pitäjästä", Emilie kirjoitti Kaarlolle. Oulusta tuli 273 mk työväestön toimeenpanemista iltahuveista.

Puhenäyttämön edistys teki Emilie Bergbomin "päivä päivältä vastahakoisemmaksi" ajattelemaan oopperan jatkamista. Sitä vastoin hän innolla valmistui tulevan näytäntökauden puheohjelmistoa. "En voi' on kollatsionoitu", hän kirjoittaa [27/5], "Almbergin, Roistoväkeä Vilhon ja Sisarukset minun johdollani. Tänään kollatsionoidaan 'Sydän unhotettu' Almbergin johtaessa, jotta hän tarpeen mukaan voi tehdä korjauksia [suomennokseen]." Samalla luetellaan toisia kappaleita, jotka jo olivat suomentajain käsissä taikka joille kääntäjiä haettiin. Anzengruberin Der Meineidbauer (Valapatto) näytelmän kanssa Emilie kävi turhaan monen luona – Godenhjelmistä, Almbergista, Slööristä, Salosesta se oli joko liian pitkä tai liian vaikea; vihdoin Törmänen sen otti.

Mutta miten oltiinkaan innokkaita ja luottavaisia, tiesivät ainakin läheisimmät, että teatterin olemassaolo edellytti mitä suurinta säästäväisyyttä. Tämän ajatuksen tapaa alinomaa Emilien kirjeissä. Säästäväisyydestä tehtiin näyttelijöillekin seuraava vaihtopuolinen ehdotus: joko he näyttelevät maaseuduilla taikka ovat vapaita saaden vain puolet palkastaan kesäkuukausilta. Seurue valitsi jälkimäisen vaihtopuolen, sentähden heittäytymättä toimeentomuteen. Jäsenet jakaantuivat

¹ Pienen, nykyään harvinaisen lentokirjusen nimi on: "Luettelo seuranäytelmiksi sopivista kappaleista sekä neuvoja seuranäytelmään toimeenpanemiseen", Helsingissä 1879. – Bergbomin arvostelun mukaan olivat neuvot "makalöst praktiska" (verrattoman käytännöllisiä).

kahteen ryhmään, joista lukuisampi (taiteilijaparit Aspegren ja Leino, Ida Aalberg y.m.) oli omin päin näyttelevä Viipurissa ja pienempi Tampereella.

Kun Kaarlo Bergbom tänä keväänä lähti ulkomaille, oli hänellä kaksi asiaa mielessä. Toinen oli nyt niinkuin aina teatteri, toinen eräs kirjallinen yritys. Toukokuun alussa oli Suomalaisen Kirjallisuuden Seura pyytänyt häntä kirjoittamaan yleisen kirjallisuuden historian suomenkielellä, ja kun ooppera ei enään ollut kiusaamassa, hän alkoi kuvitella voitavansa suorittaa mieluisen tehtävän, jota hän jo kymmenkunta vuotta ennen oli ajatellut elämäntyökseen. Totta kyllä oli kova todellisuus näyttävä, että hänen täytyi uhrata sekin mieliteko teatterille. "Thalia on kademielineen lemmitty", hän myöhemmin lausui, kun kirjallisuushistoria tuli puheeksi, mutta vastaiseksi hänellä ei vielä ollut sitä kokemusta. – Siitä ynnä muusta antavat tietoja seuraavat otteet sisarusten kirjeenvaihdosta.

Bergbom matkusti Bruno Böökin kanssa 13/5 Hanko-laivalla Tukholmaan – säästäväisyydestä etusalongissa.

(Kööpenhamina 19/5). – "Tukholmasta on mainittava ainoastaan [Björnsonin s.v. ilmestynyt] Leonarda, jonka näin Uudessa Teatterissa. Kiehtova, runollinen, sydäntäkuristava kappale; mutta ei otollinen suurelle joukolla. Runoilija on päättänyt näytelmänsä epäsoinnulla huolimatta sivellä sitä tekosovinnolla, jossa pariton ja tasainen parhaimman mukaan sovitellaan yhteen. Kaikkiialla salongissa valitettiin: 'eriskummallista', 'käsittämätöntä', 'katkellimallista'. Minusta se oli hyvin selvä, mutta miten sitä voitiin väärin käsittää, huomasi seuraavana päivänä parin lehden kokonaan erehdyttävästä selostelusta. Muutoin oli huone tyhjä – ensi iltana. Tietysti johtui se valtiollisesta vihamielisyydestä Björnsonia kohtaan lippukysymyksen tähden; mutta se olikin kaviaaria talonpojille. Cornevillen kellot! kas siinä jotakin toista. Leonarda sopii meille sangen hyvin, jollen ota lukuun nimiroolia. Rva Aspegrenilla ei ole riittävästi 'suuremmoisuuksia' ja Kaarola on liian nuori. Hedvig Winterhjelm olisi siinä ihan paikallaan. Jos hän tulee syksyllä, on kappale välttämättömästi otettava. Aalbergille on siinä erittäin suloinen rooli ja toinen Stenbergille sopiva, jos hän osaa antaa sille tarpeeksi auktoriteettia. Kenties sopii rva Aspegren paremmin. Miesroolit toisarvoisia."

"Tulimme Tukholmaan vasta torstaina (15/5) ja lähdimme perjantaina. Lauantaina saavuimme tänne ja tänään jatkamme Lyybekkiin. Täällä olen nähnyt erittäin mieltäkiinnittävän Kesäyönunelma-näytännön, joka antoi minulle oivallisia aiheita kappaleen näyttämöllepanoa varten, jos joskus voisimme ajatella sitä näyteltäväksi. Se oli hyvin tunnelmallinen, vaikka jotenkin balettimainen. Näytteleminen oli oivaa, mutta ehkä liian siroa ja veltoa ollakseen Shakespearea. Edellisenä iltana näin kaksi vanhaa ranskalaista komediaa, jotka esitettiin perin hyvin, mutta olivat niin vanhanaikaisia, että haisivat hometta. Ei toki klassillista, kunnioitettavaa hometta, vaan aivan uutukaista. – Pelkään olevani ikävä matkatoveri Böökille. Hänellä on ehdoton taipumus sirkukseen ja varieteeseen. Kyllä Leino olisi ollut soveliaampi matkustamaan." – (Wien 30/5). Matkalla Berliiniin Bergbom oli niin pahasti vilustunut, että vielä Wienissäkin vilu ja kuume vuorotellen vaivasivat häntä. Kumminkaan hän ei peljännyt oikein sairastavansa. Teatteriin nähden oli hänellä ollut onni. Berlinissä hän oli nähnyt Antigoneen ja Uriel Acostan, Wienissä Götz von Berlichingenin ja Wagnerin Niebelungit. Aikoen viipyä Wienissä koko kesäkuun hän oli vuokrannut yksityisen asunnon; Bөөk samoin, mutta erikseen.

(Wien 5/6). "Rakas sisar! Olen sydämestäni iloinen, että sesonki loppui ilman häiriötä tai ikävyyttä. – Onko Tohtori Klaus tullut Blochilta?² Jos niin on, niin ryhtyköön Törmänen siihen. Muutoin näin sen toissa päivänä ja ajatellessani sen europaalaista menestystä täytyy minun huudahtaa: *Quel bruit pour une omelette!* Hyvänsävyisiä ihmisiä, hyvänsävyisiä olosuhteita, moralisia mietelmiä, kaikkiialla rehellisyyden ja kunnollisuuden haju – mutta mikä proosan erämaa! Ei kohtausta, ei luonnetta, ei probleemia, joka herättäisi vähintäkään esteettistä viehätystä. Kumminkin otamme kappaleen, sillä sen proporvarillisella todellisuudella on ainakin se ansiopuoli, että se pakottaa näyttelijöitämme puhumaan luonnollisesti. – Sanot Törmäsen kääntäneen *Mädchenschwüre* (Neitojen valat) ja *Wenn die Frauen weinen* (Vaimojen kyyneleet). Rakas sisar, lue jälkimäinen ja

² Berliniläinen kirjakauppias (ei tanskalainen, niinkuin sanotaan II s. 200).

pyyhi kaikki loukkaava, jos semmoista on pujahtanut mukaan. Tiedäthän ettei Törmäsellä ole paljo aistia. Edellinen oli mukailtava – ehkä luet senkin ja mainitset, miten hän mielestäsi on onnistunut."

"Olen koettanut perehtyä paikkakunnan oloihin, mikäli heikkouteni on sallinut. – Kirjallisuushistorialliseen teokseeni huomaan tarvitsevani paljon aikaa. Mahdotonta on kirjoittaa se niin lyhyesti kuin kirjallisuusseura vaatii, jollen ota mukaillakseni jotakin ulkomaalaista teosta. Mutta sitä en mielelläni tekisi, sillä kirjasta tulisi silloin ainoastaan puoleksi taikka ei puoleksikaan alkuperäinen. – Böökiä tapaan harvoin. En tiedä miksikä, mutta en pääse häntä lähemmäksi – tiemme käyvät niin erikseen. Asuntoni on huokea, mutta myöskin epämiellyttävä, ummehtunut ja epäterveellinen. Isäntäväki on toki siivoa. Teitä kotolaisia muistelen aina. [Ja sen johdosta mitä Emilie oli kirjoittanut erään sisarenpojan kivulloisuudesta:] Syvästi koski minuun mitä kerroit M:sta. Lemmikki parka, en edes tiedä onko meidän toivominen, että hän eläisi, jos hänen elämänsä tulee elämäksi täynnä tuskaa. Unessa olen jo kaksi kertaa nähnyt hänet kuolleena. – Jumalan haltuun, armaani, terveisiä kaikille rakkaille sukulais- ja ystäväpiirissä Kaarloltasi." (Kirjeeseen on liitetty eri lehti, jolla on 17 numeroitua kysymystä teatterioloista y.m.)

(Helsinki 11/6). – "Älä laiminlyö terveyttäsi, vaan käy lääkärillä ja lähde Karlsbadiin, jos hän neuvoo sitä. Sinun täytyy myös muuttaa asuntoa, jos se on epäterveellinen." – Emilie vastaa sitte järjestään kysymyksiin, sillä "onhan sietämätöntä ettei vastata kun kysyy". (Vastauksista otamme joitakuita:) Syy miksi 'Kaupunkimme rouvat' menestyi niin huonosti oli melkoisessa määrässä Vilhon, joka näytteli *hyvin* huonosti, naiset olivat paljon parempia. 'Ballo in maschera' teki fiaskon Ruotsalaisessa teatterissa, esitys kuuluu olleen surkea. Nti Stenberg oli erinomainen 'Orposisaruksissa'. Navrátil on Tikkurilassa ja näyttää aikovan jäädä tänne talveksi. Alma Fohström kiertelee Johannes Hahlin kanssa maaseuduilla, antaen konsertteja. – "Ylipäättään olen niin tietoinen siitä että meidän tulevana talvena täytyy säästää viimeiseen saakka, että välitän vähän lauluohjelmistosta. Säestys maksaa aina. Orkesteri suututti minua viime hetkeen asti. 'Jane Eyressä' oli pitkä väli 1: sen ja 2: sen näytöksen välillä, ja vaikka usein pyysin, että silloin soitettaisiin kaksi numeroa, niin eipä vaan sitä tehty. Yhtä typerä oli se 'Lemmenjuoman' harjoituksissa. Olin antanut heille nuotit läpikäytäväksi maanantaina aamupäivällä ja itse pyhänä kehottanut heitä siihen. Klo 1/2 5 oli sitte 'Orposisarusten' harjotus, ja k: lo 7: ksi oli määrätty 'Lemmenjuoman' harjotus. Mutta tietysti oli orkesteri niin ylhäinen, ettei se tahtonut vaivata itseään kahta kertaa samana päivänä. Se tuli k: lo 7 ja vasta silloin se ensi kerran harjotti musiikin ja muitten täytyi istua ja odottaa puolitoista tuntia. Olin hyvin pahoillani enkä voinut olla suoraan sanomatta, että totta kai heitä oli kovin rasitettu toukokuulla! Tunnustan että he näyttivät hyvin noloilta. – Hyvästi. oma Kaarloni. Jumalan haltuun; hoida terveyttäsi, niin että palaat hyvissä voimissa; tiedäthän kuinka tarpeen se on. Koeta päästä ystävällisemmälle kannalle Böökin kanssa."

(Wien 13/6). – "Böökin matkan laita on vähän ikävä: Strakosch³ on mennyt Karlsbadiin. Nyt ajattelemme, olisiko hänen matkustettava Müncheniin saadakseen tuntia Possartilta. – Siitä mitä olen nähnyt viehättäneen sinua Kuningas René sekä Pitt ja Fox. Meidän Jolanthamme [Ida Aalberg] on ehdottomasti parempi kuin tšekäläinen nuori debytantti (Fräulein Heese). Krastel (Tristan) ja Hallenstein (René) antoivat tietenkin aivan toisen sävyn kohtaukselle, jossa Jolantha ei esiinny, kuin mitä meillä nähtiin. Näyttämöllepanossa ei ollut mitään erinomaista. Pitt ja Fox on mieltäkiinnittävämpi lukiessa kuin nähdessä. Olin aina miettinyt sitä meillä näyteltäväksi niin pian kun Böök kehittyi, mutta huomaan erehtyneeni. Yleisömmme on liian vähän perehtynyt englantilaiseen historiaan 1780-luvulla käsittääkseen kaikkia juonen käännteitä. Sitä paitse Böök ei koskaan saa sitä ylemmyyttä, joka tarvitaan Foxin rivouden aateloimiseksi. – Täällä ja Berlinissä teatteria varten ostamieni kappalten joukosta olen tavannut muutamia hupaisia vähäpätöisyyksiä ja sieviä laulukappaleita – sitä pahempi *yksi* voitto *10:stä* tyhjästä. Ne vaativat kuitenkin mukailemista ja

³ Alexander Strakosch, s. 1844 Unkarissa, oli ensin etevä näyttelijä (Sonnenthalin oppilas) ja sitten, rammaksi tultuaan, kuuluisa lausunnon opettaja. Hän toimi Lauben apumiehenä ensin Leipzigin ja myöhemmin Wienin Stadttheaterissa.

säästän ne sentähden syksyksi. – Anzengruberin näytelmiä olen läpikäynyt useita. Lähetän yhden Der ledige Hof (Isännätön talo), josta pidän paljo. Totta tosiaan en tiedä kumpi on otettava – se taikka Meineidbauer. Jälkimäinen on kieltämättä nerokkaampi, draamallisesti tehokkaampi ja roolit ovat syvällisempiä. Edellinen taasen nojaa enemmän yleisinhimilliseen ristiriitaan; erikoisesti katolinen ja itävaltalainen astuu siinä enemmän taustalle. Sitä paitse näyttää se olevan soveliaampi meille. En tiedä onko Vilholla tuota synkkää yltiöpäisyyttä, joka kiinnittää Valapatossa, mutta olen varma siitä, että Kaarola Avellanista tulisi mieltäkiinnittävä Agnes. Kun oikein mietin asiaa, puollan kaikissa tapauksissa Valapattoa, mutta jos toinen miellyttää sinua enemmän, niin voimme ottaa sen. Se on kuitenkin, jos niin käy, säästettävä Böökin kotiatuloon, sillä ainoastaan hän voi näytellä Leonhardia."

"Oli ikävä että [J. E.] Cajanus ei saanut stipendiä. Emme voi päästää häntä, ja jos hän jää, otetaan oopperasuunnitelmat helpommin korviin. Tunnen oikein kylmän värityksen seljässäni, kun ajattelen että meidän kenties täytyy ryhtyä oopperapuuhiin keväällä, niin hengetöntä, tuloksetonta ja kiittämätöntä se työ on. Apropos, oletko kuullut mitään Lydia Laguksesta ja hänen tulevaisuudensuunnitelmistaan? Aikooko hän palata kotia, vai jäädä ulkomaille? Jos meillä välttämättömästi on oleva ooppera, niin olisi minusta pieni otollisempi: hän, Passinen, Cajanus ja Hahl. Totta on ettei se tuota mitään, mutta kun otetaan lukuun Fohströmin suuri palkka, tuottaa suuri ooppera yhtä vähän, toisin sanoen velat kasvavat yhtä suuriksi – kumminkin olisi työ paljon helpompi ja, mikä on tärkeämpää, paljo suomalaisempi. Sillä unelma että me suurella oopperalla pakottaisimme itsemme Uuteen Teatteriin on näyttäytynyt kokonaan – unelmaksi."

"Terveyteni on nyt parempi, vaikka en ole täysin toipunut. – Ylipäättään on koko [wieniläisellä] väestöllä, huolimatta sen hyvänsävyisyydestä, keveydestä ja ruumiillisesta kauneudesta, älynpuutteen leima, joka erottaa sen berliniläisestä ja parisiläisestä väestöstä. – Mutta aika rientää, minun täytyy teatteriin (Macbeth)." – (Helsinki 23/6). "Oma Kaarlo! Kovin huolestuttaa minua, että vielä olet raihmainen. Luullakseni olet itse syypää siihen. Sinun täytyy välttämättömästi totuttaa itseäs syömään vitkalleen. Ruoka on oikein purtava ja siihen sinulla ei tahdo olla aikaa. – Meillä on ollut surkea aika; viikko sitten (15/6) oli meillä kova halla [joka enimmin koski Uusmaata ja Etelä-Hämettä]. – Olemme luonnollisesti kaikki suurimmalla levottomuudella ajatelleet suomalaisen kulttuurin lähintä tulevaisuutta, jos nälkä ja hätä taas ahdistaisi maata. Kuinka voitaisiinkaan silloin kestää kaikkea! – Yksi suomalainen tyttökoulu on jälleen alkuunpantu Oulussa, joten syksyn alusta 5 uutta suomalaista koulua alkaa toimensa: tyttökoulut Oulussa ja Kuopiossa sekä poikakoulut Viipurissa, Porissa ja Turussa. Sitä paitse on nyt aavistamatta yksityinen suomalainen koulu sukeltanut esiin Lappeenrannassa ja monesta syystä luullaan sen takana piilevän ruotsinmielisiä ja kouluylihallituksen juonia siinä tarkoituksessa, että Viipurin koulun merkitys siten ehkäistäisiin, toisin sanoen hallitus ottaisi huostaansa Lappeenrannan koulun ja jättäisi Viipurin koulun oman onnensa nojaan. Eilisessä Suomettaressa oli hyvä kirjoitus siitä asiasta: se tulee päivän postissa. – Almberg on puhunut Cajanderin kanssa Romeosta ja Juliasta, ja Cajander oli sanonut yhtä mielellään suomentavansa sen kuin Venetian kauppiaan, jos se on teatterille sopivampi. Mitä sinä arvelet? Minusta Romeo ja Julia olisi sekä arvokkaampi että kassalle edullisempi. Vilho saa nyt kaksi kelpo paraatiroolia (Parjauspesä ja Porvari aatelismiehenä); olisi hupaista koettaa Aalbergia Juliana. Suometar lausui hyvästijätössään teatterille, että uunna vuonna olisi otettava 'arvokkaampia näytelmiä'; onnellista olisi, jos saisimme Shakespearen näyttämölle. Kuitenkin oli Cajander sanonut, ettei hän ryhtyisi työhön ennen syksyä, niin että voit miettiä mitä tahdot; minä olen Romeon puolella. Se tulisi huokeammaksi ja tuottaisi enemmän. Onhan Jane Eyren suuri menestys viittaus. – Seurueella kuuluu olevan onni Viipurissa: huoneet ovat matkustavaisten mukaan täynnä, ja kun piletti maksaa 3 mk, ovat kai tulotkin hyvät. – Olen oikein iloinen, että taas antaudut kirjalliseen työhön. Voi jos kirjoittaisit kotimaisen historiallisen näytelmän, kenties innostut kun alat kirjoittaa. Rein oli nykyisin täällä saadakseen tietoja nimikirjaan ja hän oikein suri sitä, että uhraat aikasi kaikenlaisiin pikkuseikkoihin sen sijaan että kirjoittaisit jotakin. Hänestä oli alijohtaja välttämättömästi hankittava – saksalainen taikka ruotsalainen. Hankkikaa enemmän rahoja, sanoin minä puolestani!" – (26/6) "Der ledige Hof

on oivallinen ja näyteltäisiin meillä varmaankin hyvin; pelkään kuitenkin tuon lapsijutun herättävän huutoa. Törmänen suomentaa Valapattoa, mutta jos se menestyy hyvin, niin on minusta toinenkin otettava. Miksemme voisi näytellä kahta saman tekijän kappaletta, toisen syksyllä toisen keväällä?"

(Wien 29/6). – "Uutinen hallasta on vienyt minulta kaiken levon. Isänmaa, suomalaisuus ja teatteri ovat samalla kertaa uhattuja, niin että kolmenkertainen pelvon syy on olemassa. Jos ainoastaan Uusimaa ja Etelä-Häme kärsii, ei hätää vielä synny; mutta jos tämä on alku yleiseen katoon, niin saattaa se musertaa meidät." – Tässä on aukko kirjeenvaihdossa. Koko heinäkuulta on vain yksi Emilien kirje säilynyt ja Kaarloilta ei ainoatakaan. Kumminkin tiedämme myöhemmistä kirjeistä, että Kaarlo oli kolme viikkoa parannuksilla Franzensbadissa. Ilmat olivat siellä sateiset ja kylmät, ja sentähden hän huolestuneena kuvitteli kotimaan kesää vielä pahemmaksi. Böök taas meni Karlsbadiin Strakoschia tapaamaan, ja 12/7 hän kirjoitti Bergbomille olleensa tämän puheilla. Strakosch oli ystävällisesti luvannut kohta antaa hänelle tunteja, ja jo puolentoista viikon päästä Böök ilmoittaa: "Olen hyvin edistynyt, uskallan sanoa; eilen sain niin imartelevia kiitoslauseita, etten tiennyt minne katsoa. Kyllä tunnen, että koulu hyödyttää – ääneni on jo ihan toinen. En voi sanoin lausua kuinka olen onnellinen saatuaani semmoisen opettajan. 'Sie werden ein Künstler' [Teistä tulee taiteilija], hän sanoi eilen lopuksi!" – Emilie oli kesäkuun viime päivinä lähtenyt sukulaisten luo Kuitiaan ja Poriin, ja edellisestä paikasta hän 13/7 kirjoitti m.m.:

"Viljapelot ovat täällä mitä ihanimmat. Yleistä katovuotta varmaankaan ei tule. – Lundahlin sanotaan tulevan reippaammaksi päivä päivältä. Hän lukee Franz Moorin ja on pyytänyt toistakin roolia, lähetin Rizzion [Maria Stuart Skotlannissa]. – Ruotsalaisessa teatterissa on tapahtunut skandaali, josta en kuitenkaan tiedä muuta kuin mitä sanomat kertovat. Eroava johtokunta oli antanut viedä teatterista puvuston ja kirjaston panttina eräästä lainasta; kiireesti kutsuttiin kannatusyhdistys kokoon ja päätettiin kerätä rahoja lainan suorittamiseksi, mutta siksi kun ne saataisiin kokoon annettiin väliaikainen takaus lainanantajalle. – Kuinka meidän on ponnistettava taloudellisen aseman parantamiseksi, sitä ei voi kyllin muistuttaa. Soittokuntaa ei ollenkaan ja mahdollisuuden mukaan kappaleita, jotka houkuttelevat yleisöä pienen suomenmielisen piirin ulkopuoleltakin." – (Helsinki 1/8). "Kaarloseni! Ehtoolla 29 p. palasin kesämatkaltani sangen hyvissä voimissa. Täällä on kaikki entisellään – ikävä rahanpuute ei lainkaan poisluettuna. – Älä unohda ostaa pirteitä itävaltalaisia vuoriseturilaispukuja (valokuvia) Valapattoa varten. Aina vain seurue näyttää Viipurissa hyvälle ja täysille huoneille ja luullakseni he aikovat vielä viipyä siellä yhden viikon. Leino ja Aalberg, sanotaan, näyttävät rasittuneilta; hyvä olisi jos lakkaisivat, niin etteivät tule väsyneinä tänne. – Lundahlin tuskallinen tauti on loppunut: hän on päässyt rauhaan. Muutamia päiviä sen jälkeen kun hänen vaimonsa oli synnyttänyt lapsen, hän kuoli hiljaisesti. Pari viikkoa hän oli ollut huonompi, niin että oli maannut.⁴ – Niin tuskallinen kuin kuolemansanoma olikin, en voinut olla päästämättä kiitoshuokausta, että hän oli vapaa kärsimyksistään; sillä terveeksi hän ei enää koskaan olisi voinut tulla. Rva Strömerkin on vaipunut lepoon. Näille kummallekin olisi pitempi elämä tietänyt ainoastaan kärsimystä, rauhattomuutta ja tuskaa, ja sen vuoksi olkoon Jumalalle kiitos että ovat saaneet rauhan."

"Alma Fohström on päättänyt laulajaisturneensa ja valmistautuu ulkomaanmatkalle: ensin Emsiin ja sitte Pariisiin. Jos aloittaisimme oopperan syksyllä, niin luulen varmaan että hän jäisi tänne talveksi. – Lagermarckkin aikoo ulkomaille, mutta haluaa sitä ennen neuvotella sinun kanssasi, mitä rooleja hänen tulisi harjotella. [Filip] Försten on niinkään täällä ja tahtoi esiintyä, ja – mikä on kaikista pahinta – Navrátil jää tänne täksi vuodeksi! Hän oli eilen luonani ja vaivasi minua kaikenlaisilla kysymyksillä, niin että huomiseksi toimitan kokouksen, jossa neuvotellaan eikö hänelle ole kirjoitettava, että kaikista päättäen tänä vuonna ei tule oopperaa. Hänen täälläolonsa vaivaa minua, sillä se johtuu meidän epämääräisestä lauseestamme: 'kenties uutena vuonna'. – Sveessit alkavat Parranajajalla. Kesäkuun alussa kohtasi Hrimaly Albergin ja Wahlströmin esplanaadissa ja kysyi, saisivatko he lainata Parranajajan nuotteja? Päätimme vastata, että jos Ruotsalaisen teatterin

⁴ Näyttelijä Arthur Lundahl kuoli Tampereella 24 p. heinäk. 1879.

johtokunta toivoo jotakin Suomalaiselta, on sen kääntyminen suoraan johtokunnan puoleen. Almberg laati jotenkin 'pörröisen' suomenkielisen kirjeen Kiseleffille, ja me luulimme asian jäävän siihen, mutta pari viikkoa sitten ilmestyi Kiseleff Almbergin luokse, kiitti hyvästä lupauksesta ja sanoi Ruotsalaisen teatterin mielellään tekevän vastapalveluksen, jos tarvitsemme jotakin. Siten on heillä Parranajajanuotimme jäljennettävänä; mutta en minä toki mitenkään taivu pyytämään heiltä Neiti Elisabethia.⁵ Hyvästi nyt, rakas Kaarlo, Jumalan haltuun ja mieli jotakin omaa kappaletta meille. Emilie."

(Wien 5/8). "Rakas sisar! Ihmettelet kai että kirjeeni on päivätty Wienissä eikä Pragissa. mutta kaikella on syynsä. Lähdettyäni Franzensbadista päätin viipyä pari tuntia Karlsbadissa, joka on aivan Pragin tiellä. Halusin nähdä kuinka Bööki oli kehittynyt ja satuin keskelle sangen ikävää juttua. Bööki oli luvannut maksaa Strakoschille eikä voinutkaan. Kun olin jonkinlaisessa takauksessa Böökin puolesta, ei ollut muuta neuvoa kuin antaa hänelle rahat, jotka olin määrännyt Pragissaolooni, ja itse mennä Wieniin, jossa tiesin saavani entisen emäntäni luona elää velaksi, siksi kun saisin rahakirjeesi. Sittenkään ei Strakosch saanut koko saatavaansa, mutta lupasin lähettää hänelle loput kun olin saanut rahoja. Olin kovin pahoillani, mutta kun Strakosch kuulemani mukaan on hyvin 'tarkka' rahakysymyksissä, en tahtonut saattaa Böökiä tukalaan asemaan ja kenties aiheuttaa, että opetus olisi keskeytetty. Kun saan rahoja, lähdän Pestiin, sillä tähän aikaan ei täällä ole nähtävää eikä kuultavaa."

"Muutoin Strakosch oli varsin tyytyväinen Böökiin, joka tietysti oli tehnyt 'riesige Fortschritte', kiitti hänen ahkeruuttaan ja lupasi tehdä hänet valmiiksi jouluksi. Hänen piti lukea seuraavat roolit: Hamlet, Romeo, Figaro, Don Cesar de Basano, Karl Moor, Clavigo, Ferdinand, Mortimer, Prosper Block (Sardoun Pattes de mouche) ja Maxime Odier (Feuillet'in Roman d'un gentilhomme pauvre). Siinä Kaarolakin saa roolin. Kauhean kallis Strakosch vaan on – 150 guldenia kuukaudessa, yhdestä tunnista päivässä. Yksi etu siitä on, että nimittäin Böökin itsestään täytyy luopua aiikeesta olla kauemmin ulkomailla, mikä on tärkeää meille, sillä jos Bööki viipyisi tuolle puolen joulua, syntyisi siitä suuria vaikeuksia ohjelmistoon nähden. – Kylpemiseni Franzensbadissa on jättänyt jälkeensä omituisen väsymyksen. Ei se kuitenkaan ole mitään odottamatonta. – Kaikissa tapauksissa olen koko joukon parempi ja jonkun viikon päästä toivon saaneeni takaisin sen joustavuuden, joka minulla oli kylpyaikana. – Pian alkaa syystyömme. Sisar parka, sinulla on raskas taakka kannettavana ensi kuukautena. Toivoakseni palaavat kaikki jäsenet niin virkistyneinä, ettei kovin voimakasta kannustinta työhön tarvita. – (Pitkä yleiskatsaus ohjelmistoon.) – Valapaton suomennoksen tahdon verrata alkuteokseen, sillä en luota sen uskollisuuteen." – (Helsinki 4/8). – "En muista olenko kertonut, että kaikki kauniit toiveet, jotka kiinnitettiin nuoreen Cronstedtiin, ovat hävinneet. Ollen Keuruulla suomea oppimassa hän [10 p. heinäk.] hukkuu venematalla jotenkin matalalle. Hän oli taitava uija, ja kun vene meni kumoon, hän kehotti tovereitaan pitämään kiinni siitä ja aikoi itse uida rantaan hankkiakseen apua; kumminkin hän uupui, puettu kun oli paksuihin vaatteisiin ja isot saappaat jalassa. Monta kaunista lupausta hukkuu hänen kanssaan. Joskus kun sopii, menen hänen isänsä luokse puhumaan Parturista. Jos se on kauas edistynyt, hän voi suomennuttaa sen loppuun ja toimittaa sen painoon".⁶(Pest 12/8). Kaarlo tullut Buda-Pestiin 10/8. Hunfalvyn perhe maalla; Budenz vastaanottanut hänet ylen ystävällisesti. "Eräs nuori unkarilainen oleskelee nykyään Suomessa ja jää sinne uuteen vuoteen saakka. Jos voit osottaa hänelle kohteliaisuutta, niin tee se. Hänen isänsä – tällä hetkellä en muista hänen nimeään, se alkoi S: llä [Szinyei], – kohteli minua hyvin sydämellisesti. –

⁵ Nti Börjessonin kirjoittama 2-näytöksinen ruotsalainen näytelmä, jonka Kaarlo oli ehdottanut otettavaksi nti Avellania varten ja jonka hankkiminen tuotti Emiliele paljon vaivaa, syystä kun se oli painamaton.

⁶ Ylioppilas K. Cronstedt, pankinjohtajan vapaaherra J. Cronstedtin poika, oli alkanut innokkaasti harrastaa suomenkieltä ja kirjallisuutta. Ainoa hedelmä, joka ennätti kypsyä, oli Beaumarchais'in mestariteoksen Sevillan parturin suomennos. Se oli näet valmiimpi kuin Emilie luuli. Keväällä 1880 se esitettiin Suomalaisessa teatterissa ja ilmestyi sittemmin painettuna. Vuosi tapaturman jälkeen pystyttivät Keuruulaiset vainajalle muistopatsaan Kangasjärven Kangassaareen. Siinä on paitse nimeä ja kuolinpäivää kirjoitus: Kansalaiselle kansalaiset.

Leonarda annetaan lokakuulla Wienin Stadttheaterissa, ja Strakosch on Böökin kanssa läpikäyvä rakastajan osan. – Rauhansanoma oli uutinen Lundahlin poismenosta. Murtunut elämä toiveineen, jotka aina pettivät. Nyt hän on levossa. Rauha myöskin vanhalle Strömerille! Hän oli rehellisesti taistellut. Katkerampi oli tieto nuoren Cronstedtin kuolemasta, vaikka hän persoonallisesti oli minulle niin vieras. Niin rikkaita lupauksia! Hän olisi ehkä poistanut mitä katkeraa kiintyy Cronstedt nimeen; mutta toisin oli sallittu." —

(Helsinki 13/8). – "Tänään lähtivät Alma ja Augusta Fohström. Olen tyytyväinen siitä, sillä siten pääsimme yhdestä vaatimuksesta toimeenpanna ooppera. – Kuinka on kirjallisuushistorian laita? Puhuin siitä eräänä päivänä Löfgrenin kanssa (hän kysyi, olitko sitä ajatellut), ja hän arveli, että sinun tulee kirjoittaa hyvä tieteellinen teos eikä mitään kompendiumia. 'Siitä on tuleva sinulle suuri muistomerkki', sanansa kuuluivat. – Olen jälleen monen vuoden päästä oikein lukenut jotain. Olen alkanut lukea Reinin psykologiaa, ja se on suuresti huvittanut minua. Hänellä on varsin selvä esitystapa, niin että oppimatonkin ymmärtää kirjan ja eri käsitykset meistä itsestämme. – Muistatko vielä Herman Roschieria?⁷ Hän on nyt palannut Siperiasta 15-vuotisesta vapaaehtoisesta maanpaosta. Oli hupaista taas nähdä hänet, vaikka kovin säälin häntä. Hän palaa vanhana ja murtuneena, vieraana omassa maassaan. Hän miettii lähteä Montreuxhön talveksi, sillä vaikeilla talvimatkoillaan on hän saanut pahan reumatismia ja pelkää sairastavansa kun pakkaset tulee. – Reumatismi muistuttaa minua [F. W.] Rothstenista. Hän on ollut hyvin, hyvin huonona reumaattisessa kuumeessa koko kesän, ja kauvan pelättiin, ettei hän kestäisi tautia. Nyt lienee kuitenkin hengenvaara ohi, ja hän voi liikkua huoneessaan. Ajatteles mikä kova isku kaikelle suomalaiselle työlle, jos hän olisi mennyt pois. Jumalan kiitos että hän on parempi, meillä ei juuri ole varaa kadottaa ainoatakaan kykyä ja kaikkein vähimmin semmoista kuin Rothsten."

(Pest 20/8). – "Älä, armaani, puuhaa turhia Neiti Elisabethin hankkimisen tähden, vaan pyydä se suoraan Kiseleffiltä, Meidän täytyy kuitenkin ennemmin tai myöhemmin tulla jonkinlaisiin tekemisiin hänen kanssaan, ja niin ollen on parempi ennemmin kuin myöhemmin. – Mitä kirjoitat kirjallisuushistoriastani, on kuin omasta sydämestäni puhuttu. Tiedän etten voi kirjoittaa kompendiumia, sillä minä kiinnyn aina koko sydämelläni asiaan, kun ryhdyn johonkin tehtävään, enkä sentähden voi laatia kokoonhaalittua oppikirjaa. Mutta semmoista näyttää kirjallisuusseura odottavan, koska se on määrännyt laajuuden noin 1,000 sivuksi. Teoreettiset esitykset sinne taikka tänne eivät selvitä asiaa. Olen sen vuoksi ajatellut kirjoittaa ensiksi joitakuuta osastoja – israelilaisen, roomalaisen ja renessansikirjallisuuden – käytännöllisesti näyttääkseni kuinka käsitan tehtäväni, ja sitte päättäköön seura, onko minun täydennettävä kokonaisuus saman suunnitelman mukaan. Itämaalaiset kirjallisuudet ja keskiaikainen tuottaa enimmäkseen työtä, sillä toiselta puolen niiden alalla vähemmän luvun teoksia, toiselta puolen edistyy historiallinen tutkimus joka päivä semmoisin jättiläisaskelin, että se, minkä joku vuosi sitten on lukenut suurella tyydytyksellä, yht'äkkiä näyttää vanhentuneeksi. Sentähden täytyy minun jättää ne osat viimeiseksi. Kuinka laajaksi koko teos tulee, on mahdoton sanoa edes sinnepäin, mutta varmaan se monta kertaa menee seuran määräämien rajojen yli. Tarpeetonta on kuitenkin puhua tästä edeltäkäsini, sillä ennenaikainen puhe jostakin teoksesta on aina haitaksi."

"Täällä Pestissä on minut vastaanotettu niin liikuttavalla sydämellisyydellä, etten voi sitä kyllin tunnustaa. Olen joka päivä kutsuilla, niin ettei työhön ole paljon aikaa. Hunfalvyn olen nähnyt ainoastaan yhden kerran, perhettä en ollenkaan. He olivat yhden päivän Pestissä matkalla johonkin kongressiin Viennessä taikka Arlesissa, en muista kummassako. Budenzin, Gregussin (esteetikko), Rakoszyn (kirjailija) y.m. 'selebriteettien' kanssa seurustelen ahkerasti. Gregussin kautta olen saanut nuoren oppineen avukseni, jotta perehtyisin unkarilaiseen draamalliseen kirjallisuuteen. Meidän tulee, luullakseni, viljellä unkarilaista kansannäytelmää, sillä, vaikkei se tarjoakaan mestariteoksia,

⁷ Nimipastori, sitten provosti Herman Roschier oli Bergbom-sisarusten äidin serkku. Hän oli 1864-79 suomalaisten siirtolaisten saarnaaja Itä-Siperiassa.

tapaa kuitenkin runollisemman hengen esim. Kylänheittiössä kuin Mein Leopoldissa taikka Tireuse de cartes'issa. Sitä paitse herättää se aivan toisella tavalla yleisön myötätuntoa. Hra Engel – se on hänen nimensä – analysoi minulle unkarilaiset draamat kohtaus kohtaukselta; pääkohtaukset hän kääntää suullisesti. Otan ainakin kolme tai neljä kappaletta. Teemme yhdessä työtä 3-4 tuntia päivässä." – (Pest 7/8). – "Viivyn täällä siksi kun rahoja tulee. Sitte lähdän Wieniin tai Pragiin – en vielä tiedä kumpaseenko. – Olen jo alkanut tuntea tuota levotonta – en voi sanoa koti-ikävä, vaan pelkoa että kotona jotakin tapahtuu, jonka tähden läsnä-oloni olisi tarpeen. Ainoa lohdutukseni on – ei mitään oopperaa!" – (Helsinki 27-28/8). – "Olemme alkaneet vastoinkäymisellä: pari päivää sitte kirjoitti [Ida] Aalberg, että hän on sairas eikä voi tulla syyskuun alussa. Hän sanoo liiaksi vaivaantuneensa Viipurissa. – Wahlström kävi Kiseleffillä pyytämässä Neiti Elisabethia, hän oli ollut kohtelias ja lähetti kappaleen samana päivänä. – Älä ole levoton teatterin tähden, kyllä tullaan toimeen." – Tähän pistämme otteen eräästä Bergbomin kirjeestä vanhalle ystävälleen Otto Florellille, joka täydentää hänen Unkarissaolonsa kuvausta:

(Pest 3/9). – "Viihdyn täällä erinomaisen hyvin ja elän 'niinkuin Jumala Ranskassa' taikka 'niinkuin piispa pappilassa' meikäläisen realistisemman lausetavan mukaan. Et voi käsittää kuinka ystävällisiä, kohteliaita ja sydämellisiä ihmiset täällä ovat. Minulla oli aina joku määrä skeptisismiä, kun Almgren tai Blomstedt-vainaja niin ylistäen puhuivat unkarilaisista oloista, mutta sitte kun olen nähnyt mikä elämänvoima asuu tässä kansakunnassa, täytyy minun tunnustaa että se ansaitsee lämpimintä ihailua, syvimmälle käypää tutkimista."

"Omallakin alallani olen tavannut paljon mieltäkiinnittävää. Erittäin on unkarilainen kansannäytelmä omituisesti kehittynyt ja seisoo parhaimman rinnalla mitä Ranska ja Saksa ovat tuottaneet. Näyttämölliseen tehokkaisuuteen nähden ovat ne verrattavat ranskalaisiin melodraamoihin, siveelliseen tarkotusperään katsoen parempiin saksalaisiin kansannäytelmiin. Lisäksi tulee jonkunlainen runollinen viehättäväisyys, joka kenties useammin on etnografinen kuin taiteellinen, mutta joka kuitenkin heittää jonkun hohteen näitten tuotteitten yli."

"Enemmän kuin koskaan olen tuntenut, kuinka tärkeä rikas runollinen tuotteliaisuus olisi asiamme kehitykselle. Mutta onneton politiikka nielee kaikki voimat ja kaiken mielenkiinnon. Kun meillä tahdotaan näyttää taiteellis-isänmaallista innostusta, niin – vihelletään Yölepakolle ja luullaan sillä tehneensä äärettömän palveluksen kotimaiselle taiteelle. Tuottelias runoilija olisi paras vastapaino oman puolueemme kielteisille aineksille samoin kuin paras maineetti vetämään puoleensa proselyyttejä vastakkaisesta." – Kohdistuen saman ajatuksen teatteriin Bergbom muutamia viikkoja varhemmin oli Wahlströmille kirjoittanut sanat: "Lähinnä teatterin ylläpitämistä ei mikään ole sydämelleni tärkeämpi kuin kotimainen ohjelmisto. Heikkojakin kokeita täytyy meidän kehottaa."

(Pest 7/9). – "Olen saanut kolme rakasta kirjettäsi ja kiitän sinua, kelpo hyvä sisareni, alituisesta huolestasi ja rakkaudestasi. – Aalbergin sairaus ei kummastuta minua, sillä päättääkseni ohjelmistosta, joka keväällä suunniteltiin, on hänellä ollut kauheasti työtä Viipurissa. – Tšekäläiset teatterit ovat jo avatut. Kansallisteatterissa on kolme kertaa viikossa ooppera- ja neljä kertaa puhenäytäntöjä. Olen käynyt siellä usein. Ohjelmisto on ollut hyvä (m.m. Antigone, Maria Stuart, Tartuffe), mutta vahvasti uudenaikaisen ranskalainen sävyllään. Kansallisteatterissa annetaan unkarilaisia kansannäytelmiä ja – Jumala paratkoon – offenbachiadeja (Cornevillen kellot pian sadannen kerran). Näyttelemistapa on hyvä, puhe luonnollinen, liikuntotapa vilkas, mutta ei epäkauniisti. Ensi luokan kykyjä ei ole. Täällä arvellaan yleensä, että Unkarissakin dekadensin aika on tullut – tai ehkä on sana liian ankara. Kaikissa tapauksissa on suuri tyyli, runollinen käsitys, nerokas intuitsioni hävinnyt. Nyt on ensemble [yhteisnäytteleminen] pääasiana, ja se on – täällä niinkuin muualla – ehdottomasti parempi kuin suurten nerojen aikana. Minusta oli tämä kuitenkin parempi, sillä meidän aikamme kiitetty ensemble on usein ainoastaan siinä, ettei voi erottaa toista toisesta. Teatterissa on minua kohdeltu hyvin ystävällisesti, olen ollut läsnä harjoituksissa y.m., josta en kuitenkaan ole hyötynyt, kun en ymmärrä kieltä. Unkarilaisia näytelmiä, joita ajattelen meille, en ole vielä nähnyt [näyttämöllä]. Valitsemisen varaa on runsaasti. Komedioja ja kansannäytelmiä

olen tavannut useita sopivia. Mielelläni tahtoisin lisäksi jonkun suuren patrioottisen draaman, sillä se on ääni, jonka me liian harvoin annamme soida teatterissamme, mutta sentapaiset näytelmät (jotka on minulle analysoitu) ovat joko olleet aatteellisesti liian keveitä taikka edellyttävät liian suuria erikoistietoja Unkarin historiassa." – Tähän Kaarlon kirjeet tältä kesältä oikeastaan loppuvat. Viimeisestä on vain katkelma säilynyt ja siitä näkyy hänen aikoneen paluumatkalla viipyä viikon päivät Pragissa, noin 21-22 p. syysk. olla Berlinissä ja sieltä parin päivän päästä matkustaa kotiin Tukholman kautta. Emilien kirjeitä on neljä, joissa tapaamme tietoja ensimmäisistä näytännöistä.

Teatterin toimi, jota Emilie Bergbom oli johtava syyskuulla, samoin kuin hän oli johtanut sitä toukokuulla, alkoi 7/9 "vanhalla Sirkalla". Esitys oli jotenkin onnistumaton – rva Aspegren ei enää ollut paikallaan nuorena tyttönä, ja väkeä oli vähän. "Päivä oli huono", Emilie arvostelee teatterin kannalta, "sillä ilma oli mitä ihanin, soittoa kaikkialla, palosammutuskunnan juhla iletulituksineen, juhlaavalaistus kaupungissa ja sotalaivoilla kruunauspäivän viettämiseksi, sirkus, ruotsalainen näytäntö y.m." Tuskin oli parempi menestys Jeppe Niilonpojalla ja Roistoväellä. Vilho oli kuitenkin erinomainen Jeppenä – "luullakseni", sanoo Emilie, "oli se parasta mitä olen häneltä nähnyt" ja Roistoväkikin, joka Emiliestä oli ikävä, esitettiin sangen hyvin ("Vilho ja nti Stenberg oivallisia"). Huonoista tuloista (200-300 mk) syytettiin ennen kaikkea sirkusta, "joka nielee kaikki"; eikä Uusi teatteri ollut siinä kohden Arkadiaa onnellisempi. – Merkittävä on että suomalainen teatteri tästä syksystä alkaen luopui musiikista näytösten väliaikana. Se tapahtui kyllä pääasiassa säästäväisyydestä, mutta uudistus oli taiteelliseltakin kannalta arvosteltuna enemmän voitto kuin tappio. Kun näet musiikki harvoin oli ollut sopusoinnussa näytelmän tunnelman kanssa, oli se enemmän häirinyt kuin enentänyt näytännön vaikutusta, puhumatta siitä että soittokunta ei suinkaan ollut katsonut tarpeelliseksi esittää parastaan väliaikoina aina levottomalle, ulos ja sisään liikkuvalla yleisölle. Uudistusta pidettiin alussa arveluttavana, semminkin kun välinäytösmusiikkia yhä edelleen säännöllisesti tarjottiin Ruotsalaisessa teatterissa, mutta yleisö tottui siihen pian eikä sitä sen jälkeen enään ole suomalaisessa teatterissa käytäntöön otettu.

Seuraava ohjelma oli V. Hugon Angelo, joka näyteltiin vähän lukuisammalle katsojakunnalle. Näytelmä annettiin nti Avellanin tähden, jolla Katarina Bragadinissa oli kiitollinen tehtävä. Näyttelijätär oli koko kevätkauden ollut Parisissa ja esiintyi nyt ensi kerran matkansa jälkeen. Häntä tervehdittiin myötätuntoisesti, ja kolmesta hänelle ojennetusta kukkavihkosta oli yksi toverien antama. "Kaarola suoritti roolinsa hyvin", Emilie kirjoittaa nti Elfvingille, "muutamissa kohdin, esim. lausuntaan nähden, oivallisesti; mutta ensi kerralla hän käsitti sen ehkä liian levottomasti ja voimakkaasti, toisella kerralla hän oli jo paljon, paljon parempi ja, jollei Leinon sairaus olisi estänyt kolmatta näytäntöä, olisi Katarina Bragadini varmaankin ollut siinä erinomainen." Erityisellä mielihyvällä Emilie puhuu nti Avellanin kyvystä antaa vauhtia niille, jotka myötävaikuttivat samassa kappaleessa. Arvostelusta päättäen huomattiin nti Avellanissa, niinkuin tavallisesti tutkimusmatkoilta palanneissa, miten vaikeaa on kohta täysin omakseen sulattaa mitä on oppinut. Toisista Emilie mainitsee Axel Ahlbergin, joka Rodolfona oli yllättänyt häntä näyttelemisellään.

Niin, Leino oli sairastunut lavantautiin, Böök oli ulkomailla ja Ida Aalberg oli saapuva vasta syyskuun lopussa. Kaikki tämä, mainitsematta Lundahl-vainajaa, jonka sija useimmissa kappaleissa oli täyttämättä, vaikeutti työtä: ei päästy ajoissa harjottamaan uusia näytelmiä. Hyvä oli että Kaarlo palasi lokakuun alussa, mutta tämänkin kuun loppupuoleen asti oli pakko näytellä ennen tunnettua – neljä kertaa pikku kappaleita ja kaksi kertaa Saituria, joka huolimatta Vilhon etevyydestä, ei suuresti vetänyt. Tietysti Bergbom kuitenkin toi uutta vauhtia teatterielämään. – Nuori unkarilainen, tri J. Szinnye, josta hän oli kirjoittanut sisarelleen, oli vietettyään kesänsä Kangasalla asettunut Helsinkiin. Hän osasi jo virheettömästi puhua ja kirjoittaa suomenkieltä ja oli valmis auttamaan Bergbomia tämän harrastuksessa liittämään unkarilaisia näytelmiä teatterimme ohjelmistoon. Hän alkoi suomentaa Edv. Szigligetin kansannäytelmää Mustalainen (A Czigany), ja käännös ilmestyi painostakin marraskuun lopulla. Muutoin mainittakoon, että innokas, miellyttävä vieras jäi koko talveksi Helsinkiin ottaen vilkkaasti osaa suomenmielisten ja erittäin teatteripiirin seuraelämään.

Jotenkin samaan aikaan kun Bergbom palasi, teatterit pääsivät neljajalkaisista kilpailijoistaan. Jos siinä oli perää mitä sanottiin, että sirkus vei muassaan ainakin 100,000 markkaa, ei ole ihme että sen omistaja, Ciniselli, H. D: ssa julkaisi lämpimät kiitokset hänelle "rakkaaksi tulleele kaupungille" ja "korkeille viranomaisille heidän ahkerasta käynnistään" (!). – Bergbomin poissaolon tähden lykätty yhtiökokous pidettiin 18/10 ja julkiluettiin siinä ne vähän ilahduttavat tiedot kuluneen näytäntökauden tuloista ja menoista, jotka jo on esitetty edellisen luvun lopussa. Johtokuntaan valittiin uudestaan entiset jäsenet Bergbom, Almberg, Wahlström ja Löfgren sekä, maisteri A. Stenbergin sijaan, joka luopui toimesta, tri *Jaakko Forsman*. – Ymmärrettävää on että Bergbomin tultua oopperatuomatkin virisivät, joskaan ei hänen aloitteestaan. Mikä Bergbom-sisarusten ja johtokunnan kanta tässä asiassa oli, saamme tietää eräästä Emilien kirjeestä (12/10) nti Elfvingille:

"Erinäiset oopperan ystävät vaativat kiihkeästi sen toimeenpanemista, mutta toista ovat suuret sanat, toista hankkia tarpeelliset varat. Nyt ei johtokunta aio tyytyä tyhjiin lupauksiin, vaan se vaatii, että jotkut henkilöt ottavat vastatakseen rahoista ja sitoutuvat hankkimaan määrääjoiksi vissit summat. Osakekirjoitus, keräys y.m. olkoon heidän asianaan. Tähän tietenkään ei kukaan suostu. Ennen on ollut hyvin mukavaa lykätä kaikki johtokunnan hartioille. Neuvotteluja näistä asioista pidetään näinä aikoina."

– Ensimmäinen uusi näytelmä esitettiin 25/10. Se oli ylempänä mainittu A. Jalavan suomentama *Neiti Elisabeth*, soma, teeskentelemätön perhekuvaus, joka ei kuitenkaan herättänyt mainittavaa suosiota. Nimiroolin näytteli kyvykkäästi nti Avellan, joskin käsittelytapa olisi saanut olla pehmoisempi. Axel Ahlberg oli jotenkin onnistunut nuorena pappina, ja rva Aspegren hänen äitinään kylläkin luontehikas, jollei liian ankara. Jälkikappale oli Wilbrandtin Ensi lempi, jossa Ida Aalberg hienosti suoritti sievän ingénue-roolin. Kun sama näytäntö uudistettiin, oli tulo (400 mk.) suurempi kuin ennen tänä syksynä.

Kohta jälkeen 30/10 tuli toisena uutuuutena Törmäsen suomentama L. Anzengruberin, 3 näytöstä (7 kuvaelmaa) käsittävä kansannäytelmä *Valapatto*. Suomalaisella teatterilla oli kunnia olla ensimmäinen pohjoismaainen näyttämö, joka esitti yhden ja pian toisenkin tämän nerokkaan itävaltalaisen runoilijan draamallisesti tehokkaita, luonnekuvaukseen nähden mestarillisia näytelmiä, eikä kumpanenkaan ollut syvästi koskematta katsojiin.

Vilho oli Mathias Ferner, talonpoika, joka oli salannut ja hävittänyt velivainajansa, tämän kahden lapsensa Vronin ja Jakobin eduksi laatiman testamentin ja oikeudessa väärällä valalla kieltänyt sen olemassaolon, ja oikein älyten luonteen hän osasi hillitysti mutta vaikuttavasti näyttää rikollisen omantunnonvaivat ja milloin viekkaat milloin hurjat ponnistukset pelastua syntinsä ilmitulemisesta; Ida Aalberg oli Vroni, joka keksittyään salaisuuden tarmolla ajaa oikeuttaan takaa ja vihdoin tapaa onnensa Mathias Fernerin rehellisen Franz-pojan morsiamena, sillä tämä (Axel Ahlberg) inhoaa isänsä rikosta ja uhmailee häntä, siksi että kuula isän kivääristä on lähellä viedä hänen henkensä. Morgonbladetin arvostelija sanoo nti Aalbergin vivahduteltua näyttelemistä niin lämmön ja voiman kuin liikuntojen ja kasvojeneleiden puolesta taiteelliseksi, ja kattavasti mainitaan Axel Ahlbergkin, joka kiitos huomattavan edistyksensä tänä syksynä nousi yleisön suosikkien joukkoon; kumminkin oli jälkimäisellä heikko, korjausta kaipaava kohta puutteellisessa kielentaidossaan. Pienemmätkin roolit näyteltiin hyvin; niin osotti Weckman (Jakob) kykenevänsä vaativampiinkin tehtäviin. Vihdoin sanotaan yhteisnäyttelemisen vetäneen vertoja parhaimmalle mitä ennen oli nähty, ja se samoin kuin kauniit steiermarkilaiset puvut vahvasti edullista yleisvaikutusta. Mutta kaikesta huolimatta ei näytelmää voitu antaa useammin kuin kolme kertaa peräkkäin; ja neljäs tuli vasta kun oli huomattu, että Neiti Elisabeth esitettynä kahden pikkukappaleen mukana kokosi vielä vähälukuisemman yleisön.

Toinen näistä jälkikappaleista oli ensikertalainen, Conradin laulunäytelmä *Taiteen harrastuksesta* (Aus Liebe zur Kunst), jossa esiintyivät nti Vikström, Pesonen, Aspegren ja Ahlberg. Sama kappale näyteltiin toisen kerran Sarah Multonin kanssa, joka oli uusi Helsingissä. Tässä

näytelmässä oli pääosa rva Aspegrenilla; muutoin esiintyi siinä, pienessä sivuroolissa, Bruno Böök ensi kerran palattuaan ulkomailta.

Syyskauden merkkitapahtuma oli juhlanäytäntö Oehlenschlägerin syntymän satavuotismuistopäivänä 14/11. Siksi oli erityisellä hartaudella valmistettu runoilijan aitoromanttinen murhenäytelmä Aksel ja Valpuri. Draama ei ollut uusi ohjelmistolle, mutta se oli uudestaan harjoitettu, esittäjät olivat enimmäkseen uusia, ja niin myöskin puvut ja koristukset. Sentähden oli näytäntöä uteliaisuudella odotettu, ja ensi kerran tänä vuonna, jopa ensi kerran pitkän ajan päästä, annettiin puhekappale täpötäydelle huoneelle, joka oli ei ainoastaan juhlapuvussa vaan juhlatuulellakin.

Sekä Ida Aalberg että Böök olivat jo ulko-olennoltaankin erittäin viehättäviä jalojen rakastavien edustajia. Molemmat nuoria, solakkavartaloisia ja sitä itsetietoista hehkua täynnä, jonka tunto kasvavasta kyvystä synnyttää. "Nti Aalberg kerrassaan valloitti yleisön." Hänessä oli totuutta ja lämpöä ja liikunnot olivat kauniit. "Varsinkin loppukohtauksessa hän ihastutti katsojaa. Sielukkaana, mutta samalla taiteellisesti yksinkertaisena, sopusuhtaisena ja plastillisesti täydellisenä vaikutti sanaton näyttelemisen sydäntäkouristavasti: sitä kannatti hieno, runollinen innostus ja samasta pohjasta lähtenyt oikea, älykäs käsitys. Esitys voitti mitä nti Aalberg ennen oli antanut, ja kieltämättä olisi monella Valpurin esittäjällä paljo suuremmillakin näyttämöillä ollut yhtä ja toista opittavaa nuorelta suomalaiselta taiteilijaltamme." Böökkin puolestaan osotti melkoista edistystä, joskin paikottain liioittelu intomielisessä lausunnassa ja kiihkoilu liikunnoissa viittasi juurikään suorittamaansa kouluun. Hänen käsityksensä tehtävästä oli kuitenkin oikea, ja yleisvaikutus hänestä oli se, että tässäkin oli kypsymässä kelpo ja miellyttävä näyttelijä. Axel Ahlbergin Haakon kuningas oli moitteettomampi kuin olisi voinut odottaa, jopa hyväkin, Vilho mustaveli Knuuttina täytti taidokkaasti tehtävänsä, joka ei ole miellyttävempiä, Leino [vasta taudistaan toipuneena] esitti piispan osan myötätuntoa herättävästi, ja samoin oli useimmilla muillakin osansa menestyksessä. "Suosionosotukset kasvoivat kasvamisestaan. Nti Aalberg ja Böök huudettiin esiin useita kertoja, ja niin myös Vilho ja Ahlberg kumpikin vuoroonsa." – Näytelmä meni vielä neljä kertaa peräkkäin ja tietenkin esitys tuli yhä pyöreämmäksi.

Uusi ohjelma tuli 25/11: K. Slöörin suomentama Björnsonin 2-näytöksinen *Vastanaineet* ja 1-näytöksinen H. Réberin soma laulunäytelmä *Vanhan viuluniekän lempi* (Papillotes de Mr Benoï). Björnsonin runollinen kuvaus näyteltiin erittäin hyvin. Neidit Avellan (kotiopettajatar-kirjailijatar) ja Aalberg (nuori rouva) suorittivat osansa kyvykkäästi; Böök (nuori mies) oli sentään kylmänläinen. Jälkikappaleessa esiintyivät nti Hacklin, jonka ääni näyttäytyi huomattavasti kehittyneen, eräs amatööri (Aug. Tavaststjerna) ja Pesonen.

Joulukuu alettiin antamalla kaksi kertaa Kylänheittiö, osaksi uudestaan miehitettynä. Nimiroolissa Axel Ahlberg esiintyi ensi kerran, mutta hän oli enemmän tunteellinen rakastaja kuin heittiö; nti Hacklin oli Finum Rósz ja lauloi laulunsa paremmin kuin hän tapasi itse luonteen; nti Rosendahl oli viehättävä nuorikkona. Toisena iltana 5/12 eräs laulukuoro ennen näytännön alkua lauloi keisarihymnin ja Maamme-laulun, syystä kun keisari kolme päivää ennen, matkalla Livadiasta Moskovaan, oli pelastunut rautatiellä toimeenpannusta murhayrityksestä. Ruotsalaisessa teatterissa oli samaan aikaan samanlainen mielenosotus. – Viimeinen uutuuus ennen joulua oli 12/12: Vilhon suomentama Richard Sheridanin maailmankuulu komedia *Parjauspesä*. Kappale, joka vaati melkein kaikki teatterin voimat, näyteltiin vauhdikkaasti ja koomillisen vaikuttavasti.

Pääosissa esiintyivät Vilho – Peter Teazle, nti Avellan – lady Teazle, Böök – Charles Surface, Ahlberg – Josef Surface, Kallio – sir Oliver, nti Aalberg – Mary j.n.e. Esityksen tunnustetaan herättäneen yleistä tyydytystä, jota paitse kiitetään luontehikkaita englantilaisia pukuja. Nti Avellan oli muitten edellä näyttelemisen värikkäisyydessä ja todenperäisyydessä, jonka ohella Böök mainitaan lämpimästä, nuorekkaasta Charles Surfacesta. Kun esitys oli enemmän vakaantunut, suotiin yhä useammille kiittäviä mainesanoja, niin Pesoselle, Kalliolle, rva Lundahlille,

nti Aalbergille, Tervolle, Kiviselle, Aspegrenille ja Leinolle; mutta muistutuksia tehtiin Vilhon ja Ahlbergin käsitystapaa vastaan.

Päättäneeseen syyskauteen luo Emilie Bergbom kirjeessään nti Elfvingille (15/12) yleiskatsauksen, joka välittömyytensä tähden on sanomien arvosteluja arvokkaampi:

"Teatteri on menestynyt taiteellisesti hyvin, mutta taloudellisesti huonosti. Että Ruotsalaisenkin teatterin on käynyt huonosti ei ole mikään lohdutus. Sheridanin nerontuotteen olemme me mielestäni esittäneet todella erinomaisella tavalla.⁸ Et voi uskoa kuinka olimme iloisia, että se onnistui niin hyvin. – Axel Ahlberg edistyy melkein rooli roolilta. Hän hallitsee oikein hyvin ääntänsä, entinen teeskentely lausumisessa on miltei kokonaan kadonnut, ja hän sanoo sanottavansa ymmärtävästi ja selvästi, ääni on soinnukas ja miehinen ja vivahduttamista vastaan on vähä muistutettavaa. Liikunnot ovat tosin vielä raskaanlaisia ja vähän kömpelöitä, mutta käsivarsiaan hoitaa hän jo paljon, paljon paremmin; jalat ja ennen kaikkea kävely vaatii vielä paljon työtä, ennen kun hän saa ne valtaansa. Kuninkaana Aksel ja Valpurissa on hänellä suuri menestys. – Kaarolan paras tähänastinen rooli on lady Teazle; tyytyväisyys on ollut yleinen. Hän liikkuu siinä vapaammin ja sujuvammin kuin missään toisessa roolissa. Hänen Mathildansa Vastanaineissa oli todella erinomainen, mutta tämä luonne on niin hämärä ja umpimielinen, ettei suuri yleisö ollenkaan ymmärrä sitä. Kumma kyllä ei kappale herättänyt suosiota, vaikka se näyteltiin sangen hyvin. – Ida Aalberg astuu varmin askelin todellista taiteellisuutta kohti. Vahinko vain ettei hän ole oikein terve; hän on liian heikko kestääkseen niin ankaraa työtä kuin hänellä on ollut tänä syksynä. Nyt hän kuitenkin on saava enemmän vapautta. Kiltti ja myöntäväinen hän on ollut meitä kohtaan ja työssään teatterissa. Rosendahl ja Hacklin ovat nekin kilttiä kuin ennen, rva Lundahlilla on paljon huolia leskenä neljän lapsen kanssa. – Vilholla on nykyään erittäin taiteellinen puuska. Hän on ollut tavattoman terve ja osottanut näyttelmissään odottamatonta voimaa. Leino on tautinsa jälkeen esiintynyt ainoastaan pienemmissä tehtävissä. Böök on paljon edistynyt matkallaan ja osottaa liikunnoissaan melkoista siroutta. Kivinen on kiltti ja ahkera, mutta näyttää vielä lapselliselta näyttämöllä, Parjauspesässä hän oli varsin hyvä. Nuori oppilaamme Weckman herättää mitä parhaimpia toiveita. – Raha-asiat ovat yhä edelleen *hyvin* huonolla kannalla huolimatta suuresta säästäväisyydestämme."

Bergbom-sisarukset asuivat nyt niinkuin jo ennen ja sittemmin koko elämänsä ajan Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kirjapainon talossa, Antinkadun varrella 4 (vaikka eri aikoina eri huoneustoissa). Heidän asuntonsa oli aina välittömässä yhteydessä rva Augusta af Heurlinin ja hänen perheensä asunnon kanssa, joka sisar aina pysyi heille lähimpänä uskottuna ja ystävänä. Tämä selittää että rva Heurlinillä oli tapana silloin tällöin avarampaan kotiinsa kutsua teatterin jäsenet sekä läheiset ystävät illanviettoon – niin esim. Uudenvuoden aattona 1879. Tällaisissa, sanoisimmeko, teatterin perhekutsuissa läsnäolleet eivät ole unohtaneet, kuinka sisarukset yhteistoimin osasivat tehdä yhdessäolon hupaiseksi. Keskustelu päivän asioista sujui vilkkaasti, laulu Kaarlon säestäessä helkkyi heleästi, ja aina oli Antti Jalavalla joku erityinen aihe puheenpitoon. Ymmärtäähän sen että tällaisella, yhteishenkeä herättävällä seurustelulla, jossa ei luokkarajoja havaittu, oli merkitystä taidelaitoksen työhönkin katsoen – jonka ensimmäiset kypsät hedelmät juuri näihin aikoihin poimittiin.

Kevätpuoli näytäntökautta ja samalla uusi kymmenluku, se ajanjakso, jonka runous ja taide meillä niinkuin muuallakin pohjoismaissa on todellisuustavottelun leimaama, alkoi merkitsevästi kyllä Nummisuutarien esittämisellä uudenvuoden-, se on Kiven muisto-päivänä. Olihan se kuvauksen puolesta todellisinta mitä kirjallisuudellamme oli näyttämölle tarjottavana. Ennen näytäntökauden loppua oli teatteri jo osottava, että se tahtoi olla mukana ajan riennoissa ja kykeni tulkitsemaan ja levittämään aikakauden uusia aatteita.

⁸ Eräässä toisessa kirjeessä mainitaan muutaman hienosti sivistyneen naisen Tukholmasta nähtyään Parjauspesän lausuneen: "Jos suomalaiset vain kävelisivät paremmin, niin olisivat he kerrassaan meitä etevämpiä näyttämöllä."

Kolme päivää myöhemmin (4/1) oli uusi ohjelma, joka käsitti kolme pikkukappaletta, kukin 1-näytöksinen: Ensi lempi, E. N(ervander)in kirjoittama "joulukuvas" *Pikku Suometar*⁹ ja Adamin laulunäytelmä *Nyrnbergin nukki*. Kummassakin edellisessä näytelmässä suoritti nti Aalberg pääroolin; viimeainutussa taas nti Hacklin ja Pesonen sekä Aug. Tavaststjerna (Miller) onnistuivat niin, että hupainen laulukappale näyteltiin tavan takaa kevätkauden kuluessa. Siten lähinnä Topeliuksen päivänä (14/1) Anna Skrifvarsin ja Kuningas Renén tyttären kanssa. – Sitä ennen (8/1) oli Kavaluus ja rakkaus uudistettu. Näytännöstä E. Nervander, joka edellisenä vuonna erottuaan Åbo Postenin toimituksesta oli muuttanut takaisin Helsinkiin ja kirjoitti teatteriarvosteluja [ilman nimimerkkiä] Morgonbladetiin, lausuu m.m.:

"Ei ole helposti toivottavissa nähdä Louise Millerin osaa näyteltävän syvemmillä ja todellisemmalla tunteella, suuremmalla nuoruuden sulolla ja viehkeämmällä naisellisuudella kuin mitä havaittiin nti Aalbergin esityksessä. Ainoastaan yksi ajatus siitä näyttikin vallitsevan katsojissa, joihin kaunis ja jalo roolintulkinta koski ehdottomasti ja syvästi. Yhä uudistuneet esiinhuudot, kättentaputukset ja kukkavihkot ilmaisivat yleisön myötätunnon. Näytelmän toisen suuren naisroolin, lady Milfordin, esitti tällä kertaa nti Avellan ja osotti hän selvästi ja varmasti käsittävänsä sen sekä voimakkaasti ja erehtymättömästi silmällä pitävänsä luonteen yksityiskohtiakin. Bök esiintyi ensi kerran Ferdinandina, johon rooliin hän oli perehtynyt Strakoschin johdolla. Hänen näyttelemisessään oli voimaa ja lämpöä, jonka nuori kyvykäs näyttelijä luullaksemme saattaisi antaa puhjeta esiin hehkuvamminkin sentähden menettämättä tasapainoansa. Vilhon Wurm oli läpiharkittu ja luontehikas, mutta Leinin luonnonlaadulle oli presidentin rooli hyvin vieras." – Sama näytelmä annettiin vielä kaksi kertaa, jota paitse tammikuun loppupuolella esitettiin Jane Eyre, Valapatto ja Parisin veitikka, joka viimeainuttu oli niitä rooleja, joissa nti Avellan nuorekkaalla reippaudella ja samalla taiteellisen hienoilla yksityispiirteillä enimmänsä viehätti katsojia; jälkikappaleessa, Taiteen harrastuksessa, esiintyi nti Vikström, joka pääasiassa oli työskennellyt oopperassa, viimeisen kerran (21/1). – Tämän jälkeen oli jälleen valmiina yksi näytännökauden tärkeimpiä uutuuksia, nimittäin Elisabeth Löfgrenin suomentama Björnsonin murhenäytelmä *Maria Stuart Skotlannissa*; ensi-ilta 27/1 (kaikkiaan 3 kertaa). Tässä draamassa, Nervander sanoo, oli nuorelle teatterille annettu tehtävä, josta askel shakespeareläiseen ohjelmistoon ei ollut kovin pitkä. Mitä suoritukseen tulee ei sitä hänestä voitu sanoa loistavaksi voitoksi, mutta kumminkin urhoolliseksi ja kunniakkaaksi taisteluksi, josta moni kaunis sankariteko oli kerrottavana.

Nuori Maria Stuart oli suurempi ja vaikeampi tehtävä kuin nti Avellanilla ennen oli ollut. Kieltämättä hän älykkäästi tulkitsi roolin, mutta jollei huikentelevainen, onneton kuningatar sittenkään tullut katsojalle täysin selväksi, eikä herättänyt myötätuntoisuutta, niin oli syy enemmän tekijässä kuin näyttelijättäressä. Epävarmasti väikkyen historiallisen kuvaajan ja draamallisen luojan välillä Björnson on kyhännyt naishaamun, jonka esittäminen on pulmallisimpia. Parhaiten onnistui nti Avellan Darnleyn ja Rizzion murhakohtauksissa sekä tavatessaan Bothwellin metsässä. Ylipäättään olisi kuvauksessa *kuningattaren* pitänyt esiintyä selvemmin, jonka ohella olisi tarvittu enemmän suloa ja pehmeyttä toisen näytöksen neljännessä kohtauksessa; vihdoinkin olisi ollut säästävääkin käytettävä suuria liikuntoja, joita kyllä nähdään kuuluisillakin näyttämöillä, mutta jotka sittenkin tositeossa paremmin johtuvat taiteilijan ja yleisön tylystymisestä kuin välittömästä innostuksesta. – Ahlbergissakin huomattiin joskus onttoa tehontavottelua, mutta silti hän hienolla ja varmalla käsityksellä kykeni luomaan runollisen kuvan Darnleysta, joka sentään väriltään oli raskaampi kuin 18-vuotiaalle nuorukaiselle soveltui. – Bökissä oli teatteri saamaisillaan oivallisen näyttelijän, joka iskien roolin ytimeen nuorekkaalla fantasialla luo siitä kokonaisuuden. Hänen Bothwellinsa oli jo enemmän kuin harjotelmä. Daimonisesti hurmaava piirre rohkeassa vuoristolaisjaarlassa näyttäytyi niin luonnollisesti ja teeskentelemättä, että vain vähän kypsymistä olisi ollut tarpeen ja luoma olisi ollut mallikelvoinen. – Leinin John Knox oli kaunis ja sopusuhtainen, joskaan emme täysin

⁹ Alkuteos_, Den lilla Finskan, julinteriör i en akt_, on painettu Morgonbladetin ensi numeroihin s.v.

luota sen historiallisuuteen. Niinkuin näyttelijä oli roolin ajatellut, hän suoritti sen johdonmukaisesti ja selväpiirteisesti. Liikunnot olivat soveliaat ja joskus teeskentelemättömässä arvokkaisuudessaan plastillisen kauniit. – Rizziksi oli Kivinen liian nuori, vaikka hän kyllä teki parastaan viekkaan ja pelkurimaisen italialaisen laulajan ja diplomaatin kuvaamiseksi. – Sivurooleissa nähtiin Vilho – Ruthwen, ansiokas tapansa mukaan, Tavaststjerna – Morton jaarli, nti Hacklin – William Taylor (näyttelijätär esitti aika somasti nuorukaisroolin sekä puheosan että pienen laulun) j.n.e.

Tänä vuonna oli teatteri ensi kerran Runebergin päivänä (5/2) Helsingissä. Juhlanäytäntö alkoi *Severin Falkmanin* järjestämällä viidellä kuvaelmalla *Hirvenhiihtäjistä*. Ensimmäisessä nähtiin Pietari ja Matti varhaisella aamulla, lumihiteiden leijaillessa maahan, hiihtävän kartanolle; toisessa: metsästäjät saarella ryhmittyneinä kaadetun hirven ympärille, kolmannessa: rusopartanen Ontro tuvassa tarjoskelemassa tavaroitaan talon naisväelle, neljännessä: Matti kosimassa kangaspuissaan istuvaa Hetaa ja viidennessä: kihlajaisten vietto ja tanssi tuvassa. Viimeisessä kuvaelmassa 8 tyttöä ja 4 poikaa tanssi "kolmen enkeliskaa" sydämen pohjasta, niin että ilo syttyi salongissakin. Oivalliset kuvaemat, joiden sanotaan olleen luontehikkaampia ja taiteellisempia kuin piirustukset Hanna ja Joului-ilta runoelmien korupainoksissa, miellyttivät suuresti, ja Falkman huudettiin esiin.

Kuvaelmien väliaikoina saatiin kuulla Runebergin sepittämiä, Collanin, von Schantzin, Lindbladin ja Kjerulfin säveltämiä lauluja, joita rva Emmy Achté, nti Naëmi Ingman sekä hrat Bergholm ja Holm esittivät. Yleisö oli hyvin mielissään että sai pitkän ajan päästä kuulla näitä oopperalaulajia, eivätkä suosionosotukset vaienneet ennen kun rva Achté ja Holm olivat toistamiseen laulaneet Pilven veikon kaksinlaulun, ja jälkimäinen laulun "Turha toivomus". Ohjelman viime osastossa Ida Aalberg lausui Torpantytön ja Kaarola Avellan Maamme-laulun, johon näytäntö päättyi. – Mutta vielä on mainitsematta illan draamallinen puoli, Tuokon suomentama, Runebergin *En voi*, joka nyt meni ensi kerran, vaikka erästä kirjeestä, jonka rva Fredrika Runeberg 1872 on kirjoittanut Emilie Bergbomille, nähdään että runoilija jo silloin oli myöntäen vastannut kysymykseen, saataisiinko se näytellä suomenkielellä. Esittäjät olivat: Ida Aalberg – Julia, Leino – von Dann ja Ahlberg – Axel Frank, ja ensimmäisestä sanotaan, että hän loi aivan alkuperäisen, viehättävän kuvan Juliasta. Sama kappale annettiin samana iltana ruotsalaisellakin näyttämöllä. Arkadia oli täpösen täynnä; Uusi teatteri "likimailleen täysi".¹⁰

Kahden viikon päästä tuli 19/2 Vilhon suomentaman, ohjelmistossa kolmannen Molièren komedian, *Porvari aatelismiehenä*, ensi näytäntö.

Päärooli oli tietenkin Vilhon käsissä, joka osasi koko illan pitää itserakkaan Jourdainin naurun keskipisteenä. Sillä joskaan ei hänen esityksessään ollut sitä mehua, joka tulvii Molièren luomissa, hän kumminkin osotti kiitettävää johdonmukaisuutta ja älykkäisyyttä yksityispiirteiden yhdistämisessä hupaiseen kokonaiskuvaan. Rva Aspegren oli heleine, iloisine naurunpuuskineen oivallinen Nicole, ja nti Avellan niin etevä Lucile, että tyystin huomasi hänen olleen tilaisuudessa tutkia paraimpia esikuvia siellä missä Molièren traditsionit vielä elävät. Myöskin Ahlberg (Cléonte), Weckman (Covielle), nti Stenberg (rva Jourdain), rva Lundahl (Dorimène) ja Kivinen (Dorante) olivat hartaita tehtävissään, vaikka tietysti ei yksikään heistä voinut olla täysin perehtynyt molièrelaiseen henkeen ja sävyyn.

Edellisestä on jo käynyt ilmi, että teatterin tointa elähytti innokas harrastus antaa parasta, mitä se kykeni. Molière, Holberg, Sheridan, Schiller, Oehlenschläger edustivat vanhempaa, Anzengruber, Björnson y.m. uudempaa, Runeberg, Topelius, Kivi kotimaista draamaa, ja arvostelut

¹⁰ Nervander, joka näki näytelmän kummassakin teatterissa (ruotsalaisessa se päättyi niin varhain, että hän ennätti Arkadiaan siksi kun siellä alettiin), on eri kirjoituksessa (Mbl. 12/2) verrannut esityksiä toisiinsa. Asettamatta nti Aalbergin Juliaa erittäin korkealle katsoo arvostelija kuitenkin hänen luomaansa "sievää, iloista, vapaata kuvaa" etevämmäksi kuin nti Wesslerin esittämää, joka kyllä oli "tyylikkäämpi", mutta samalla väriltömämpi ja vähemmän uskollinen runoilijan luomaan verrattuna. Hra Agard, jonka kiitollisimpiin rooleihin von Dann luettiin, oli tietysti parempi ja arvokkaampi kuin Leino, joka oli sekä kokematon että nuori tähän tehtävään. Axelin esittäjät, Arppe ja Ahlberg, olivat molemmat heikkoja, eroten toisistaan siinä että edellisen lausunta oli parempi, jälkimäinen lämpimämpi esityksessään. Mitä vihdoin kokonaisuuteen tulee, oli se sävyiltään runollisempi ja hienompi ruotsalaisella näyttämöllä, mutta suomalaisella tuli rauhallisen ja onnellisen kodin lämpö enemmän tuntuviin.

todistavat näyttelijäin miltei jokaisen uuden tehtävän mukana astuneen askeleen eteenpäin. Nyt on edessämme tapahtuma, joka muodostui tämän näytäntökauden innostuneen riennon huippukohdaksi. Tarkotamme ensimmäisen *Henrik Ibsenin*, mainion *Noora*-näytelmän esittämistä, joka sattui 25 p. helmik. Jo edeltäkäsikin odotettiin iltaa suuremmalla uteliaisuudella kuin ainoatakaan edellistä suomalaista puhenäytäntöä. *Noora* oli ilmestynyt 1879 ja kaikkialla Pohjoismaissa herättänyt mitä kiihkeintä keskustelua. Jopa oli meilläkin – kiitos sanomalehtiselostelujen ja jonkun määrän alkukielisiä kappaleita – kysymys: tekikö *Noora* oikein lähtiessään kotoaan? alkanut tulla väittelyn alaiseksi. Salonki täyttyi siis yleisöstä, jonka mielenjännitys ei ollut vähempi kuin oopperan premiäreissä tavallinen. Minkälaiseksi näytäntö kehittyi, *Nervander* kertoo *Morgonbladetissa*:

"Eilispäivän näytäntö oli kauttaaltaan kaunis voitto suomalaiselle näyttämölle. *Henrik Ibsenin* 'Et Dukkehjem' esitettiin lukuisalle, intelligentille yleisölle, joka jännitetyllä, tavasta melkein hiiskumattomalla tarkkaavaisuudella seurasi väittelynalaisen kappaleen sydäntäkouristavia kohtauksia ja jonka mielen erinomainen esitys vastustamattomasti kiinnitti. Oli tultu teatteriin iloisilla toiveilla, jopa suurilla vaatimuksilla, että nti *Aalberg* etevällä tavalla suorittaisi *Nooran* roolin. Kohtaus kohtaukselta katseltiin hänen näyttelemistään kasvavalla viehätöksellä, joka jo ennen kun esirippu oli laskenut ensimmäisen näytöksen jälkeen oli vaihtunut syväksi ihailuksi sitä mestaruutta kohtaan, jolla hän tulkitsi luonteen hienoimmat vivahdukset. Näytelmän toisen näytöksen suoritus kilpaili arvokkaasti esitysten kanssa Europan ensiluokan näyttämöillä.¹¹ *Nooran* roolilla on nti *Aalberg* kieltämättä astunut todellisen taiteilijattaren arvoon ja vilpittömästi onnittelemme häntä hänen loistavaan voittoonsa. Illan kuluessa huudettiin nti *Aalberg* kymmenen kertaa esiin sekä sai näytännön lopussa kaksi komeaa kukkavihkoa. Vaikka näytännön onnistuminen ensi sijassa on luettava tämän nuoren, mieltäkiinnittävän näyttelijättären ansioksi, niin noudatamme vain sulaa oikeutta, kun me nyt jo huomautamme oivallisesta tavasta, millä toisetkin esiintyjät myötävaikuttivat illan tulokseen. Joka rooli suoritettiin hyvällä luonnekuvauksella ja tavalla, joka näytti mikä taiteellinen henki luo eloa ja voimaa suomalaiseen näyttämöömme. Kappaleen näyttämöllepanokin oli mallikelpoinen. Näyttämöllinen järjestely oli yksityiskohtia myöten yhtäpitävä sen kanssa mitä nähtiin *Kristianian* teatterissa, kun sama kappale esitettiin siellä."

Näin arvostelija kirjoittaa tavalla, joka muistuttaa innostuneita ooppera-arvosteluja. Mutta kuinka suuri *Nooran* menestys oli, näkyy kumminkin parhaiten siitä että se tänä keväänä esitettiin vielä kymmenen kertaa Helsingissä ja kolme kertaa Turussa, siis kaikkiaan 14 kertaa! Useammin nähtyään kappaleen *Nervander* palaa esitykseen ja lausuu silloin:

"Tositäiteilijänä nti *Aalberg* suorittaa vaikean tehtävänsä. Ihmeteltävä kyky, millä hän, niinkuin näyttää, ilman vähintäkään vaivaa, eksyttävän todellisesti ilmisaattaa luonteen nopeat vivahdukset, on verrattava ainoastaan siihen nuorekkaaseen voimaan, millä hän peittää mitä luonnekuvauksessa on väärää¹² ja luo sen näkyviin semmoisena, joksi *Ibsen* luultavasti on tarkottanut kuvansa. Jos tahtoisi huomioon johtaa esityksen ansioita, tulisi viitata miltei joka repliikkiin paitse korkeintaan muutamiin harvoihin, joihin mielestämme pannaan liiallinen paino.¹³ Pitäen silmällä myöskin roolin vaikeutta saattanee liioittelematta väittää nti *Aalbergin* näyttelemistä täydellisimmäksi mitä ainoakaan näyttämöllinen naistaiteilija Suomessa tähän saakka on aikaansaanut. – *Hra Böök* on älykkäästi käsittänyt *Helmerin* roolin ja esittänyt sen ilta illalta varmemmin ja menestyksellisemmin. Useissa kohtauksissa hän näyttelee erittäin ansiokkaasti sekä saavuttaa kolmannen näytöksen alussa hienon ja sattuvan luontehikkaisuuden. *Hra Ahlberg* on tohtori *Rankin* osassa saanut tehtävän,

¹¹ Pikku piirteinä mainittakoon, että tarantellatanssin, jonka *Ida Aalberg* esitti niin tulisesti, oli hän harjotellut aikanaan koko maassa tunnetun rva *Alina Frasa-Ahreniuksen* johdolla. Tämä kuittasi 14/4 8: sta harjotustunnista à 3 mk. yhteensä 24 mk.

¹² Tarkottaa *Nervanderin* käsitystä *Nooran* luonteesta, jonka hän on esittänyt erityisessä pitkässä kirjoituksessa.

¹³ Kun neiti *Aalberg* toisessa näytöksessään lankei polvilleen *Krogstadin* eteen, hän tuskin menettelee tekijän tarkoituksen mukaan. *Ibsen*, joka pienimpään saakka ohjaa näyttelijän liikunnot, olisi varmaankin maininnut sen, jos hän olisi sentapaista ajatellut. – Kun *Rank* lausuu: "Minun loppuni on tulossa", terottaa näyttelijätär *Nooran* sydämättömän repliikin "Teidäkö?" lisäämällä "Vai niin", joka tekee kohtauksen vielä vastenmielisemmäksi.

jota hän täydellisesti hallitsee. Viimeisen repliikkinsa: 'Ja kiitos tulesta' hän lausuu, mielestämme, liian intomielisesti, kuitenkin saamatta tajuttavaksi sanoihin kätkeytyn syvemmän ajatuksen. Hra Leino antaa naamioituksessaan ja käsityksessään havainnollisen kuvan Krogstadista. Ensimmäisessä ja kolmannessa näytöksessä hän on joka kerralla onnistunut hyvin, jota vastoin hän toisessa näytöksessä oli paras ensi iltana, mutta seuraavina hän on yhä enemmän koettanut antaa repliikeilleen jonkinlaista sukkeluuden sävyä, joka on vastenmielinen. Rva Lundahl on vieras rva Linden tapaisille rooleille ja puheludraamalle yleensä. Hän on toki pyytänyt vakavasti ja hartaasti perehtyä tehtäväänsä ja yhteisnäyttelemiseen, kuitenkin onnistumatta painaa siihen persoonallista leimaa. Nti Stenberg ansaitsee tunnustusta Anna-Maijan pienen roolin yksinkertaisesta esittämisestä."

"Vihdoin on ilahduttavaa merkitä, että ansiokas tapa, millä Suomalainen teatteri on esittänyt, muutenkin kuin päärooliin nähden, vaikean näytelmän, on herättänyt kunnioitusta ja huomiota semmoisillakin tahoilla, joilla tähän saakka ei ole katsottu maksavan vaivaa välittää koko yrityksestä taidelaitoksena."

Yhtä merkillinen kuin Nooran näyttelemisen oli puhtaasti taiteelliselta kannalta, oli se sentähden että Suomalainen teatteri sen kautta ensi kerran otti palvelukseensa sitä uutta, entisiä romanttisia ihanteita hylkivää ja yhteiskuntaelämän sovinnaisia käsitteitä mullistavaa henkistä virtausta, joka pohjoismaissa tunnetaan realismin, todellisuustavottelun, nimellä ja täällä vastaa naturalismia, se on ehdotonta luonnontavottelua, Ranskassa. Kirjallisena suuntana juontui pohjoismainen realismi kyllä ranskalaisesta naturalismista, mutta perinnäisen maailman- ja elämäkäsityksen erilaisuus vaikutti kuitenkin, että, huolimatta siellä täällä esiintyvistä suuremmin naturalistisista pyrinnoista, todellisuustavottelu pohjoismaissa ja varsinkin suurissa norjalaisissa draamallisissa runoilijoissa kohdistui yhteiskunnallista ja sukupuolten keskinäistä elämää sekä yksilön ihmisyyshäilyksen ehtoja – totuutta ja vapautta – koskeviin kysymyksiin. Valaisevan esimerkin ranskalaisen realismin ja pohjoismaisen realismin erikoisuudesta näemme siinä, että juuri samaan aikaan kun Zola hämmästyttää ja pelottaa maanmiehiään Nana-romaanillaan, jossa hän häikäilemättömimmällä paljastamisinnolla kuvaa toisen keisarikunnan äärimmäistä turmelusta, saapi Ibsen Noora-draamallaan neljän kansan sivistyneet piirit mitä kiihkeimmin väittelemään miehen ja vaimon suhteesta toisiinsa aviossa sekä naisen vapauttamisesta perinnäisistä siteistä, hänen itsenäisyydestään ja ihmisarvostaan yhtä hyvin aviossa kuin kansalaisena.

Etenkin Brand-draaman (1866) kautta, jota innostuksella luettiin monessa maalaispappilassakin ja yleensä käsitettiin puhtaasti uskonnolliselta kannalta, oli varhaisempi Ibsen tullut tunnetuksi Suomessa, mutta "uudenaikainen" Ibsen, joka ensi kertaa astuu esiin kappaleessa Yhteiskunnan tuet (1877) ja joka siitä lähtien mahtavalla näytelmäsarjalla on niin suuresti vaikuttanut pohjoismaiseen elämäkäsitykseen, ei ollut ainakaan yleisemmin meillä kotiutunut ennen kun Nooran synnyttämä herätys tapahtui. Ja herätyksen välittäjä oli Suomalainen teatteri. Näytännöt herättivät niin yksityisissä seurapiireissä kuin sanomissakin väittelyn, josta ei näyttänyt loppua tulevan. Emme tiedä tapahtuiko meillä niinkuin Tukholmassa että lopulta iltakutsuilla ilmoitusten kautta suorastaan pyydettiin ettei Noorasta puhuttaisi, mutta varmaa on että meilläkin väittelyä jatkettiin väsymykseen saakka. Mitä *julkiseen* väittelyyn tulee, viittaamme ainoastaan muutamiin tosiasioihin. Nooran suomennoksen johdosta, joka oli painosta ilmestynyt, tapaamme Morgonbladetissa jo ennen näyttelemistä laajan selostelun sekä ensimmäiset väittelykirjoitukset (Ernstin ja X: n) kysymyksestä: tekikö Noora oikein lähtiessään kotoaan? Sitten piti meidän silloinen Ibsenin erikoistutkija tri V. Vasenius (hän oli tohtoriväitöskirjassaan käsitellyt Ibseniä) yliopiston juhlasalissa viisi esitelmää Ibsenin ja Björnsonin nykyajan draamoista, joka tietysti kiihotti keskustelua, ja sen jälkeen Nervander julkaisi 8 palstan pituisen analyysin Noorasta, jonka lisäksi merkit W – r ja Ignotus astuivat taistelutanterelle.¹⁴ Viime mainittu ahdistaa ankarasti Vaseniusta, joka tietysti ei ole

¹⁴ Salanimien ja merkien takana piilevistä tunnemme vain kaksi: "Ernst" oli tämän kirjan tekijä ja "Ignotus" (jota moni luuli J. V. Snellmaniksi!) A. Hagman. Nervander esiintyi nimettömänä.

vastaamatta. Lukuisien kirjoitusten sisällyksestä sanottakoon vain, että niissä tietenkin ryntää toisiansa vastaan uusi, yksilön vapautta puoltava näkökanta ja vanhempi elämäkäsitys, joka asettaa avion ja perheen ja yhteiskunnan päämäärän yksilön mielitekoja korkeammalle. Niin yleiseen, mutta kun Noora oli keskustelun lähtökohtana, tarkoitti väittely yksilön vapaudesta tällä kertaa naisen vapauttamiskysymystä. Ja tositeossa on Nooran esittämisen merkitys siinä, että sen kautta "naisasia" meillä tuli päiväjärjestykseen. Ei niin ettei tällä asialla ennenkin olisi ollut puoltajia, mutta vasta nyt se pääsi suurenkin yleisön tietoisuuteen. Että jo aikalaiset tunnustivat Suomalaisen teatterin ansion tässä kohden, näkee yhdestä viimeisiä Noora-kirjoituksia (Mbl 5/4)¹⁵ jossa sanotaan: "Suomalainen teatteri on esittämällä Nooran näyttänyt, ettei se tahdo seisoa ulkopuolella 19 vuosisadan kysymyksiä. Ja että yleisö on ollut kiitollinen, sen todistaa aina täysi salonki Nooraa näyteltäessä."

Olemme laajasti puhuneet Noorasta, mutta tämä kohta teatterimme historiassa osottaa mieltäkiinnittävällä tavalla, kuinka näyttämö vaikuttaa tekijänä kulttuurielämässä ja kuinka Suomalainen teatteri oli kohonnut sille kannalle, että se pystyi siihen.

Maaliskuun 2 p. sattui keisari Aleksanteri II: n 25-vuotisen hallituksen riemujuhla, jota Helsingissä vietettiin monenmoisilla, yliopiston, ylioppilasten, teatterin ja kaupungin toimeenpanemilla juhlallisuuksilla. Suomalaisen teatterin näytäntöön oli kokoontunut täysi huone juhlayleisöä, ja ohjelma alkoi Eläköön armias-laululla, jonka lukuisa mies- ja naiskuoro suoritti ja johon liittyi eläköönhuuto hallitsijalle. Sen jälkeen seurasi Falkmanin järjestämä kuvaelma, jonka tarkoitus oli muistoon saattaa kuluneen 25 vuoden valtiolliset ja yhteiskunnalliset uudistustoimet: valtiopäivät (rva Lundahl, Leino, Aspegren, nti Rosendahl), asevelvollisuus (nti N. Ingman), rahanmuutos (nti Titti Avellan), kansakoulu (nti Edith Böök) ja Suomenkieli (nti Anni Hacklin). Sitte Ida Aalberg lausui Suonion sepittämän juhlarunoelman ja lopuksi näyteltiin Lea ja *Saimaan rannalla*, uusi Bergbomin laatima laulukappale, joka viehätti alkuperäisillä karjalaisilla puvuillaan, lauluillaan ja tansseillaan ja joka päättyi keisarihymnin esittämiseen. – Muutoin on maaliskuun näytännöistä erikoisesti mainittava vain pari, nimittäin 14/3 annettu, jossa (Haapaniemen hanhenpojassa) nti Rosendahl esiintyi viimeisen kerran, hän kun oli mennyt kihloihin tri Szinnyein kanssa (eroava näyttelijätär sai johtokunnalta suomalais- ja unkarilaisvärillisillä nauhoilla varustetun kukkavihkon) sekä nti Avellanin resetti-ilta 18/3 (Angelo), jolloin taiteilijattaren osaksi tuli lämpimät tunnustukset hänen harrastuksistaan.

Huhtikuun 2 p. näyteltiin Noora seitsemännen kerran kukkuroillaan täydelle salongille. Illan tulo oli määrätty nti Aalbergin hyväksi. Paitse tavallisia suosionosotuksia ja kukkasadetta sai näyttelijätär pysyvämpiäkin lahjoja. Niistä mainittakoon kultainen rannerengas, johon oli piirretty: (ulkopuolelle) "Ida Aalbergille Suomalaisen teatterin ystävilta 2/4 1880" sekä (sisäpuolelle) kymmenen hänen etevintä rooliansa, ja viuhkanmuotoiseen kukkaiskimppuun kätketyn karinkaukalon täynnä kultarahoja. Yhden naisten antaman kukkavihkon silkkinauhoihin oli painettu säkeet:

"Ensimmäisnä täysin puhjenneena
Kukkaisena näyttötaidon maamme
Ruusustossa, ollos todisteena
Mitä voimme, mitä toimeen saamme,
Jos käymme uljaast' idealein teitä,
Jos hartaus ja lempi johtaa meitä."

Sekä toiseen nauhaan:

– "Rakkaus ja työ,

¹⁵ Merkitty "Spartacus", mutta nähtävästi naisen kirjoittama.

Ne ne aseet, joiden eteen vaipuu voimatonna yö."

Erityisesti huomattiin, että yksi somista ja suurista kukkavihkoista oli tullut aliupseerikoulun oppilailta. – Näytännön jälkeen oli illan sankaritar kutsuttu pitoihin, joissa dosentti Perander puhui hänen kunniaakseen.¹⁶

Nooran jatkuvan menestyksen tähden tuli vasta huhtikuulla kaksi uutuutta. Ensimmäinen niitä oli sangen merkillinen, suomalaisella näyttämöllä ja ylipäättäinkin Suomessa näyteltiin näet 9/4 ensi kerran Beaumarchais'n *Sevillan parturi*, joka toki oopperana ja "Sevillan Parranajajan" nimellä oli yleisölle hyvin tuttu. Lähin aihe sen ottamiseen oli se, että K. Cronstedt-vainaja (kts. ylemp. s. 15) oli suomentanut mestarikomedian. Esittäjistä oli Ida Aalberg – Rosina etevin, viehkeä ja suloinen kujeellisuudessaan, vaikka luontonsa mukaan toiseen tapaan kuin pirteä ja sähköittävä Ida Basilier ennen; saamatta kypsää aikaan Böökin reippaasti suoriutui vaikeasta Figaro-roolista, ja Leinon Basiliota kiitettiin paikottain vallan hyväksi. Mutta pääasia oli että yhteisnäyttelemine sujuu oivallisesti, toisin kuin tavallisesti ensi-iltoina, ja että yleissävy oli niin iloinen ja vilkas kuin suomalaisilta espanjalaisilta suinkin sopi toivoa. – Toinen uutuus, Benedixin 3-näytöksinen huvinäytelmä *Tuhkimus* (Aschenbrödel), esitettiin 21/4. Siinäkin päärooli oli nti Aalbergilla, ja vaikka se edelliseen verraten on taiteellisesti vähäpätöinen, ei se kuitenkaan sujuvasti esitettynä ollut katsojia huvittamatta.

Kun mainitut huvinäytelmät olivat menneet kumpikin kolme kertaa, lähtivät Nooran esittäjät 28/4 *Turkuun*, jossa lähes 2,000 markan kannatus oli merkitty neljää näytäntöä varten. Sitä ennen oli Emilie Bergbom, joka seurasi mukana, kirjoittanut nti Elfvingille (24/4):

– "Niinkuin nyt näyttää tulen maanantai-iltana Turkuun. Nti Aalberg, rva Leino ja Böökin tulevat kai samaan aikaan. Muut tulevat vasta tiistaina, sillä maanantaina he avustavat rva Lundahlia, joka antaa iltaman Hämeenlinnassa. Raukalla on vaikeaa neljän lapsensa kanssa ja sentähden tahtoo teatteri auttaa häntä. Maanantai-iltana menen suoraan teatteriin ja silloin pitäisi minun välttämättömästi tavata masinisti ja piletinryyjätär. Kaarlo kirjoittaa Jahnssonille ja pyytää häntä antamaan sanan heille, jota hän ei laiminlyöne. Nooraan tarvitaan kaksi reipasta, noin 7 – 9-vuotiasta lasta, tunnetko semmoisia? Niiden roolit on pieniä, mutta kohtausta lasten kanssa on kaunis, ja sillä on täällä aina ollut suuri menestys. Meillä on ollut eräs erittäin pirteä tyttö, joka on näytellyt vanhemman pojan roolia. Kolmas lapsi on oleva noin 2- tai 3-vuotias, joka ei huuda kun on mentävä vieraan syliin. Ajattele nyt kahta sopivaa tyttöä, jotka voivat olla Nooran poikia, sekä vaatteita niille. Täällä on heillä ollut Maunun ja Laurin vaatteet. Pikku lapsi ei näyttele, vaan ainoastaan istuu milloin hoitajattaren, milloin äidin sylissä. – Hyvä olisi, jos saisimme vähän suuremman kannatuksen, 550 à 600 [iltaa kohti] olisi tarpeen. Mutta onhan Turun yleisö koko talven nauttinut Strandbergin seurueesta, niin ettei sillä ole rahaa eikä halua nähdä meitä. Aalberg lähtee jo 3/5 Turusta matkustaakseen täältä Lyybekkiin, ja sitte tulee kaunis kevättilma vaaralliseksi kilpailijaksi. Tämä tekee meidät pelokkaiksi: teatterilla ei ole varaa menettää mitään, ja Turussa käynnit ovat, paha kyllä, ylipäättäen olleet epäedullisia." [Toisesta kirjeestä:] "Sillä aikaa näytellään täällä Mustalaiset, ja sentähden täytyy Kivisen Turussa olla tohtori Rank. Se on kyllä vahinko Nooralle, sillä Ahlberg on ollut oivallinen. Kivisen hento, lapsellinen vartalo tekee hänet sopimattomaksi esittämään skeptillistä tohtoria, mutta mitä sille mahtaa?" – Turussa annettiin Noora (27/4-2/5) sekä Vastanaineet ja Ensi lempi yhden kerran (4/5). Tulot tekivät yhteensä 2,610 mk.

Helsingissä lykkääntyi sairaussattuman tähden Szinnyeinin suomentaman unkarilaisen näytelmän, *Mustalaiset* (nimitettiin kai näin sen vuoksi että ohjelmistossa ennestään oli Mustalainen niminen kappale), ensi-ilta toukok. 4: een. Kiitos varsinkin viehättävien unkarilaisten laulujen näytelmä herätti mieltymystä. Suurin osa suosiosotuksista lankesi nti Avellanille, joka draamallisen

¹⁶ Kaunis kolmatta palstaa käsittävä puhe on painettu U. S: ssa 24/4.

voimakkaasti esitti Rószin osan; sen ohella oli Vilho oivallinen vanhana Zsigana. Viimeksi huudettiin Szinnyeikin esiin.

Muutoin näyteltiin toukokuulla Schillerin Rosvot pari kertaa, ja lopulla tuli eräs uusi Björnsoninkin kappale. Ansio siitä oli rva Winterhjelmin, joka oli saapunut Helsinkiin. Hänen mukanaan harjotettiin Björnsonin 2-näytöksinen *Taistelujen välillä*, ja se esitettiin ensi kerran 25/5 näyttelijättären toimeenpanemassa iltamassa. Vieraileva taiteilijatar oli Inga, Leino Swerre kuningas, Ahlberg Halward Gjåla muita mainitsematta. Muutoin oli ohjelmassa Hardangerin harjulla ja viides näytös E. Scriben draamaa Adrienne Lecouvreur (ruotsinkielellä). Toisen kerran näyteltiin Björnsonin kappale teatterin omassa näytännössä 27/5, pieni Chiwot'in ja Darun ilveily *Äiti-parat* ja Saimaan rannalla jälkikappaleina. Näytäntö annettiin Leinon hyväksi ulkomaanmatkaa varten. Rva Winterhjelmiä tervehdittiin lämpimästi, ja hän puolestaan näyttäytyi entiseksi suureksi taiteilijattareksi yhtä hyvin Björnsonin draamassa kuin onnettoman Adrienne Lecouvreurina tuossa sydäntäkouristavassa loppunäytöksessä, missä hän kuolee hengitettyään myrkyä kukkakimpusta. – Näytännöt päättyivät 30/5 Nummisuutarien esittämisellä. Sen jälkeen seurue hajaantui kesäksi; mutta jo sitä ennen (9/5) Ida Aalberg oli (saatuaan matkarahoja senaatilta 2,000 ja Pietarista 1,000 mk.) lähtenyt ulkomaille yhdessä tri Szinnyein ja hänen nuoren rouvansa kanssa, joiden vihkiminen oli tapahtunut Helsingin vanhassa kirkossa edellisenä päivänä.

Kun niissä neuvotteluissa oopperan toimeenpanemisesta (joista Emilie Bergbom 18/10 oli kirjoittanut nti Elfvingille) oli tultu siihen päätökseen, ettei ainakaan teatteri ryhtyisi asiaan, alkoivat laulutaiteilijat itse – taiteilijapari Achté, Bergholm, Hahl, Filip Försten, Elise Hellberg – miettiä sitä. Tuuma näyttää olleen, Bergbomin johtaessa ja Martin Wegeliuksen ollessa kapellimestarina, kevätkaudella toimeenpanna 10 tai 20 oopperanäytäntöä. Yrityksen taloudellisesta puolesta vastaisivat taiteilijat, mutta tietenkin nojaamalla musiikkiystävien kirjoittamaan kannatukseen. Kun Lydia Laguksen myötävaikutusta pidettiin välttämättömänä, kirjoitettiin hänelle asiasta. Emme tiedä mitä hän vastasi eikä myöskään koetettiinko saada kannatusta. Pääasia on että puuha raukesi tyhjiin; Lydia Lagus palasi Italiasta vasta myöhään keväällä.

Mutta silti oopperakysymys toisessa muodossa oli päiväjärjestyksessä koko kevätkauden. Maaliskuulla tapahtui näet että senaatti käsitellessään teatterien anomuksia uudistetusta valtioavusta jälleen palasi keväällä 1877 rauenneeseen fusiooniaatteeeseen ja määräsi tutkittavaksi, miten yhteistyö ruotsalaisen ja suomalaisen näyttämön välillä oli aikaansaataavissa. Tämä alote johti sarjaan kokouksia ja neuvotteluja, joissa niinkuin ennenkin puhuttiin sekä laulu- että puhenäyttämöistä. Huolimatta kaikista ehdotuksista ja suunnitelmista, puuha nytkin raukesi ja rajotumme sentähden seuraavaan.

Suomalaisella puolella oltiin tälläkin kertaa asiaan taipuvaisia, jopa siinä muodossa että suomalainen puheosastokin otettaisiin mukaan – se oli näet, niin arveltiin, "jo kohonnut semmoiselle kannalle, ettei sen tarvinnut pelätä kilpailua ruotsalaisen puheosaston kanssa" (U. S. 31/3). Ruotsalaiselta taholta taas H. D. oli nyt (toisin kuin edellisellä kerralla) ehdottomasti fusioonin puolella, siinä muodossa että erikielisten puheosastojen rinnalle perustettaisiin kaksikielinen (ruotsalais-suomalainen) ooppera; mutta jyrkempää ruotsinmielistä kantaa edustavat Helsingfors ja Wiborgs tidning lehdet vastustivat kerrassaan yhteistyötä missä muodossa tahansa – koko ehdotus oli muka ruotsalaista teatteria vastaan tähdätty "murhaisuksi". Helsingfors lehti väitti kiihkeästi, että puheosastoilla ei voisi olla mitään muuta yhteistä kuin puvusto eikä oopperaa ollenkaan tarvittu. "Oopperan harrastaminen kummassakin teatterissa on ollut kallis erehdys ja se olisi sitä nykyään entistä enemmän, kun venäläinen Aleksanterin teatteri oli hankkinut itselleen italialaisen oopperan(!)".¹⁷ Vaikka Ruotsalainen teatteri kokonaan menettäisikin valtioapunsa, on sen sittenkin kieltäytyminen yhteistyöstä. Ja tämä jyrkempi mielipide pääsi voitolle – vaikka eräessä kokouksessa¹⁸

¹⁷ Venäläisen teatterin oopperanäytännöt alkoivat 30/3 ja annettiin ensiksi Faust täpötäydelle huoneelle!

¹⁸ Kokous pidettiin 11/4 ja oli siinä saapuvilla noin 50 henkeä. Valmistelevat laskelmat olivat Bergbomin, Faltinin ja Saltzmanin tekemät. Enemmistö hyväksyi ehdotuksen kaksikielisestä oopperasta, jota vastaan yksityiset suomenmieliset ilmaisivat tyytymättömyytensä, heistä kun oopperan kieli olisi pitänyt olla yksistään suomi.

semmoiset miehet kuin O. Donner, L. Mechelin ja M. Wegelius valittiin ajamaan H. D:n puoltamaa fusioonimuotoa.

Asian lopullisesta ratkaisusta Emilie Bergbom kirjoittaa nti Elfvingille (10/5):

"Torstai-iltana [6/5] tuli vihdoin vastaus Ruotsalaisen teatterin kannatusyhdistykseltä. Venytettyään asiaa kaksi kuukautta he vastaavat, että fusiooni ei voi tulla kysymykseen, sillä he ovat jo ottaneet intendentin Ruotsista ja suurimman osan jäsenistöäkin j.n.e. Vastaus on ehdoton, mutta kohtelias, ja jos he olisivat olleet niin rehellisiä, että olisivat kohta antaneet suoran tiedon kannastaan, niin ei siitä olisi mitään sanottavaa, mutta tämä viivytys on ollut sietämätön. Tänään jätetään meidän valtioavunanomuksemme [uudestaan] senaattiin. Saa nähdä mikä vastaus tulee? Jollemme saa samaa mitä meillä tähän asti on ollut, nimittäin 24,000 mk, niin en tiedä mitä tulevana vuonna on tehtävä."

Fusioehdotuksen lopullisesti rauettua senaatti 26 p. toukok. myönsi Suomalaiselle teatterille pyydetyn valtioavun, ja kesäkuulla päätös korkeimmassa paikassa vahvistettiin.

Tänä vuonna Ruotsalainen teatteri oli ilman kilpailua saanut toimeenpanna oopperanäytäntöjä, mutta ei menestys sittenkään ollut toivonmukainen.¹⁹ Näin ollen teatterin kannatusyhdistys päätti kokonaan luopua lyyrillisen näyttämön ylläpitämisestä. Luultavasti olisi päätös ollut toisellaan, jos suomalainen laulunäyttämö olisi ollut olemassa. Sillä kilpailuhan varten ruotsinmieliset oikeastaan olivat oopperansa perustaneetkin. – Vaikuttavana syynä lakkauttamispäätökseen oli muutoin sekin, että kotimaiset laulutaiteilijat yhä edelleen olivat kieltäytyneet laulamasta ruotsalaisella näyttämöllä, jollei fusioonia syntyisi. Niin oli tehnyt nti Fohström, joka loistokkaasti esiinnyttyään Italiassa palasi kotiin toukokuun keskivaiheilla, ja niin myöskin Bruno Holm, jolle tarjottiin 200 mk kuussa (venäläiset tarjosivat, hekin turhaan, 600). – Tässä sopii mainita, että tri Grefberg kävi pyytämässä nti Aalbergiakin Ruotsalaisen teatterin palvelukseen, "käskien hänen itsensä määräämään palkkansa – kuinka paljo vaan tahtoo". Vastaus oli kieltävä. Silloin toinen lausui: "Ehkä saan tulla toiste, kun olette asiaa miettinyt", johon taiteilijatar virkkoi: "Tulla saatte, mutta kyllä vastaus on oleva sama."

Ymmärrettävää on että laulukykyjemme tulevaisuus oli huolestuttava, kun oopperatuumat raukesivat, emmekä erehtyne, jos oletamme usean heistä syyttäneen Bergbomia siitä, että heidän toiveensa kotimaiseen laulunäyttämöön nähden pettivät. Kumminkin he tekivät siinä väärin, sillä kaikki he olivat itsestään ja ennen valinneet taiteilijauransa. Ainoana poikkeuksena on ehkä Hahl mainittava, jonka hänen menestyksensä Marcelina Hugenoteissa houkutteli pois yliopisto-opinnoista. – Nti Fohström yksistään jatkoi alkamaansa loistavaa taiteilijauraa ulkomaan näyttämöillä. L. N. Achté tuli 1881 kanttoriksi Helsingin vanhaan kirkkoon. Hänen puolisonsa rva Emmy Achté jatkoi 1880-81 opintojaan Dresdenissä ja perusti sitte miehensä kanssa 1883 Helsingin lukkari- ja urkunistikoulun. Oopperalaulajattarena rva Achté myöhemmin on esiintynyt vain 1891-92 näytännöissä, jotka hän itse muitten kotimaisten laulajien mukana toimeenpani. Lydia Laguksen taiteilijauran katkaisi, niinkuin alempana saamme nähdä, armoton tauti. Bruno Holmin ura tuli sitäkin lyhemmäksi, niinkuin on kerrottava seuraavassa luvussa. Bergholm oli ainoa, joka oli saanut viran – laulunopettajanviran Helsingissä (aliupseerikoulussa). Kun lisäksi muistamme, että Ida Basilier jo ennen oli mennyt naimisiin ja muuttanut Norjaan sekä että pari muuta laulajatarta jonkun ajan päästä meni naimisiin, käy nähtäväksi kuinka lyhyessä ajassa se taiteilijaryhmä hajaantui ja, niin sanoaksemme, katosi kuulumattomiin, jonka kykyyn ja innostukseen suomalainen ooppera oli nojannut. Että useat heistä kuitenkin ovat vaikuttaneet uuden soitannollisen kevään hyväksi, se on hyvin tiettyä, vaikka se on ulkopuolella tätä kertomusta.

Arthur Lundahlissa (kts. ylemp. s. 13) puheseurue menetti lahjakkaan jäsenen, josta olisi voitu paljon toivoa, ellei hän jo teatteriin tullessaan olisi ollut taudin heikontama. Hänellä oli luontainen kyky välittömästi ilmaista tunteitaan, mutta epäselvä ääntäminen esti häntä näyttelijänä edistymästä korkeammalle asteelle. Kuitenkin hän Viuluniekassa y.m. rooleissa teatterin ensi aikoina sai paljon

¹⁹ Vaillinki nousi yli 30,000 mk; mutta se ei tuottanut suurta huolta teatterin ystäville, sillä johtaja N. Kiseleff suoritti sen omista varoistaan.

teeskentelemätöntä tunnustusta. – Toinenkin kuolemantapaus kuuluu tähän aikaan, nimittäin 25-vuotiaan (9/8 1855) *Kaarlo Edvard Törmäsen* 22/3 1880. Hän oli jo 1878 eronnut teatterista, mutta senkin jälkeen palvelut sitä samalla tavoin kuin hän parhaiten oli sitä tehnyt seurueen jäsenenä ollessaan, se on suomentamalla näytelmiä eri kielistä. Siihen hänellä olikin enemmän lahjoja kuin näyttelemiseen.²⁰

Elämästä toverien kesken on kerrottavana, että näyttelijät marraskuulla 1879 kääntyivät kirjelmällä teatterin johtokunnan puoleen ilmottaakseen, että he kokouksessa 6 p. mainittua kuuta olivat päättäneet perustaa "*eläkerahaston* nykyisten ja tulevien jäsenten hyväksi". Tämän yrityksen hyväksi he pyysivät johtokuntaa myöntämään: 1) kaikki n.s. sakkorahat (jotka olivat suoritettavat erinäisistä laiminlyömisistä ja järjestyksenloukkauksista), 2) tulot yhdestä näytännöstä vuosittain joka kaupungissa, missä teatteri näytteli, sekä yhdestä iltamasta, laulajaisista tai arpajaisista, ja 3) kaikki ne varat, jotka mahdollisesti lahjain, testamenttien ja yleisten keräysten kautta ovat tarkotusta varten kootut. Tämän kirjelmän alla luettiin seuraavat nimet: *Ida Aalberg, Axel Ahlberg, Aurora Aspegren, Aug. Aspegren, Kaarola Avellan, Bruno Böök, Anni Hacklin, Elias Kahra, I. E. Kallio, Anton Kivinen, B. Leino, Mimmy Leino, Selma Lundahl, D. Pesonen, Hilma Rosendahl, S. Savolainen, Emelie Stenberg, Aug. Tervo, Alma Wikström, Knut Weckman, Oskari Vilho*. – Arvatenkaan johtokunta ei voinut muuta kuin hyväksyä tämän alotteen, mutta kumminkin asian toimeenpaneminen lykkääntyi muutamia vuosia eteenpäin.²¹ Vasta näytäntökaudelta 1883-84 meillä on ensimmäinen virallinen tieto eläkekassan olemassaolosta ja varoista (kts. alemm.).

Tältä vuodelta on mainittava uusi jäsen, josta tuli yksi teatterin etevimpiä. Tarkotamme rva *Katri Rautiota*, jonka alkuperäinen nimi oli Bengtson, mutta joka 6/4 1880 liittyessään teatteriin otti taiteilijanimen *Aaltola*. Nykyisen nimensä nti Aaltola sai, kun hän 1883 meni naimisiin näyttelijä Aleksis Raution kanssa. Tullessaan näyttelijättärenalku ei vielä ollut 17 vuotta täyttänyt, ja meni sentähden aikaa, ennen kun hänen kykynsä huomattavammin näyttäytyi.²² Ulkonäkö, ääni, kieli olivat kyllä edullisia, mutta luonnonlaadun tyyneys hidastutti tunteenilmaisun voimistumista ja itsenäistymistä.

Niinkuin edellisestä näkyy suomalainen teatteri oli nyt ensimmäisen kerran toiminut koko näytäntökauden pääkaupungissa. Että se oli ollut suureksi hyödyksi taiteelliselle edistymiselle, on itsestään ymmärrettävää. Ohjelmisto oli ollut erittäin etevä ja sen valmistamiseen oli voitu panna tasaisempaa työtä kuin koskaan ennen – niinkuin tuloksetkin hyvin olivat todistaneet. Mutta, sanotaan johtokunnan vuosikertomuksessa, "täytyy yhä edelleen valittaa sitä laimeutta ja penseyttä, jota pääkaupungin suomalainen yleisö, ja varsinkin porvarissääty, teatterille osottaa. Jos ei oteta lukuun juhla- sekä Noora-näytäntöjä, joissa kävi paljo väkeä (suureksi osaksi ruotsalaista yleisöä), ovat näytännöt tänä vuonna annetut varsin huonoille huoneille." Tämä valitus oli kylläkin luonnollinen, mutta kun nyt jälestäpäin oloja ajattelee, ei voi tukehduttaa sitä ajatusta, että oli melkein liiaksi vaatia silloiselta Helsingin suomalaiselta yleisöltä, että se olisi jaksanut koko vuoden täyttää teatterin. Puhumatta sen vähälukuisuudesta oli suuri osa siitä vielä tottumaton teatteriin. Oliko edes ajateltavissa, että seitsemässä vuodessa sentapainen henkinen ja taiteellinen nautinto kuin teatterin tarjoama olisi voinut tulla pääkaupungin suomenkieliselle "porvarissäädylle" *tarpeeksi*? Ei, kyllä siihen vaadittiin pitempi aika, niinkuin kertomuksestamme onkin näkyvä. – Saavutettu kokemus johti siihen, että teatteri jälleen säännöllisesti jonkun osan vuotta näytteli maaseutukaupungeissa. – Tämän näytäntökauden vaillinki teki 19,830 mk.²³

²⁰ Painattamisoikeuden suomennoksiinsa Törmänen oli myynyt Hämäläisen omistajalle A. W. Lindgrenille, joka 1878 oli alkanut julkaista (sittemmin O. Y. Hämäläisen jatkamaa) näytelmä-kokoelmaa „Suomalainen teatteri-kirjasto“, johon seuraavina vuosina painettiin 20 suomalaisella näyttämöllä esitettyä kappaletta – useimmat Törmäsen kääntämiä.

²¹ Emme ole saaneet käsiimme näiden vuosien pöytäkirjoja, jotka luultavasti sisältävät seikkaperäisempiä tietoja.

²² Wendla Katarina Rautio, s. 10/2 1864 Pietarissa, oli mekanikko Sven Bengtssonin ja Gustava Karolina Wallinin tytär ja kävi ensin Pietarin ruotsalaisen kirkkokoulun sekä sitten Hämeenlinnan ruots. tyttökoulun.

²³ Tästä lähtien emme enään niinkuin edellisinä vuosina ota tilinpäätöstä tekstiin, vaan painatamme eri vuosien tilinpäätökset

Näytännöissä – luvultaan 96 – esitettiin 14 kertaa Noora; 7 Ensi lempi; 6 Valapatto, Aksel ja Valpuri, Nyrnbergin nukki; 5 *Saimaan rannalla*; 4 *Nummisuutarit*, Angelo, Porvari aatelismiehenä, Vanhan viuluniekkan lempi; 3 *Kuvaelmat Hirvenhiihtäjistä*, Jane Eyre, Parisin veitikka, Kylänheittiö, Kavaluus ja rakkaus, Hellät sukulaiset, Haapaniemen hanhenpoika, Neiti Elisabeth, Taiteen harrastuksesta, Vastanaineet, Parjauspesä, Maria Stuart Skotlannissa, Sevillan parturi, Tuhkimus, Mustalaiset; 2 *Silmänkääntäjä*, *Kihlaus*, *En voi*, *Pikku Suometar*, Jeppe Niilonpoika, Roistoväki, Saituri, Rosvot, Kuinka anopeista päästään, Lemmenjuoma, Remusen kotiripitykset, Taistelujen välillä; 1 *Anna Skrifvars*, *Lea*, *Setä*, *Kosijat*, Sirkka, Sarah Multon, Kuningas Renén tytär, Hardangerin harjulla, Hääilta, Äiti-parat.

Näistä 47 kappaleesta oli kotimaisia 11 ja ohjelmistolle uusia 17, joka jälkimäinen numero on harvinaisen korkea.

IX. Yhdeksäs näytäntökausi, 1880-81

Tänä suvena Bergbom-sisarukset eivät näytä ajatelleen ulkomaanmatkaa, vaan teki Emilie Juhannuksen jälkeen tavallisen kesäkäyntinsä Kuitiaan samalla kun Kaarlo liikkui muualla kotimaassa. Jälkimmäisestä saamme muutamia tietoja sisaren kirjeistä nti Elfvingille. Emilie kirjoittaa näet 22/6:

– "Eilen lähti Kaarlo kesämatkalleen. Hän matkustaa ensin rautatiellä Tampereelle, sieltä höyrylaivalla Virroille ja sitte hän aikoo jatkaa jalkasin Vaasaan. Hän on kauvan miettinyt jalkamatkaa maan halki, mutta tähän saakka on hänellä kesäaikoina ollut muuta tehtävää. Vaasasta hän palaa kotia höyrylaivalla, ehkä muutamiksi päiviksi poiketen Kuitiaan." – Matkallaan Kaarlo näkyy vapauttuneen kirjeenvaihdostakin, niin ettei ole olemassa ainoatakaan riviä sen vaiheista. Että retki oli virkistävä huomaa kuitenkin niistä sanoista, joilla Emilie (23/7) mainitsee hänen kotiutulonsa:

– "Pyhänä [18/7] Kaarlo palasi päivettyneenä ja ahavoittuneena niinkuin hyvinvoipa rustitilallinen, mutta terveenä ja reippaana. Eilen hän lähti Viipuriin tiedustelemaan, eikö teatterin olisi mahdollista olla siellä syksyllä. Viipuri on paras maaseutukaupunkimme, mutta kiusallista on että meidän nykyään on vaikea päästä esiintymään siellä. [Viipurin teatteri oli aivan ränstynyt ja eri mieliä oli siitä, oliko uusi rakennettava vai vanha korjattava.] Helsingissä emme mitenkään tahtoisi alottaa ennen lokakuun loppua; ohjelmistomme on täällä viimeiseen asti näytelty, niin että meidän on välttämättömästi oltava pari kuukautta muualla valmistaaksemme uutta." – Samoin kuin viime suvena näyttelijät nytkin suunnittelivat kiertoretkiä maaseuduille; mutta keisarinna Maria Aleksandrovnan kuolema (3/6) teki tuumat tyhjäksi ainakin alkukesästä. Sitä ennen oli pienempi näyttelijäryhmä jo lähtenyt antaakseen näytäntöjä Hämeenlinnassa ja Tampereella, mutta samana päivänä, kun ensi näytäntö edellisessä paikassa oli tapahtuva, tuli surusanoma ja keskeytti yrityksen. Suurempi ryhmä, joka aikoi esiintyä Viipurissa, oli onnekseen vielä Helsingissä eikä siis tarvinnut tehdä turhaa matkaa. – Heinä- ja elokuulla, jolloin näyttelemisen taas oli sallittu, uudistettiin nämä hankkeet. Heinäkuulla pienempi seurue näytteli muutamia iltoja Tampereella ja Forssan tehtaalla ja elokuulla suurempi (rvat Aspegren ja Lundahl, neidit Hacklin, Savolainen ja Wikström sekä Axel Ahlberg, Aspegren, Böök, Pesonen ja Vilho) Viipurissa koko kymmenen kertaa. Jälkimäinen ryhmä esitti kolmena iltana Noorankin (rva Aspegren – Noora) ja kahtena Sevillan parturin (neiti Hacklin – Rosina).

Ida Aalbergin toinen ulkomaanmatka muodostui niin vaiherikkaaksi ja merkilliseksi, että siitä on kerrottava verraten seikkaperäisesti. – Ensin hän, Szinnyein nuoren parin seurassa, suuntasi kulkunsa Dresdeniin, puolentoista vuotta ennen annetun lupauksensa mukaan palatakseen rva Marie Seebachin kouluun. Tämä vastaanotti hänet, niinkuin hän 28/5 kirjoitti Bergbomille, todellisella ilolla ja kohta käytiin työhön käsiksi. Ensiksi otettiin tutkittavaksi Orleansin neitsyen rooli, joka "retoriikkansa tähden kaksinkerroin vaikeana" oli läpikäytävä sekä saksan- että suomenkielellä. Sen jälkeen tulisi Julia ja myöhemmin Gretchen, jonka erittelemistä hänen oman käsityksensä mukaan rva Seebach katsoi erityiseksi myötätuntoisuuden osotukseksi "rakkaalle oppilaalleen, joka tuotti hänelle ainoastaan kunniaa". Oppikausi kesti kesäkuun loppuun, jolloin nti Aalberg lähti Müncheniin. Siellä tarjoutui hänelle silloin aivan erikoinen tilaisuus oppia taidettaan näkemällä 16 iltaa käsittävän näytäntösarjan hoviteatterissa, jossa Ernst Possartin johdolla Saksan ja Itävallan etevimmät näyttelijät esittivät yhtä monta Schillerin, Goethen, Lessingin ja Shakespearen draamaa. Ensimmäinen näytäntö oli 1 ja viimeinen 21 p. heinäkuuta. Enemmän miellyttivät näyttelijätartämme Wienin Burgtheaterin taiteilijat ja niistä etenkin Ad. Sonnenthal ja Charlotte Wolter.

Tällä ajalla tapahtui että Ida Aalberg tuli esitellyksi Nooran runoilijalle, joka näinä vuosina asui Münchenissä. Tuttavuuden välittäjä oli tri V. Vasenius, joka myöskin oli sinne saapunut. Ibsen, joka tavallisesti oli hyvin jäykkä vieraita kohtaan, vastaanotti Nooran suomalaisen esittäjän erinomaisen

ystävällisesti ja toimeenpanemissaan päivällisissä, joihin Münchenissä oleskelevat pohjoismaiset taiteilijat olivat kutsutut, hän asetti hänet oikealle ja Nooran esteettisen puolustajan Suomesta vasemmalle puolelle itseään. Jopa hän esitti maljankin nti Aalbergin kunniaksi. Vähän tämän jälkeen rva Ibsen kävi noutamassa nuoren näyttelijättären koko päiväksi runoilijan perheeseen. On helppo ajatella kuinka innostavasti mahtoi vielä kokemattomaan taiteilijattareen vaikuttaa ensi kerran huomattuna henkilönä seurustella runoilijakodissa ja taiteilijapiirissä, jota suuren luovan taidehengen itsetietoisuus ja toimihalu elähytti.

Kun juhlanäytännöt olivat päättyneet, nti Aalberg lähti, noudattaen Ibsenin neuvoa ja kehotusta, Baijerin Oberammergauiin, jossa juuri tänä suvena jälleen uudistui joka kymmenentenä kesänä siellä tapahtuva, useita päiviä kestävä, kylän asukkaiden suorittama Vapahtajan kärsimysnäytelmän esitys. Täältä näyttelijätär muutti Elsterin kylpypaikkaan Etelä-Sachseniin. Siellä hän oleskeli yhdessä rva Emmy Achtén kanssa, joka jo maaliskuulla oli lähtenyt Dresdeniin harjottaakseen laulutaidetta nuoremman Lampertin johdolla. Kylpyajan perästä oli näyttelijättäremme matkustava Budapestiin, jossa alkumatkan toverit, Szinnyei rouvineen, häntä odottivat.

Kun Ida Aalberg, nähtyään Goethen Iphigeneian Wienin Burgtheaterissa, 2 p. syysk. saapui Unkarin pääkaupunkiin, hän ei enään ollut aivan tuntematon tässä maassa. Kotia tultuaan Szinnyei näet oli alkanut unkarilaisissa sanomalehdissä kertoa mitä hän oli nähnyt ja kokenut Suomessa. Muun muassa hän oli seikkaperäisesti kuvannut Suomalaisen teatterin synnyn, miten se oli nopeasti kehittynyt ja mikä viehättävä primadonna sillä oli Ida Aalbergissa, joka Boriskana Kylänheittiössä näytteli niin oivallisesti, ettei hän (Szinnyei) Unkarissakaan ollut nähnyt mitään parempaa. Tämä edellä käypä kiitos ja yksityiset puheet tekivät, että nti Aalbergille myönnettiin tilaisuus Pestin kansallisteatterissa esiintyä mainitussa roolissa.²⁴ Yritys oli totta sanoen arveluttavinta laatua: tuntematonta kieltä puhuva vieras näyttelijätär keskellä unkarilaisia näyttämötaiteilijoita esittämässä unkarilaista talonpoikaistyttöä! Kun ilta tuli, kävi kyllä huhu, että kun tuo vieras harjoituksessa oli näytellyt kolmannen näytöksen suurta kohtausta Göndörin kanssa, olivat näyttelijättäret alkaneet itkeä ja Tamássy-Göndörinkin silmissä olivat kyyneleet välkkyneet; mutta ylipäättään oltiin epäilevällä kannalla. Ja kuitenkin päättyi kaikki täydelliseen, hämmästyttävään voittoon. Näytäntö oli 7/9, ja seuraavana päivänä Szinnyei kirjoitti Antti Jalavalle:

"Victoria! Odottamatonta, suurenmoista! – Koko kaupunki on hälytetty, kaikki sanomalehtimiehet ovat rakastuneet ja kirjoittavat ylistysvirsiä. Tänään ei puhuta muusta kuin nti Aalbergista." – "Illalla oli suuri teatteri täynnä, joka merkitsee paljon, sillä kun rva Blaha ei näyttele, on teatteri tavallisesti jotensakin tyhjä. Kuumeentapainen uteliaisuus näkyi kaikkien silmissä, ja kun nti Aalberg ilmestyi, otettiin hänet vastaan myrskyisillä kättentaputuksilla. Hän näytteli todellakin mainiosti, paljon paremmin kuin koskaan ennen." – "Sanalla sanoen ilta oli loistava. Harva muukalainen näyttelijä on meillä näytellyt niin erinomaisen suurella menestyksellä kuin nti Aalberg, sillä hän on yhtenä iltana tullut yleisön lemmikiksi, ja *kaikki tunnustavat yksimielisesti, että hän on suuri taiteilijatar*. – Nti Aalberg on tuottanut Suomenmaalle niin paljon kunniaa kuin ei kukaan ennen ulkomaalla."

Todistukseksi ettei Szinnyei liiotellut otamme muutaman kohdan parista arvostelusta. "Hirveän ankara arvostelija" Beöthy Zsolt kirjoitti Unkarin etevimmässä valtiollisessa lehdessä, Pesti Napló'ssa:

– "Tuskin olimme ajatelleet, että hän edes sen verran voisi tulla toimeen tässä vieraassa piirissä, että tietäisi tuoda ilmi yleisimmät näytäntölahjat jäsentenliikunnan, kasvojenleiden ja äänenvaihtelun suhteen, kun näyttämöllisen vaikutuksen sielu, sana, oli häneltä kielletty. Sillä emmehän sanoista mitään ymmärtäneet. Ja mikä oli päätös? Se, että näytännön loputtua meistä tuntui

²⁴ Merkitä ansaitsee, että nti Aalberg ei suinkaan ensin ollut halukas esiintymään. Rva Seebach oli kovin ollut asiaa vastaan ja pelottanut nuorta näyttelijätärtä. Opettajatar olisi mieluummin nähnyt hänen näyttelevän saksan kielellä kuin suomen, joka muka voisi suututtaa tulisia unkarilaisia!

kuin nti Aalberg olisi antanut paljon lujempia ja vakuuttavampia todistuksia suomalaisunkarilaisesta kieliheimolaisuudesta kuin kaikki oppineet miehemme yhteensä. Me ymmärsimme häntä täydellisesti. Lohduttakoot itseänsä antifinnistit (suomiheimolaisuuden vastustajat): ymmärtämisen välikappaleena ei ollut kielen sukulaisuus, vaan se yleinen kieli, jota maailman kaikilla näyttämöillä ymmärretään: tunteen totuus, havainnollisuuden kyky, plastiikan jalous, mielenilmauksen voima. Nti Aalbergin näyttämöllinen kutsumus ilmaisee itsensä jo ensi silmänräpäyksessä. Hänen solakka vartalonsa, hänen puhuvat suuret siniset silmänsä, hänen vaaleat hiuksensa, hänen äänensä erinomaisen rikas vaihtelevaisuus ja heleä sointu: kaikki tämä tuo myötänsä viehätysten, lumouksen. Yleisön ensimmäiset kättentaputukset tarkottivat vaan näitä. Mutta jota edemmäksi näytöntö edistyi, sitä enemmän se ihastui hänen tavattomista sisällisistä näyttelijälahjoistaan. Siitä tietysti ei voi olla puhuttakaan, että hän olisi näytellyt *unkarilaista* talonpoikaistyttöä. Mutta jos ei rotuomituisuuden puutetta lukuun oteta, ei voi toivoa liikuttavampaa ja jalompaa Boriskaa. Emme tiedä kuinka hän puhuu suomea, mutta rakkauden ja tuskan kieltä hän puhuu mainiosti. Hänen esityksensä oli monipuolinen ja elävä: huikaisevalla nopeudella hänen silmissään vaihtelivat intoisan rakkauden loiste ja surun kyynel. Joka ääni kumpuaa hänen sielustaan, ja joku lumoava sulous on hänen esitykselleen omituinen. Melkein iloiten hän kärsii tuskaa, ja voimallisten tunteiden ilmi puhjetessa hän ymmärtää harvinaisella hienoudella ylläpitää tarpeellista maltillisuutta. Hänen itkunsa toisen näytöksen lopussa ja hänen rakkaudentunnustuksensa kolmannessa näytöksessä liikuttivat jokaisen sydäntä ja kiihottivat yleisöä, joka ei ymmärtänyt ainoatakaan sanaa, mutta kuitenkin käsitti jok'ikisen äänen, myrskyisiin kättentaputuksiin esiripun ylhäällä ollessa." – Toisesta lehdestä (Függetlenség – Itsenäisyys) otettakoon seuraavat rivit:

– "Ainoastaan uudenaikaisen Europan jokapäiväisyydestä ja veltostuneista oloista kaukana olevan, puhtaassa alkuvoimassa elävän pohjoisen kansan tytär saattaa niin huokailla, itkeä, hymyillä, kuin tuo pieni suomalainen tyttö, jonka jokaisesta liikkeestä luonnollisuus pistää esiin, jokaisessa sanassa lumous vallitsee. Suurimman vaikutuksen hän saavutti kolmannen näytöksen ensimmäisessä kohtauksessa sydämeen koskevalla näyttelemisellään. Harvoin taikka kenties emme koskaan ole nähneet riehuvaa intohimoa niin luonnollisella naivisuudella kauniimpaan sopusointuun yhdistyvän kuin tässä. Nti Aalberg ei ollut tuo itkullinen, hentomielinen Boriska, jota jo kylläkseen on saanut kansallisteatterin näyttämöllä nähdä, vaan tuo äärettömällä intohimolla rakastava, ainoaan tunteeseensa sulava kansan tyttö, joka tietää kuollakin rakkautensa tähden. Ja mikä oli suurin ansio tällä suomalaisella taiteilijattarella: ei ainoastakaan liikunnosta pistänyt esiin 'neiti'; hän pysyi loppuun asti *talonpoikaistyttö*nä. Kohtauksen lopussa innostus jo nousi todelliseen raivoon. Perätysten huudettiin vieras viisi kertaa esiin ja sai vastaanottaa kauniin kukkakimpun, josta nti Aalberg nähtävällä liikutuksella kiitti." – Näytöntö uudistettiin vielä 9 ja 14 p. entistä suuremmalla menestyksellä. Viimeistä sanottiin parhaimmaksi sentähden, että nti Aalbergin näyttelemistapa oli vaikuttanut toisiin myötävaikuttajiin, niin että he jättivät tavallisen huolettomuuden ja näyttelivät suurella innolla. Kumpanakin iltana olivat piletit loppuun myydyt (joten teatterissa oli noin 2500 henkeä) ja joukko ihmisiä palasi tyhjin käsin pääsemättä sisään. Rva Blaha näytteli Finum Rózsín osaa, mutta hänkin joutui syrjään nti Aalbergin rinnalla. Metsäkohtauksen jälkeen sai näyttelijätär suuren laakeriseppeleen kansallisteatterin jäseniltä – ensimmäisen, jonka hän lienee saanut. Sanomalehtien ylistyksetkin kiihtyivät kiihtymistään, samalla kun vakuuttivat, että ensi-illan jälkeen ihailtiin ainoastaan taiteilijattarta. Semmoista Boriskaa ei oltu vielä Unkarin näyttämöllä nähty, ja hänen saavuttamaansa suosiota verrattiin siihen, joka oli tullut rva Ristorin osaksi. Emme kuitenkaan lisää otteitamme, yhtä vähän kuin kerromme loistavista kemuista ja puheista, joita pidettiin "Pohjan tähden" kunniaksi. Se mitä on esiintuotu riittää jo todistamaan, että hänen voittonsa ja menestyksensä Pestissä oli todella harvinainen laatuaan, kunniaa tuottava näyttelijättärelle itselleen ja hänen isänmaalleen.

Budapestista nti Aalberg, noudattaen ystävällistä kutsumusta, matkusti Kolozswáriin (Klausenburgiin), jossa hän 21 ja 23 p. syysk. näytteli Boriskan, 24 p. Louisen Kavaluudessa

ja rakkaudessa, 27 p. Jane Eyren ja 29 vielä kerran Boriskan. Menestys täällä oli sama kuin pääkaupungissa. Toisena Boriska-iltana tuli näyttelijätär huomattavan kunnianosotuksen esineeksi, kun hänet, esiripun ylhäällä ollessa, kutsuttiin näyttämölle kokoontuneen teatteriseurueen keskelle, ja ylijohdaja Béla Mátraï piti hänelle ylistävän puheen ja kaikkien nimessä ojensi hänelle laakeriseppeleen. Unkarilainen puhe päättyi suomalaisiin sanoihin: "Älä unhota meitä!" Eikä viimeinenkään ilta kulunut ilman erikoista ihastuksenilmaisua. Silloin lähetystö Kolozswárin yliopiston nuorison puolesta antoi nti Aalbergille komean, Unkarin ja Suomen kansallisvärillisillä nauhoilla koristetun laakeriseppeleen. Sen ohella pidettiin ensin unkarin- ja sitte suomenkielinen puhe, johon vastatessaan näyttelijätär vaatimattomasti selitti hyvin ymmärtävänsä, että heimolaistunto se oli joka oli aiheuttanut sen lämpimän vastaanoton, joka oli hänen osakseen tullut.

Siihen päättyi Ida Aalbergin riemuretki Unkarissa, ja hän matkusti takaisin Budapestiin ja sieltä Wieniin, jatkaakseen opintojaan, siksi kunnes hän joulukuun alussa palaisi kotia. Että hänen menestyksensä oli herättänyt suurta mielenkiintoa Suomessa, näkee hyvin sanomalehdistöstämme, joka sisältää laajoja otteita Unkarin lehdistä, ja olihan sillä merkityksensä. Ensiksikin Ida Aalbergin kukkaansa puhkeava taide ulkomaalaisen tunnustuksen kautta sai, niin sanoaksemme, eurooppalaisen leiman, jolle meillä niin suurta arvoa annetaan ja jota ilman moni ei näy uskaltavan arvosteluunsa luottaa, toiseksi se virkisti ja loi lämpöä toisistaan kaukana asuvien heimokansojen keskinäiseen suhteeseen ja kolmanneksi tämä suomalaisen taiteilijan saavuttama voitto – varsinkin silloin harvinainen laatuaan – oli Suomalaisen teatterin ansioksi luettava. Sillä jos olisi nöyrästi uskottu mitä ruotsinmielisemme 1860- ja 1870-luvuilla – tietenkin syvästä vakaumuksesta – väittivät, että näet suomalainen ei kykene näyttämölle, niin ei Ida Aalberginkaan kaltaisella nerolla olisi ollut kehitysmahdollisuutta.

* * * * *

Teatteriseurue kokoontui syyskuun alussa *Tampereelle*. Toimi oli jälleen alkava maaseuduilla, ja Helsinkiin mentäisiin vasta kun ohjelmistolle uusia kappaleita oli valmistettu. Kumminkin erosi teatterin elämä entisestä siinä, että Bergbom nyt oli koko ajan mukana. Näytännöt alkoivat 5/9 ja seurasivat toisiaan niin taajasti, että seitsemäs jo oli 15/9. Paitse pikkukappaleita näyteltiin näinä päivinä Parisin veitikka, Nummisuutarit ja Porvari aatelismiehenä. Aleksanterinpäivänä 11/9 oli juhlanäytäntö, jonka ensi numero oli kuvaelma riemujuhlasta 2/3 (kts. ylemp. s. 39), ja seuraavana juhlanäytäntö Pietari Brahen muistoksi. Sinä päivänä oli näet 200 vuotta kulunut tämän suurmiehen kuolemasta ja sentähden oli turkulaisten alotteesta ruvettu puuhaamaan hänen muistonsa viettämistä siinä tarkoituksessa, että samalla kerättäisiin varoja "kreivin" muistopatsaan pystyttämiseen Suomen vanhaan pääkaupunkiin. Useissa maan kaupungeissa ryhdyttiinkin toimeen, ja Tampereella pyydettiin kaupungin valtuuston puolelta Bergbomia toimeenpanemaan juhla teatterissa. Bergbom vastasi myöntäen, mutta tehtävä oli vaikea paikkakunnalla, jossa ei ollut mitään teatterivarastoa. Hän sommitteli seuraavan ohjelman: 1) Kuvaelma: Kristina kuningatar, hovinsa ympäröimänä, antaa Pietari Brahelle Turun yliopiston perustuskirjan; 2) Laulua ja lausuntoa [Pilven veikko, Maamme nti Avellanin lausumana y.m.]; 3) Lea. Mutta mistä saada pukuja?

– "Luonnollisesti", Kaarlo kirjoittaa Emilielle, "et sinä ullakolta voi löytää mitään, mutta jos *sattumalta, ilman suurta vaivaa*, saisit käsiisi joitakuuta ruotsalaisia sotilaspukuja, polvussaappaita, pitsikauluksia y.m. semmoista, joka sopisi Kristina kuningattaren hoviin ja ympäristöön, niin lähetä ne tänne ja pikajunalla. Teatterista saanet lisäksi jonkun haarniskan – mutta ei kovin painavaa tavaraa! Jos siitä on paljo vaivaa, niin jätä se sikseen; kyllä kai me keksimme jonkun neuvon. Kysy Löfgreniltä minkälainen Ruotsin vaakuna oli siihen aikaan. Jos saat Pietari Brahen kuvan – luullakseni niitä on Edlundilla – niin lähetä sekin." – Kuinka juhla onnistui saamme tietää toisesta kirjeestä (13/9):

"Rakas sisar! Vihdoin on yksi levottomimpia viikkoja teatterielämässäni ohi. Viisi näytäntöä kuudessa päivässä, uusi ohjelma joka päivä, kakstoista uutta roolia,²⁵ proloogeja,²⁶ amatöörejä, musiikkia, kuvaelmia y.m. y.m. Joka päivä olen mennyt teatteriin k: lo 8 aamulla ja palannut k: lo 11 ehtoolla. Jollei välillä olisi ollut päivälliset, eivät Ossian ja Therese [veli ja käly, joiden luona Kaarlo asui] todellakaan olisi tienneet minun olevan olemassakaan. – Tulot ovat olleet: perjantaina 200 sekä tilaus (noin 80), lauantaina 140 (ja sama lisäys), pyhänä 380 (ilman tilausta). Lauantain [Aleksanterinpäivän] näytäntö oli erehdys, sillä tulo oli huono taikka, kun ajattelee kustannuksia, ei mitään ja lisäksi kaikki sähkösanomat, touhu, vaivat! Porvari aatelismiehenä meni hyvin yksityisiin rooleihin nähden, mutta yhteisnäyttelemisen oli niin ja näin, seuraus alituisesta ohjelman vaihtelusta ja uusista rooleista. Lauantaikuvaelma miellytti; Sotavanhuksen joulussa oli Kallio parempi kuin ennen missään vakavassa roolissa, ja Saimaan rannalla oli tanssi toistettava. Parhaiten meni sunnuntainäytäntö; Lealla oli oikea tunnelma, kiitos olkoon erittäinkin Kaarolan. Merkillistä kuinka hän on paljon vapaampi ja todellisempi pikkukaupungeissa kuin Helsingissä. Kuvaelma oli loistava, kiitos olkoon rikkaiden pukujen, rva Lundahlin brokaattivaatteuksen, Kallion naamioituksen ja rva Leinon historiallisen ulkonäön (hän oli hovinainen). – Orkesteria ei ole, koetan tulla toimeen ilman. Ainoastaan lauantaina oli siitä haittaa tai ei silloinkaan, sillä Nottbeckin ilitulitus ja maksuton Schneevoigtin musiikki veivät meiltä yleisön. Näyttelijät ovat olleet taipuvaisia, tarkkaavaisia ja ahkeria. Olen siinä kohden harvoin ollut tyytyväisempi." – Syyskuulla näyteltiin vielä seuraavat kappaleet, kukin kaksi kertaa: ohjelmistolle uusi A. Dennéryn *Don Cesar de Bazan* (17/9), Sevillan parturi ja Noora.

– "Rva Aspegren" [Noorana], Kaarlo kirjoittaa, "voitti odotukseni, mutta luultavasti sain hänestä paremman käsityksen kuin hän ansaitsi, sillä en *nähty* häntä vaan ainoastaan *kuulin*, ja myötäesiintyjät sanoivat hänen kasvojeneleitään epämiellyttäväiksi. Toisessa näytöksessä oli hänellä yksityisiä loistavia sieluntuskan piirteitä, mutta hänen tuskansa oli liiaksi ruumiillista laatuaan. Paras oli hän viime näytöksessä keskustellessaan Helmerin kanssa, vaikka ulkoluku oli vaillinainen. Kun Noora annettiin toisen kerran, oli huone niin täynnä naisväkeä, että tuskin 10 herraa nähtiin. Kättentaputukset olivatkin sangen heikkoja (!)" – Tampereelta pistäytyi osa seuruetta *Hämeenlinnassakin* ja antoi siellä pari kolme näytäntöä, joista puhdas voitto teki 250 mk. Noora ei miellyttänyt Hämeenlinnan yleisöä, vaikka oltiin tyytyväisiä rva Aspegrenin esitykseen.

Lokakuulla jatkettiin Tampereella 17 p:ään asti, jolloin oli viimeinen näytäntö. Ohjelmisto käsitti Helsingistä tunnettua, paitse Törmäsen suomentamaa, Siraudinin 1-näytöksistä huvinäytelmää *Vaimojen kyyneleet* (15/10). Neiti Elisabeth meni oivasti; nti Hacklin miellytti suuresti Nyrnbergin nukessa, ja Weckman näytteli Maantien varrella "erittäin kauniisti suuren kohtauksen 4: nnessä näytöksessä", mutta oli muutoin liian lapsellinen. Mustalaisten menestys erinomainen; nti Avellan herätti mitä suurinta suosiota. Ylipäätään yleisö innostui yhä enemmän, niin että Bergbom olisi luopunut suunnittelemaastaan Porin matkasta, jollei se olisi ollut päätetty asia. Kuitenkaan ei keskitulo Tampereella noussut 300 markan yli. – Hyvästijättöjuhlan pitivät tamperelaiset 11/10, ja se oli vilkashenkinen ja tunnelmaltaan isänmaallinen. Paitse tavallisia puheita johtajalle ja seurueelle oli Vilholla "onnellinen päänäpistö" esittää malja Ida Aalbergille, joka niin loistavasti oli Unkarissa edustanut suomalaista näyttämöä. Puhe herätti innostusta ja juhlasta lähetettiin yhteinen tervehdys-sähkösanoma näyttelijätärille.

Porissa aloitettiin 15/10. Bergbom oli näet lähtenyt sinne osa näyttelijöitä mukanaan antaakseen kaksi ensimmäistä näytäntöä samoina päivinä kuin viimeiset olivat Tampereella. Ensi ohjelma suoritettiin sentään epäedullisissa oloissa. Vilho oli sairastunut, ja Tervon täytyi äkkiä astua hänen sijaansa. Toiseksi tulivat puvustolaatikot, vastoin "vuormannien" lupauksia – ei vuorokautta vaan –

²⁵ Tarkottanee sitä että Ida Aalbergin ja Leinon [Kööpenhaminassa] poissaolon tähden täytyi harjottaa toisia täyttämään heidän sijansa. – Leino oli opintomatallaan kolme kuukautta ja liittyi jälleen seurueeseen marraskuulla, Porissa. Hänen kotipitäjässään, Lapualla, kerättiin arpajaisen kautta neljäntäsataa markkaa näyttelijän matkakustannuksiin.

²⁶ Brahejuhlan proloogin sepitti Wilho Soini.

puolentuntia ennen näytännön alkua! Parisin veitikan ja Kihlauksen puvut olivat siis viime hetkessä etsittävä "noin tusinasta kirstuja, sillä tapansa mukaan oli nti Savolainen hajottanut ne niin moneen eri kirstuun kuin mahdollista (!)". – Tilattu oli pilettejä 230 markasta iltaa kohti. Se sekä kasvava innostus yleisössä teki että tulot paranemistaan paranivat. Ohjelmisto oli koko lokakuulla sama kuin Tampereella, ja samoin kuin siellä kilpailivat nti Avellan ja nti Hacklin yleisön suosiosta, edellinen oivallisella näyttelemisellään, jälkimäinen heleällä, raikkaalla laulullaan (esiintyi silti myöskin niin vaativissa puherooleissa kuin Rosina Sevillan parturissa). Kun Mustalaiset annettiin toisen kerran, tuotti se 536 mk, suurin tulo koko aikana. "Ohimennen sanoen", Bergbom kirjoittaa, "täysi huone antaa 502; missä sitä paitse oli tilaa 34 markasta, sitä en ymmärrä (!)" Kun Vilho oli parantunut, voitiin marraskuun alussa näytellä Porvari aatelismiehenä ja Valapatto. Sitte tuli O. Feuillet'in 5-näytöksinen draama *Nuoren aatelismiehen vaiheet* (5/11) ja sen jälkeen, Sevillan parturin mentyä välissä, kaksi näytäntöä, joissa rva *Winterhjelm* esiintyi. Taiteilijatar, joka niinkuin tiedämme toukokuulla oli saapunut Suomeen, oli nti Maria Grapen vieraana viettänyt kesän sisämaassa. Syksyllä hän oli antanut tunteja Helsingissä ja jonkun iltaman (Viipurissa) sekä lupautunut esiintymään muutamia kertoja teatterissakin. Sitä varten oli valittu kaksi ohjelmistolle uutta kappaletta, nimittäin Schillerin Maria Stuart ja Halmin Ravennan miekkailija. Edellinen oli jo Porissa valmistettu, ja sen ensi-illaksi rva *Winterhjelm* tuli sinne.

"Et voi uskoa", Emilie kirjoittaa nti Elfvingille 2/11. "kuinka erinomaisen jalo ja kunnollinen hän on yhteistoimessa. Nyt hän matkustaa Poriin ja näyttelee siellä Maria Stuartin, ainoastaan sentähden että voisimme täällä alottaa sillä kappaleella. – Voi sentään, jos voisimme kasvattaa meille semmoisen taiteilijan kuin rva *Winterhjelm*; aina hän asettaa yrityksen ensi sijaan ja itsensä toiseen, kun saamme oman semmoisen kuin hän on, silloin on Suomalaisen teatterin tulevaisuus turvattu."

Ensi näytäntö, jossa rva *Winterhjelm* oli mukana, oli 10/11 ja esitettiin siinä Taistelujen välillä, Pilven veikko ja Nyrnbergin nukki, toinen ja kolmas 12/11 ja 14/11 ja näyteltiin silloin Tuokon suomentama Schillerin murhenäytelmä *Maria Stuart*. Välillä 13/11 oli näytäntö, joka kävi rva *Winterhjelm*in iltaman nimellä ja jonka ohjelma oli: Mestauslavakohtaus Daniel Hjortista, Jeannetten häät ja Lea. Viimeisessä näytännössä 15/11 annettiin Mustalaiset. Siinä sai nti Avellan kukkasvihkon, johon oli kätetty kallisarvoinen kultakello. Näytännön jälkeen pitivät kaupunkilaiset tavalliset jäähyväiskekkerit seurueelle, joka nyt palasi pääkaupunkiin.

* * * * *

Teatterin poissaollessa oli Helsingissä sattunut yhtä ja toista, joka ansaitsee mainitsemista. Siten olivat Alma Fohström ja Ida Basilier-Magelsen laulajaisia antamalla palauttaneet muistiin oopperan loistoajat. Edellisestä Emilie kirjoittaa veljelleen (26/9):

"Tulen juuri Fohströmin konsertista – voitkos ajatella? – kaipauksen huokauksella muistelen ooppera-vainajaa! Hän oli aivan loistava: en luule koskaan nähneeni häntä semmoisena kuin tänään. Hän osotti taiteilijaylemmyyttä, joka mitä syvimmin koski sydäntäni ja joka saa tyytymään hyvin paljoon elämän vaivaloisuuteen: en voi sanoin lausua kuinka erinomainen hän oli. Sali oli ihan täynnä ja suosionosotukset 'raivoisia' taikka sitäkin hurjempia: aivan kuulumaton innostus pääsi vallalle, eikä yleisö mitenkään tahtonut lähteä tiehensä." – Ida Basilier-Magelsenista taasen lausuu U. S. (15/10):

"Eilen laulajaisissa yleisö oli katkeamattomassa ihastuksen vallassa, joka vain yltymistään yltyi. Se soi tuo heleä ääni niin tutulta, niin kodikkaalta kuin olisimme sitä aivan äskettäin kuulleet. Tämä leivonen kerran ennusti kaunista kevättä kotimaiselle laulutaitellemme, ja takatalvi unohtui nyt kun leivonen liverteli jälleen. – Viimeiseksi saatiin kuulla Ah voi kuinka kauheasti, jota pyydettiin da capo ja olisi kuunneltu, vaikka aamuun asti." – Pari päivää myöhemmin antoi sama laulajatar rva *Winterhjelm*in, nti Naëmi Ingmanin, R. Faltinin y.m. avulla konsertin Suomalaisen teatterin hyväksi, ja silloinkin oli innostus rajaton. Yliopiston eteisessä tervehdittiin "rakasta taiteilijaa"

eläköönhuudoilla ja illemmalla kävivät ylioppilaat laulamassa hänen asunnollaan. Lahja teatterille oli Smk. 941:40.

Tämä johtaa meidät toiseen seikkaan. Teatterin kannattajain kokous oli 30/9 ja siinä ilmotettiin, että täksi näytäntökaudeksi oli merkitty niin vähän osakkeita, että johtokunta kieltäytyi jatkamasta tointaan. Koko 10,000 mk oli vielä tarpeen talouden turvaamiseksi. Kokous lykättiin 9 p: ksi lokak., ja tästä toisesta kokouksesta Emilie kirjoittaa Kaarlolle:

– "Eilinen kokous oli käynyt hyvin. Tällä viikolla oli kerätty 2500 mk lisää, ja johtokunta taipui pyynnöstä jäämään yhdeksi kuukaudeksi, jolla ajalla toivottiin varmaan voitavan saada mitä puuttuu. Ylipäätään oli mieliala ollut hyvä. Yrjö Koskinen esim. oli merkinnyt lisää 2 osaketta, niin että hänellä nyt on 5; sitä paitse hän oli ottanut listan ja luvannut hankkia enemmän. Siis näyttää kaikki taas lupaavalta. [Neidit] Hanna Snellman, Naëmi Ingman ja Ellen Nervander ovat päättäneet toimeenpanna arpajaiset ja heidän aikomuksensa on järjestää yritys oikein laajaksi, koko maan yli ulottuvaksi. Olen neuvonut heitä kohta, kun Adlerberg tulee, pyytämään yleistä lupaa. Tietysti hän myöntyy ja siten ehkäistään kuvernöörien, pormestarien y.m. rettelöimiset. Jos Adlerberg on sanonut: jaa, niin ei Creutzkään voi sanoa: ei. Edelleen olen kehottanut heitä koettamaan saada voiton perintöruhtinasparilta, sillä semmoinen voitto herättäisi suurta mielenkiintoa varsinkin maaseuduilla. Juuri kun Hanna toverineen oli [kuvernööri] Alfthanilla lupaa pyytämässä, oli siellä ollut lähetystö anomassa lupaa arpajaisille Kuopion ruotsalaisen koulun hyväksi." – Arpajaiset päätettiin pitää 2 p. helmik. ja valittiin (12/10) toimikunnan jäseniksi: rvt M. v. Alfthan, Ilta Ekroos, Toni v. Haartman, Elisabeth Löfgren ja Sofie Rein sekä neidit Naëmi Ingman, Jenny Molander, Ellen Nervander, Sophie Nordenstam, Hanna Snellman ja Hevilla Thilén. Emilien neuvon mukaan toimikunta laati suoraan "Dagmarille" osotetun kirjeen, jossa pyydettiin voittoa arpajaisiin ja jonka parooni Indrenius lupasi viedä perille. Sitä paitse kehoitettiin julkisesti maaseutulaisia eri kaupungeissa ja kunnissa joko samana päivänä toimeenpanemaan erityisiä arpajaisia samaa tarkotusta varten taikka lähettämään voittoja Helsinkiin ja tilaamaan täältä arpoja. Kiitos olkoon nti Elfvingin oli Turku ensimmäinen, josta kuultiin että kehotus ei kohdannut kuuroja korvia.

– "Armahani", Emilie kirjoittaa 2/11 ystävättärelleen, "kuinka antoi Creutz ilman muuta luvan arpajaisiin? Hauskaa oli ettei hän pannut vastaan, sillä mitä vähemmän sanomalehtikiistoja, sitä parempi. Myönnettävä on että Turku on osottautunut erittäin auliiksi Suomalaista teatteria kohtaan: tämä on oleva 4:jäs suurempi tilaisuus. Luonnollisesti pääansio on sinun, mutta kaunistaa on että olet saanut niin paljo ihmisiä harrastamaan asiaa." – Seuraavina viikkoina kerrottiin arpajaisvalmistuksia alotetun ainakin seuraavissa kaupungeissa: Hämeenlinnassa, Kuopiossa, Viipurissa, Heinolassa, Porissa, Jyväskylässä, Raumalla – ja, mikä oli kummista kummin, itse H. D: kin ratkesi jalomieliseen kehotushuutoon, jossa m.m. tavataan seuraavat sanat:

"Tämän [suomalaisen] teatterin pysyväisyys on yleinen isänmaallinen asia, joka hyvin ansaitsee harrastusta pääkaupungissa ja maaseuduilla. Sen ei tule tarvita taistella taloudellisen ahdistuksen kanssa. Jollei se jo olisikaan oikeutetulla tavalla osottanut olevansa reippaasti edistynyt taidelaitos, jolla on eteviäkin kykyjä, niinkuin se on tehnyt, on kotimainen näyttämö suomenkielellä niin mahtava tekijä maamme sivistyselämässä, että se tarvitsee hoitoa ja tukea ja että sen tulee seisoa päivän turhamaisten puuhien yläpuolella meidän valitettavasti niin runsaissa kieliriidoissamme."

Suomettaren Matti käänsi nämä oudot lauseet ja lisäsi omasta puolestaan: Niinkuin lukijat näkevät voi siis H. D: kin, jos se vaan *tahtoo*, puolustaa suomalaisuuden asiaa! Ja totta tosiaan oli tämäkin huomattava tulos lähes kymmenen vuoden taisteluista.

* * * * *

Teatteri oli sängen tervetullut *Helsinkiin*, "sillä sen poissaolo oli alkanut jo kipeästi tuntua. Yhteisen harrastuksen synnyttämänä, isänmaallisen innon helmalapsena, oli tämä taidelaitos tullut yhdyntäpaikaksi kaikelle mitä Helsingissä oli suomalaista ja suomenmielistä. Kun se oli poissa, oli

yhteiselämä hyvin kuollutta niissä piireissä, joille teatteri oli yhdistävänä siteenä" (U. S.). Näytännöt alkoivat 19/11 Maria Stuartin esittämällä, joka meni kolme kertaa peräkkäin. Pääviesitys lähti rva Winterhjelm in esityksestä, hän kun loi "liikuttavan ja ylevän" kuvan onnettomasta kuningattaresta; sitä vastoin eivät rva Lundahl Elisabet kuningattarena, Axel Ahlberg Mortimerina, Böök Leicester kreivinä, Leino Burleigh paroonina, nti Stenberg Marian imettäjänä vielä saaneet mitään huomattavampaa aikaan – eikä ihmekään, sillä esiintyivät he kaikki ensi kerran yhdessä noita Schillerin kypsyysajan näytelmiä, joissa yksistään jo intomielen lausunta vaatii niin paljon taiteellista voimaa. Paremmiin nuoret näyttelijät menestyivät toisessa suuressa draamassa, jonka ensi-ilta oli 3/12, nimittäin Friedrich Halmin (vapaaherra Münch Bellinghausen) murhenäytelmässä *Ravennan miekkailija*.²⁷

Rva Winterhjelm, joka jo kymmenkunta vuotta ennen Ruotsalaisessa teatterissa oli näytellyt miekkailijan äitiä Thusneldaa, oli elävä ja myötätempaava ylpeänä, jalona naisena, joka ennen syöksee miekan poikansa ja omaankin rintaansa kuin sallii germanilaisen nimeä häväistävän. Böök nimiroolissa näytti kyllä selvästi käsittäneensä sen, mutta nuorekas, miltei lapsellinen piirre Thumelikon luonteessa tuli vaillinaisesti näkyviin. Leino onnistui hämmästyttävän hyvin Kaligula keisarina: naamioitus oli erinomainen ja verenhimoisen tirannin inhottavan luonteen hän kuvasi merkillisellä totuuden sävyllä. "Kappaletta kannatti käydä katsomassa yksistään Leinon tähden", U. S. sanoo, ja Mbl. vakuuttaa, että "näyttelijän luoma kuva syöpyi häviämättömäksi muistiin". Tositeossa moni vieläkin muistaa Kaligulan yhtenä Leinon parhaimpana roolina, samalla kuin senkin että Bergbomilla oli ollut erikoinen ansio näyttelijän valmistamisessa siihen. Edelleen nti Avellan sai vilpittömän tunnustuksen rohkeapiirteisestä, suorasta, luonnollisesta kukkatytöstä Lysiskasta [jonka kukkasotat olivat uusia, Betty Elfvingin tekemiä], ja Vilho näytteli Flavio Arminiota kuin kokenut näyttelijä ainakin. Muut olivat heikompia kuin nämä mainitut, mutta kokonaisuus oli ansiokas ja tehokas. Näytännöt uudistettiin 5/12 ja 7/12.

Juuri kun rva Winterhjelm in lyhyt vierailu oli päättymäisillään, Ida Aalberg palasi. Jo 5/12 ehtoolla hän tuli kotiinsa Janakkalaan, kävi seuraavana päivänä neulomakokouksessa Kerkkolan Ylöstalossa tervehtimässä kotiseutunsa tuttavien ja lähti sieltä Helsinkiin, jossa hänet asemalla vastaanotettiin ylioppilaslaululla ja eläköönhuudoilla. Teatterissa nti Aalbergia niinkään tervehdittiin innokkaasti 9/12 Louisena Kavaluudessa ja rakkaudessa. Rva Winterhjelm puolestaan antoi 10/12 jäähyväisiltaman, jossa esitettiin Vastanaineet – taiteilijatar itse Matildana ja nti Aalberg Laurana – ja Lea sekä näiden näytelmien välillä tarjottiin yksin- ja ylioppilaslaulua. Kun huhu oli levinnyt että rva Winterhjelm nyt esiintyi viimeisen kerran Suomalaisessa teatterissa, oli huone ihan täysi ja koko näyttämöllä oli juhlailema. Suuret olivat suosionosotukset, ja viimeiseksi koko seurue keräytyi näyttämölle taiteilijan ympärille, ja nti Avellan ojensi hänelle toveriensa puolesta komean laakeriseppeleen, luettuaan sen nauhoista seuraavat V. Soinin sepittämät säkeet:

Kero lemmen liehtarina.
 Into voiman kumppanina
 Suurta toimeen saa.
 Sepä aatteet kasvattaapi,
 Siltä aika tunnon saapi,
 Toiveet muodostaa.

Suomen näyttötaiteen luoja.
 Tuki, kannattaja, suoja:

²⁷ "Der Fechter von Ravenna" oli rva Winterhjelm in toivomuksesta käännetty suurella kiireellä suorasanaisesti, sillä runomittaiseen suomentamiseen ei ollut aikaa. Emilie Bergbom sai syyskuun lopulla eri henkilöitä jakamaan työn keskenään: "K. Suomalainen otti kääntäjäksensä 1: sen näytöksen, Slöör 2: sen ja ehkä 3: nnen, Soini 5: nnen ja kenties 4: nnen; V. Löfgren lupasi ainakin pitää huolta siitä että 4: jäskin tulisi suomennetuksi." Tietysti joku sitten tasotti kieltä.

Sinut omanaan
Pitää maamme, tyttäreksi
Tekee sun, ja ikuiseksi
Aina muistossaan.

Rakkaus sen runsahasti
Seuraa sua, minne asti
Tiesi vieneekin.
Ällös unhoita sa meitä,
Ällös ijäks työtäs heitä,
Tover armahin.

Kun laakeriseppeleitä ja kukkia oli annettu katsojainkin puolesta ja salonki ei ottanut tyhjentyäkseen, rva Winterhjelm lausui yleisölle seuraavat sanat:

"Sallikaa minun kerran sydämestäni kiittää Teitä sekä tästä illasta että siitä monivuotisesta suosiosta, jonka Helsingin yleisö on minulle osottanut. Tiedän kyllä että minun voimani usein ovat olleet heikot, mutta tahtoni on ollut mitä palavin. Ja kuinka katkera erohetki onkin, eroan lohdutettuna, sillä minä tiedän, että Suomalainen teatteri jo on saanut niin vahvan aseman, ettei mikään kohtalo voi riistää sitä pois Suomen kansan sydämestä. Ja kun se kerran on kukoistava kunniaa ja loistossa, muistakaa joskus minuakin, joka tässä maailmassa tuskin olen pitänyt mitään rakkaampana. Hyvästi! Eläköön Suomalainen teatteri!"

Lämpimät sanat vastaanotettiin lämpimästi, ja teatterin lähemmät ystävät kokoontuivat näyttämölle, jossa Kaarlo Bergbom ja Vilho puhuivat taiteilijattarelle. – Varta vasten toimeenpannuissa hyvästijättöpidoissa Arkadia-teatterin lämpiössä 13/12 vihdoin dosentti Perander kaunopuheliaasti tulkitsi yleisön ja teatterin unohtumattoman kiitollisuuden jalolle vieraalle. Viisi päivää myöhemmin 18/12 rva Winterhjelm lähti.²⁸

Ennen joulua meni Valapatto kerran ja Noora kolme kertaa ja huomattiin nti Aalbergin näyttävän yhtä etevästi, jollei etevämmin, kuin ennen. Toisena joulupäivänä hän esiintyi ensi kerran Sirkkan nimiroolissa, joka kappale sitten vuodenvaihteella vaihteli Nummisuutarein kanssa. Ensi-iltana sanotaan nti Aalbergin olleen "levoton" uudessa roolissaan, mutta toisella kerralla se jo täydellisesti oli hänen vallassaan. Hän näytteli raittiisti ja taiteellisesti osaten alusta loppuun tasaisesti pitää kiinni "Sirkkan" omituisesta luonteesta – eikä esityksessä havaittu mitään lainattua niinkuin muutoin tavallista on tässä taiturintehtävässä. Ahlberginkin tasaisuutta ja varmuutta Landryn osassa kiitetään, ja rva Aspegren – entinen Sirkka – oli nyt ansiollinen muori Fadetina.

Uuden vuoden ensimmäinen premiääri oli 4/1, jolloin näyteltiin Kiven Yö ja päivä uudistettuna, Saimaan rannalla ja *Robert Kiljanderin* 1-näytöksinen huvinäytelmä *Mestarin nuuskarasia*. Ensin mainitussa kappaleessa Ida Aalberg esitti runollisella sulolla ja totuudella sokean Liisan osan, jonka hän jo oli näytellyt Janakkalassa ennen teatteriintuloaan, jota paitse Böökkin (Tapani) ja rva Aspegren (Kerttu) olivat oivallisia. Tunnelmaan vaikutti myös uusi kaunis Saimaa-maisema, jonka taiteilija Fridolf Weurlander oli maalannat taustaksi. Mestarin nuuskarasia – jonka nti Hacklin, Vilho, Tervo ja Böök liukkaasti suorittivat – oli ensimmäinen lisä ohjelmistoon kirjailijalta, jolta teatteri seuraavina vuosina oli vähä väliä saava kaikkiaan lähes kymmenkunnan pikku huvinäytelmää, jotka aiheiltaan viattomina ja kansanomaisina varmapiirteisine luonteineen, humoristisine sävyineen ja keveine, sujuvine vuoropuheluineen saavuttivat melkoisen menestyksen. Tämä ensimmäinen ja toinenkin, kohta alempana mainittu, olivat alkuaan ruotsiksi kirjoitetut ja enimmäkseen *Minna*

²⁸ Ainoastaan ohimennen muistutamme tässä, että Finsk Tidskrift katsoi sopivaksi uuden vuoden ensi numerossa niin loukkaavasti puhua rva Winterhjelmien vierailusta, että hänen miehensä K. A. Winterhjelm katsoi syytä olevan lähettämässään kirjoituksessa puolustaa häntä ja myöskin suomalaista puoluetta. Morgonbladet (2/3) on ottanut koko Winterhjelmien kirjoituksen ja julkaisee samalla myöskin Peranderin hyvästijättöpuheen.

Canthin suomentamia, joka itsekin jo, niinkuin vastedes on kerrottava, oli lähettänyt draamallisen esikoisensa teatterille.²⁹ V: sta 1878, jolloin Kiljander postivirkamiehenä oli muuttanut Jyväskylään, nämä tulevat näytelmäkirjailijat olivat seurustelleet ja toisiinsa kehottavasti vaikuttaneet. Niiden esiintyminen on kieltämättä luettava teatterin ansioksi ja 1880-luvun merkkitaapahtumiin.

Loppiaispäivänkin näytäntö oli merkillinen, vaikka näyteltävänä oli niin tuttu kappale kuin Nummisuutarit – se oli näet ensimmäinen n.s. *kansannäytäntö*. Oli huomattu että teatterin yleisö kasvamistaan kasvoi, mutta erittäinkin että toiselle riville pyrkijäin luku oli niin suuri, että niiden varsinkin sunnuntaisin täytyi joukottain palata saamatta pilettiä. Se herätti ajatuksen antaa silloin tällöin näytäntöjä alennetuin hinnoin (korkein hinta 1:50). Tästä Emilie kirjoittaa nti Elfvingille 7/1:

"Eilen annoimme kansannäytännön, ja joka sija, jopa koko orkesterikin oli jo ennen klo 7 myyty. Oli oikein hupaista nähdä työkansaa alhaalla nojatuoleilla, ja yleisö käyttäytyi hyvin siivosti koko illan. Onhan Nummisuutarit kerta kaikkiaan oikea helmi, enkä voi sanoa kuinka on hauskaa, että katsojat niin hyvin oivaltavat sen. Päätimme kerrankin valmistaa tilaa toisenkin rivin yleisölle, ja koe onnistui."

Sanomatkin olivat tyytyväisiä uudistukseen ja kehottivat vastedeskin toimeenpanemaan tämänlaisia näytäntöjä, niinkuin siitä lähtien tapahtuikin. "Ilta oli ehdottomasti iloisimpia, vilkashenkisimpiä teatteri-iltoja mitä Helsingissä pitkään aikaan oli nähty" (Mbl.).

Topeliuksen päivänä oli ohjelmana Nooran toinen näytös, Taistelujen välillä ja Saaristossa. Ilta oli kahdenkertaisesti juhlallinen sentähden, että katsojain joukossa nähtiin *Adolf Nordenskiöld* ja hänen puolisonsa. Mainio maanmiehemme, joka edellisenä vuonna ikäänkuin riemukulussa oli Aasian ympäri ja Europan halki palannut suurenmoisimmalta löytöretkeltään, oli käytyänsä Pietarissa 12/1 saapunut Helsinkiin, tullakseen, kaikkein viimeiseksi, vanhan isänmaansakin kunnianosotusten esineeksi. Johtokunnan kutsua noudattaen Nordenskiöld kävi tänä iltana Suomalaisessa teatterissa, jossa perimmäinen aitio oli kasveilla koristettu jotenkin samaan tapaan kuin perintöruhtinasparin käydessä 1876. Kun vieraat tulivat, ojennettiin rva Nordenskiöldille kukkasvihko, ja kun he astuivat aitioon, soitti kaartin soittokunta Maamme ja sen jälkeen huudettiin: "Eläköön Nordenskiöld!" Käynti oli kuitenkin lyhyt. Kun varta vasten ohjelmaan otettu Nooran näytös oli ohi, täytyi vieraiden jo lähteä Helsingin kaupungin toimeenpanemaan juhlaan Ritarihuoneelle.

Tammikuun loppupuolella ja helmikuun alkupuolellakin oli ohjelmisto vähemmän mieltäkiinnittävä; mutta merkillistä uutta valmistettiin. Ennen kaikkea oli Romeo ja Julia vuoden alusta harjotuksen alaisena. Bergbomista oli kuitenkin Shakespearen draaman esittäminen niin tärkeä koe, että hän ei tahtonut pitää kovaa kiirettä, vaan pisti vähemmän painavaa väliin. Siten annettiin 18/1 ensi kerran E. Labichen 2-näytöksinen huvinäytelmä *Sumua silmiin* (*Poudre aux yeux*), jonka esityksessä ei kuitenkaan näy olleen tarpeellista vilkkautta ja joka 23/1 uudistettiin Jeannetten häitten kanssa, nti Hacklin Jeannetena. Helsingissä uusi oli myöskin Nuoren aatelismiehen vaiheet, joka meni 25/1. Enemmän huomiota herätti jo ensi-iltana nti Avellanin ansiokas esitys Margueriten osasta.

Selaillessa tämän talven sanomalehtiä näkee, että syksyllä herätetty rahankeräyshanke kulovalkean tavoin oli sytyttänyt mieliä ympäri maan. Ennen mainittuihin kaupunkiin liittyi toisia sekä kaupunkeja että maalaiskuntia, jotka tahtoivat olla mukana, ja lopulta 2 p. helmik. 1881 todella muodostui semmoiseksi kansallisen yhteisharrastuksen juhlapäiväksi, jonka "Maalainen" kaksi vuotta ennen oli U. S: ssa suunnitellut. Ainoastaan muutamilla harvoilla paikkakunnilla oli toisesta tai toisesta syystä joku toinen päivä katsottu sopivammaksi. Helsingissä oli arpajaisiltama ylioppilastalolla, johon yleisöä oli kokoontunut ahdinkoon asti. Juhlasalin peräseinällä nähtiin ennen mainittu Weurlanderin Saimaa-maisema koristelun keskustana. Ohjelmasta mainitsemme vain kaksi päänumeroa: Ida Aalberg lausui osan Oksasen Porthanin muistopatsaan paljastamisjuhlaan

²⁹ Kirjeessä Bergbomille Kiljander kertoo jo ennenkin kirjoittaneensa pikkukappaleita, jotka kuitenkin olivat joutuneet tulen saaliiksi. Niin olisi arvattavasti tämänkin käynyt, jollei Minna Canth olisi sen pelastanut. Tekijä antoi Bergbomille täyden vallan tehdä korjauksia, jota valtaa tämä tietysti käytti kappaleen hyväksi.

sepittämää runoelmaa ja Kaarola Avellan suomennoksen Z. Topeliuksen runoelmasta Oulunjoen jäänlähtö. Kun jälkimäinen lausunta oli ohi, ilmestyi yhtäkkiä saliin joukko somapukuisia haltioita, jotka tarjosivat kaupaksi varta vasten painettua suomen- ja ruotsinkielistä julkaisua: "*Haltia. Helmikuun 2 p. 1881*", joka "meni kuin kuumille kiville" ja tuotti 700 mk.³⁰ Voittoja oli 1,107 ja arpoja 12,000 à 1 mk; jälkimäiset myytiin loppuun puolessa tunnissa eivätkä läheskään riittäneet kaikille ostohaluisille. Arpajaisien bruttotulo teki 14,000 mk, mikä oli enemmän kuin koskaan ennen oli saatu sentapaisella yrityksellä. Niin ilahduttavaa kuin tämä olikin, ei sentähden kaikki ollut niinkuin olisi *voinut* olla. Puuhalla oli vastustajiakin, ja "arpajaisissa kyllä suurin osa pääkaupungin ylhäisöä ja hienostoa loisti poissaolollaan, mutta ei se mitään tehnyt, sillä sen sijaan nähtiin siellä tiheissä joukoissa edustajia siitä kansanluokasta, jota tähän asti on kunnioitettu nimellä 'alhainen' s.o. ammattilaisia, käsityöläisiä ja työväkeä" (U. S.).

Suomalaisen teatterin hyväksi toimeenpannun rahankeräyksen laajaperäisyys ja lopullinen tulos näkyy seuraavasta johtokunnan tilinteosta:

2/2 Pirkkalasta (arpajaiset)... 550:34 7/2 Mikkelistä ... " 910: – 8/2 Lempäälästä (iltahuvit) ... 200: – 9/2 Tampereelta (arpajaiset)... 1,723: – 10/2 Turusta " 3,483: – 10/2 Tampereelta (seuranäytäntö). 73: – 11/2 Jyväskylästä (arpajaiset)... 1,174: – 12/2 Haminasta ... " 1,290:88 13/2 Kylmäkoskelta (iltahuvit) .. 136,35 14/2 Hämeenlinnasta (arpajaiset) 2,462:80 14/2 Viipurista (naamiohuvit) ... 2,362:65 15/2 Lammilta (iltahuvit)..... 120: – 15/2 Toijalasta ... " 302: – 15/2 Hausjärveltä (iltahuvit)... 115: – 17/2 Kokemäeltä (arpajaiset) ... 710:20 17/2 Kuopiosta ... " 2,600: – 22/2 Pälkäneeltä (iltahuvit) ... 332: – 22/2 Urjalasta (arpajaiset) ... 380: – 24/2 Helsingistä (paitse 1,000 mk Viipurista) 12,500: – 24/2 H: gin arpajaistoimikunnalle lähetetty: Joensuusta .. 1,220:09 Jämsästä ... 400: – Kiteeltä ... 242:50 Heinolasta .. 400: – Käkisalmelta. 850: – 25/2 Lappeenrannasta (arpajaiset) 1,530: – 27/2 Kajaanista (iltahuvit) ... 130: – 3/3 Asikkalasta 175: – 6/3 Oulusta 807:23 7/3 Porista 1,856: – 10/3 Mäntsälästä 415: – 11/3 Vaasasta 1,506:97 11/3 Orihvedeltä 216:50 11/3 Lopelta 311: – 14/3 Iitistä 150: – 15/3 Sortavalasta 1,110: – 16/3 Mäntästä 425: – 19/3 Tohmajärveltä 122:50 21/3 Kurusta 330: – 21/3 Sääksmäeltä 72:32 29/3 Leppävirroilta 355:61 3/4 Kokkolasta 250: – 3/4 Ruovedeltä 50: – Summa 44,350:94 Kesällä tuli vielä lisää, niin että arpajaispuuha kaikkiaan tuotti 46,162 markkaa.

Runebergin päivänä 5/2 esitettiin sekaohjelma, joka oli aiottu kokonaan isänmaalliseksi, mutta jossa sairaussattuman tähden Kiven Margareta vaihdettiin Wilbrandtin Ensi lempeen. Kun Vilho oli alkanut näytännön lausumalla Sven Tuuvan, näyteltiin Maamme laulun kaikuessa Falkmanin järjestämä suuri kuvaelma, "kunniamme päiviltä", jossa oli ryhmiä erinäisistä Vänerikki Stoolin tarinoista, keskellä Pilven veikko ja ylinnä "Suometar" voitonpalmu kädessä. Edelleen nti Hacklin ja Pesonen lauloivat Pilven veikon kaksinlaulun ja Vuorio pari muuta Runebergin laulua, Ida Aalberg lausui Döbeln Juuttaalla, ja esitettiin Sotavanhuksen joulu. Viimeksi tuli Ensi lempi Ida Aalberg pääosassa.

Kaksi päivää myöhemmin (7/2) levisi tieto, että runoilija, taiteensuosija ja ihanteiden mies, *Fredrik Cygnaeus* klo 4.45 i.p. oli rauhallisesti vaipunut kuoleman uneen. Ehtoolla myöhään Pohjalaisen Osakunnan laulajat lauloivat "Integer vitae" vainajan asunnolla, jossa ylioppilaat niin monesti olivat tervehtineet häntä hänen syntymäpäivänään huhtikuun 1:nä; mutta kun oli maanantai eikä siis mikään näytäntöpäivä, teatteri ei ollut tilaisuudessa ilmaisemaan osanottoansa. Sitä vastoin kun Cygnaeuksen maalliset jäännökset 11/2 vihittiin viimeiseen lepoonsa ja J. V. Snellman, jonka

³⁰ Julkaisu, jonka ruotsalainen nimi oli: *Tomten. Den 2: dra Februari 1881*, käsitti 21 sivua ruotsalaista ja 14 suomalaista tekstiä. Teatterihistoriallista oli siinä: *Cendrillon*, Z. Topeliuksen Ida Aalbergille omistama runoelma; *Tvånne minnesblad*, Emlékylin (E. Nervander) muistelmia Aleksis Kivistä ja yksityisistä pidoista Kaarlo Bergbomin kunniaksi 1869 Lea näytännön jälkeen; *Till Evelina Alma Fohström*, tz'n (K. Hertzbergin) käännös laulajattarelle omistetusta italialaisesta runoelmasta; *Afsked från Ida Aalberg*, saman käännös unkarilaisesta runoelmasta; *Tili Naëmi Ingman*, ?n sepittämä; *Tili Lydia Lagus*, Emlékylin kirjoittama 14/9 1873; *Rouva H. O. Winterhjelmmille* Suomalaisen teatterin jäseniltä, V. Soinin laatima runoelma (kts. s. 70); *Neiti Ida Aalbergille* 2/1 1880 (kts. s. 41).

oma poismeno oli lähellä, oli pitänyt ylevän hyvästijättöpuheensa, silloin laskettiin unohtumattoman isänmaanystävän arkulle syvimmän kunnioituksen merkinä seppele Suomalaisen teatterinkin puolesta.

Ohjelmistolle uusi kappale tuli jälleen 15/2 eikä mikään muu kuin tuo G. v. Moserin ja F. v. Schönauin 5-näytöksinen huvinäytelmä *Sota rauhan aikana*, joka monesti vielä viimeisinäkin aikoina on nähty näyttämöllämme. Kappale, joka paraikaa kotimaassaan nauratti teatterin yleisöä, vastaanotettiin täälläkin mitä suurimmalla suosiolla. Ida Aalberg oli viehkeä, kujeikas Ilka Eötvos, neidit Avellan (Aune Hiller) ja Hacklin (Elsa Henkelin) niinikään paikallaan, Leino uljas kenraali, Aspegren nokkela luutnantti Reif von Reiflingen j.n.e. Upseerien univormut loistivat niinkuin daamein puvut – ja sitten se vilkas, kevyt puhelu ja häärintä! Ilta illalta tulvasi enemmän katsojia Arkadiaan ja näytelmästä oli juuri tulemaisillaan "kassakappale", kun Ida Aalberg sairastui. Tästä ja muusta kirjoittaa Emilie nti Elfvingille 22/2:

– "Merkillistä kuinka arpajaiset ovat niin onnistuneet, ei sitä voinut uneksiakaan. Kun kaikki tulee kokoon, nousee summa varmaan 34 à 35 tuhanteen [enemmänkin tuli, niinkuin ylempänä näkyy], todella kaunis tulos! – "

"Muutoin on teatterin tänä vuonna käynyt jotenkin hyvin. Yleisömme on tosin pieni, mutta se kasvaa tasaisesti ja se on hyvä merkki. Erittäinkin koskee tämä toisen rivin yleisöä. Melkein joka pyhä on toinen rivi jo klo 5 aivan loppuun myyty ja kahteen kansannäytäntöön on joka pilette otettu – orkesteriinkin olemme ahtaneet niin monta tuolia kuin tila suinkin on sallinut."

"Sairaussattumat ovat tuottaneet meille huolia: melkein kaikki ovat vuorostaan olleet sairaana, ja Leinot kadottivat pikku tyttänsä, joka kaksi viikkoa sairasti kovaa rokkotautia. Sillä aikaa he olivat estetyt työstä. Leino on nyt työssä, mutta rouva on sairas liiallisesta vaivaantumisesta ja murheesta. Kaarola on taas ollut poissa isänsä kuoleman tähden, ja nyt on Ida Aalberg sairas, niin että on täytynyt keskeyttää erinomaisen hupaisen komedian, *Sota rauhan aikana*, näyttelyminen. Se on menestynyt varsin hyvin, mutta kirjalliselta kannalta arvosteltuna on se arvoton. Ei toki mitenkään säädytön taikka rivo, mutta minun mielestäni on se sävyltään halpa ja sirkusmainen, vaikka toiminta liikkuu ylemmissä upseeripiireissä. Sangen lystillinen se sittenkin on ja menee kai vielä 4-5 kertaa. Sen jälkeen tulee Romeo ja Julia, ja se on oleva juhlapäivä teatterille. Ida Aalberg on Julia ja Axel Ahlberg Romeo. Böökillä on nykyään velttouden aika, niin ettei hän käy oikein mihinkään käsiksi eikä Kaarlo sentähden uskaltanut antaa hänelle Romeon roolia, johon hän kuitenkin ulkomuotonsa tähden olisi paremmin sopinut. Milloin kappale menee, riippuu Ida Aalbergin terveydestä; minusta sinä voisit silloin tulla tänne – kyllä saat sanan ajoissa. Tosin on luultavaa, ettei Romeo ja Julia viehätä yleisöä niinkuin *Sota rauhan aikana*, mutta teatterin *todellisilla* ystävillä on oleva ilonhetki, kun voidaan antaa shakespearelainen näytelmä suomenkielellä. Se saa minut unohtamaan monta katkeraa kokemusta. – Minulla olisi kyllä sinulle kerrottavana halpamaisesta svekomaanisesta vehkeilystä saada Ida Aalberg näyttelymään ruotsinkielellä (Agardin y.m. kanssa rouvasväenyhdistyksen arpajaisissa ensi tiistaina), mutta se olisi liian pitkä juttu. Tahdoin kuitenkin mainita siitä, jotta huomaisit etteivät ystävämme ole meitä unohtaneet! Varmaankin on tänä keväänä jälleen suurenmoinen hyökkäys tehtävä hänen vallottamiseksi. Ylipäätään hän tänä vuonna on ollut hyvin rakastettava ja suloinen."

Nuoren aatelismiehen vaiheet, jonka ensi-ilta oli ollut noin kuukausi ennen, meni toisen kerran 22/2 ainoastaan näyttääkseen kykenemättömäksi saavuttamaan suosiota. Nti Avellanin Marguerite sai kuitenkin kiitosta luonnekuvauksen johdonmukaisuudesta ja esityksen pontevuudesta. Samalla näyttelijättäreillä oli niinikään tärkein naisrooli B. Laguksen suomentamassa Anzengruberin 4-näytöksisessä näytelmässä *Isännätön talo*, joka 27/2 annettiin ensi kerran. Voimallista oli näyttelyminen tässäkin, mutta jälleen huomautetaan mitä ylipäätään sanottiin näyttelijättärestä, että näet hänessä oli havaittavana enemmän taitoa ja oppia kuin välitöntä antautumista tehtävään. – Tällä aikaa oli Ida Aalberg tullut terveeksi ja hän esiintyi jälleen, ensiksi Sirkkana kansannäytännössä laskiaistiistaina 1/3 ja sitten kolme kertaa peräkkäin Sodassa rauhan aikana. Sen jälkeen seurasi

kahtena iltana Isännätön talo. Toinen näistä oli 13 p. maaliskuuta, se kauhea merkkipäivä, joka oli Aleksanteri II: n viimeinen. Jähmetyttävä sanoma vapauttaja-keisarin, Suomen hyväntekijän klo 4 vaiheilla tapahtuneesta murhasta tuli Helsinkiin noin 4 tuntia myöhemmin, kun näytäntö jo oli alkanut Suomalaisessa teatterissa. Kaarlo Bergbom astui klo 1/2 9 näyttämölle ja ilmotti kauhunsanan yleisölle sekä että näytäntö samassa hetkessä lakkautettiin. Keisarin kuolema oli tietysti kova isku teatterille, jonka täytyi keskeyttää toimensa 1 p:ään toukokuuta – se on seitsemäksi viikoksi, mikä aika tuntui sitä pitemmältä kun kauvan oli epätietoista, milloin saataisiin näytellä. Vähän ennen kun keskeytys tapahtui, oli päätetty että Romeo ja Julia annettaisiin Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran perustamisen viisikymmenvuotismuistopäivänä maaliskuun 16 p. juhlanäytäntönä, johon kutsuttaisiin seuran kunniaesimies (Elias Lönnrot), kunniajäsenet ja virkamiehet, sekä että suuret kemut toimeenpantaisiin päivän kunniaksi. Bergbom-sisarukset puuhasivat mitä ahkerimmin saadakseen määräraikaan valmiiksi puvut ja koristukset y.m., jossa kaikessa hieno asiantuntija Falkman piirustajana ja neuvojana heitä avusti. Emilie kutsui ystävättärensä Turusta ottamaan osaa iloon ja juhlaan, ja silloin – yhtäkkiä – oli kaikki jätettävä sikseen epämääräiseksi ajaksi! – Kumminkin on tuolta Kirjallisuuden Seuran juhlapäivältä jotakin teatterihistorialle tärkeää mainittavana. Kokouksessaan 2/3 oli Seura päättänyt antaa W. Parmasen lahjottaman 500 markan palkinnon kappaleesta, joka oli havaittu parhaimmaksi kymmenestä(!) kilpailuun tulleesta ja joka oli nimeltä: "*Murtovarkaus*, näytelmä 5 näytöksessä, kirjoittanut Vilja". Juhlakokouksessa ilmoitettiin, että palkitun teoksen tekijä oli "leskirouva *Minna Canth*". – Minkälaatuinen teatterin pakollinen lepoaika oikeastaan oli, näemme Emilien kirjeestä (14/4) nti Elfvingille, joka todella oli käynyt Helsingissä.

"Oma Bettyni! Kaikki on jotenkin samoin kuin lähtiessäsi; ei vielä kukaan varmaa tietoa saammeko näytellä tänä keväänä vai ei. Joskus nousee huhu, että teatterit saavat aloittaa toimensa kohta venäläisen pääsiäisen jälkeen, sitte taas sanotaan, että voitaisiin alkaa yliopiston surujuhlan perästä, ja vihdoinkin väitetään, että huvitukset ovat kielletyt kesäkuun 13: een. Kumminkin on harjoituksia jatkettu, mutta tietysti käy kaikki veltonlaisesti, syystä kun kaikki luulevat että tänä keväänä ei enää ryhdytä tosiyöhön. Ida Aalberg on terve, niin että hän eilen oli harjoituksessa, ja ääni oli sangen heleä ja kaunis. – Itse olen minä huononlainen. Tosin käyn hypoteekkiyhdistyksessä, mutta en saa ollenkaan kävellä, vaan täytyy minun ajaa edes takaisin, joka on sekä ikävää että kallista, mutta minä en tahdo laiminlyödä virkaani, jos vain jaksan liikkua. En voi ajatellakaan tulla terveeksi, ennen kun tulee lämmin. – Kuinka teatterin toimi on järjestettävä lähimmässä tulevaisuudessa, on tietämätöntä. Viipurista kuuluu, että teatteri valmistuu 1 p:ään lokak., ja siinä tapauksessa alotamme silloin siellä; mutta julmaa on, jos seurueen täytyy olla joutilaana 6 kuukautta. Kaikki vanhat kappaleet unohtuvat eikä uusia opita. Ainoa mahdollisuus olisi näytellä Oulussa, mutta matka sinne on niin kauhean kallis. Jos niin onnellisesti kävisi, että me näistä onnettomista kuukausista, joihin näyttelemisen on kielletty, saisimme apua valtiolta, tahtoisi Kaarlo mielellään että teatteri kesällä matkustaisi Ouluun. Jos emme saa apua, täytyy meidän säästää äärimmäiseen saakka, ja huokeampaa on antaa seurueen jäsenille lomaa puolella palkalla."

"Kuopion naiset ovat nyt lähettäneet tänne listansa, lähes 1,600 nimeä on merkitty ja täällä saamme varmaan 500, jos vain asiaa oikein ajetaan. Ikävä kyllä en minä voi tehdä mitään nimien keräämiseksi. Ei vielä ole päätetty tuleeko juhlaa vai ei;³¹ pidetään arveluttavana toimeenpanna se surun aikana ja mieluummin se jätettäisiin syksyyn, mutta toiselta puolen – ehkä ukko silloin ei enään eläkään taikka ei jaksa olla mukana juhlissa. Hän on kuulumattomasti surkastunut ja vanhentunut viimeisinä viikkoina, oikein silmin näkee, miten hän päivä päivältä käy iäkkäämmäksi. Keisarin onneton loppu, Cygnaeuksen ja Boreniuksen³² kuolema kuuluu tavattomasti koskeneen

³¹ J. V. Snellmanin kunniaksi hänen täyttäessään 75 vuotta 12/5. Nimien keräys tarkotti Snellmanille osotettua adressia Suomen naisilta.

³² Porvoon lukion lehtori A. F. Borenius, kuollut 3/4 1881, oli Snellmania kaksi vuotta nuorempi.

ukkoon – ja varsinkin keisarinmurha. – Näinä päivinä olemme kokeneet iloisen tapahtuman, Krohnin Suomalaisen kirjallisuushistorian ensi vihkon ilmestymisen; et voi uskoa millä nautinnolla olen sen lukenut ja kuinka siitä oppii: Kalevala esiintyy aivan toisessa valossa, kun on lukenut hänen selityksensä." – "Mitä sanotaan suomenmielisten voitosta ylioppilaskunnan puheenjohtajan vaalissa? Ruotsinmieliset kuuluvat tehneen äärettömiä ponnistuksia, niin että fennomaanit eivät uskaltaneet toivoakaan semmoista tulosta – sentähden oli hupaista nähdä että nyt voi päättää ylioppilaskunnan enemmistön tosiasiallisesti olevan suomalaisen".³³"Hyvästi nyt, rakas ystävä. En ole vielä kiittänyt sinua kaikesta ilosta, jonka läsnäolosi tuotti meille – mutta kuitenkin olen pahoillani että matkasi, keisarisurun ja oman vilustumisesi tähden, onnistui niin huonosti." —

* * * * *

Vapunpäivänä alkoivat siis näytännöt uudestaan, ja kun silloin oli annettu Sota rauhan aikana, tuli vihdoon kauan odotettu *Romeon ja Julian* ensi-ilta 3/5. Teatteri oli lähes loppuun myyty, ja yleisö seurasi jännityksellä Paavo Cajanderin oivallisesti suomentaman, mainion rakkaustragedian kohtauksia. Komeat, ajanmukaiset puvut ja muu näyttämöllepano samoin kuin sujuva yhteisnäyttelemisen olivat omansa tyydyttämään verraten korkeita vaatimuksia, ja sentähden katsojain innostus kiihtyi kiihtymistään saadakseen lopulta oikein riemullisen luonteen. Sanomattakin arvaa, että suosionosotukset kohdistuivat Ida Aalbergiin. Onhan Julia toiminnan keskipisteenä ja olihan nuori näyttelijätär kuin luotu esittämään tyttöä, jossa nuoruuden sulo ja lemmen tulinen hehku ovat ruumiillistuneet. Tavotellen tässä totuutta samoin kuin Noorassa – kuinka erilaisia tunteita muuten olikaan kyseessä – tuli hänen esityksensä alusta alkaen, mutta erittäinkin myöhemmissä traagillisissa kohtauksissa vaikuttavaksi ja myötätempaavaksi. Mutta ei ainoastaan hänessä vaan muissakin havaittiin innokas harrastus aikaansaada jotain ansiokasta luonnekuvauksessa, ja kiitoksella mainitaan Axel Ahlberg – Romeo, Böök – Mercutio, Leino – Lorenzo, rva Aspegren – Imettäjä, Aspegren – Tybalt j.n.e. Näin tapahtui että "tämä ensimmäinen Shakespeare-näytäntö menestyi tavalla, josta paljon vanhempienkin teatterien olisi täysi syy ylpeillä" (Valvoja). Illan kuluessa saapui Turusta kolme onnittelusähkösanomaa: yksi Bergbomille, toinen näyttelijöille, kolmas Ida Aalbergille. – Toisessa näytännössä 6/5 Ida Aalberg sai ensimmäisen laakeriseppeleensä Suomessa. Sen antajat olivat pohjalaiset ylioppilaat, jotka samana iltana pitivät näyttelijättärelle pidot. Kolmas näytäntö oli 8/5. Mainittua yleisempi kunnianosotus tuli Ida Aalbergin osaksi 11/5, jolloin hänen hyväkseen esitettiin Jane Eyre. Puhumatta tavallisista suosionosotuksista, jotka "myrskyisyydessä" muistuttivat oopperanaikoja, isommista ja pienemmistä kukkakimpuista y.m.s. sai taiteilijatar laakeriseppeleen "Suomalaisilta naisilta", hohtokivisormuksen, kultaisen "medaljongin" ja 1,000 markan rahasumman joko yksityisiltä taikka laajemmilta ihailijapiireiltä. Näytännön jälkeen saattoivat ylioppilaat näyttelijättären laululla kotia.

Suuressa Snellman-juhlassa 12/5, jolloin päiväsankari sai vastaanottaa lukemattomia onnittelu- ja kunnioitustervehdyksiä eri osista maata, ei Suomalainen teatteri näy erityisesti esiintyneen; mutta mainittakoon kumminkin että rvat Hedvig Winterhjelm ja Ida Basilier-Magelsen lähettivät Norjasta yhteisen sähkösanoman: "Joka sydän, joka rakastaa Suomea, rukoilee tänään Jumalalta onnea Teille". Ohimennen sopii huomauttaa, että rva Winterhjelm 10/6 tänä vuonna niinkuin säännöllisesti ennenkin samana päivänä oli Suomalaiselta teatterilta saanut sähkötervehdyksen Lea-päivän muistoksi. Tällä kertaa oli paitse teatteria tervehdykseen yhtynyt noin puoli sataa suomalaisuuden ystävää ja oli sen sanamuoto seuraava:

³³ Vaalissa, joka tapahtui 11/4, saivat enimmäkseen äänet Gr. W. Walle (343), E. G. Palmén (342) ja L. Kivekäs (319), lähinnä heitä olivat J. J. Serlachius (301), M. G. Schybergson (292) ja A. Lille (275).

"Kiitollisessa muistossa säilyttäen tätä Suomalaiselle teatterille tärkeää vuosipäivää sekä Teidän unhottumatonta vaikutustointanne tässä teatterissa, lähetämme Teille sydämellisimmät tervehdyksemme, hartaimmat onnentoivotuksemme. Eläköön!"

Toukokuun loppupuolelta on vielä merkittävä kaksi ohjelmistolle uutta kappaletta: K. Raudan (Järnefelt) suomentama V. Sardoun 3-näytöksinen huvinäytelmä *Kirjeen kujeet* (Les pattes de mouche) ja R. Kiljanderin 1-näytöksinen komedia *Amalia ystävämmme*. Ranskalainen näytelmä, erittäin iloinen ja naurattava, meni ensi kerran 17/5 ja olivat siinä toisia oivallisemmat nti Avellan ja Böök; suomalainen taas 20/5, alkukappaleena yhdessä edellisen kanssa, ja havaittiin sen olevan "onnellisesti keksityn perhekohtauksen, joka herättää varsin hyviä toiveita tekijästä". Päähenkilöt tässä kappaleessa olivat rva Aspegrenin, nti Avellanin ja Böökin hyvissä käsissä. Romeo ja Julia meni neljännen ja viidennen kerran 24/5 ja 29/5, ja siihen näytännöt päättyivät. Viime iltana oli Ida Aalberg lämpimän suosion esineenä ja huudettiin monet kerrat esiin niinkuin Bergbomkin.

Juuri näytäntökauden lopussa saapui tieto, että *Bruno Holm*, sairastettuaan kuusi kuukautta, oli kuollut Göteborgissa 31 p. toukok. Samoin kuin Duncker oli Holm tuskin muualla kuin Suomalaisessa oopperassa saanut näyttää, mikä lahjakas ja hieno taiteilija hän oli. Göteborgissa Hillbergin seurueen jäsenenä hän oli ennättänyt esiintyä ainoastaan Rigoletton osassa, mutta jo silläkin saavuttanut myötätuntoa ja vilpittönnä tunnustusta. Talvikaudella 1879-80 Holm oli Tukholmassa laulanut Arlbergin johdolla, jota hän ei pitänyt ensi luokan taiteilijana, mutta joka "oivallisesti osasi järjestää" mitä hän (Holm) ennen oli oppinut. Seuraavat rivit eräästä kirjeestä (Bergbomille) sallivat luoda katseen laulajan taiteenkäsitykseen ja harrastuksiin:

– "Mitä enemmän näen ja harkitsen, sitä varmemmaksi käy minulle, että meillä suomalaisilla on syvempi taipumus näyttämötaiteeseen kuin aavistammekaan – ja ehdottomasti suurempi kuin ruotsalaisilla. Olkoon heillä mitä suuruuksia tahansa, niin on läpikäyvä henki kaukana yksinkertaisuudesta ja *totuudesta*. Jumala suokoon, ettei tämä naurettava, tyhjä ihannoiminen, joka täällä on vallalla, saisi jalansijaa näyttämöllämme. Mikä nautinto onkaan tässä ilmanalassa nähdä Ristoria!! Hän on epäjumalani, hän on unohtumaton."

"Täällä Ruotsissa tulee paremmin fennomaaniksi kuin Helsingissä. Silmäni ovat monessa suhteessa auenneet. – En päätä mitään ennen kun saan tietoja Suomalaisen oopperan tulevaisuudesta. Jos työlläni voin palvella sitä ja kotimaata, niin teen sen mieluummin – sen sanon suoraan. – Minun täytyy tunnustaa sinulle, että joka kerta kun käyn jossakin kansallisteatterissa, valtaa minut ajatus, kunnianhimoinen unelma – älä naura, kun julkilausun sen: tahtoisin olla Suomelle mitä se tai se on maallensa. Eiköhän sitä voisi? Jos teatteri-sanan eteen panisi maailman- kansallis- sanan asemesta – , niin olisi moni 'suuruus' samalla hävinnyt. Mutta kuka *tahtoo* hävitä! En minä ainakaan! Voimieni mukaan olen ponnistava ettei niin käy." – Niin Bruno Holm uneksi voivansa käyttää taidettaan Suomen iloksi ja kunniaksi, kun Tuoni katkaisi hänen elämänlankansa ennen kun hän oli täyttänyt 28 vuotta.

Holmin arvostelu ruotsalaisten taiteesta antaa aihetta ottaa huomioon mitä samaan aikaan vastaperustetussa Valvojassa sanotaan Suomalaisesta teatterista. Finsk Tidskriftissä oli ylenkatseellisesti puhuttu tästä taidelaitoksesta. Arvostelijan mielestä se oikeastaan ei ollut mitään toimeensaanut, ja naurettavaa oli muka väittää että rva Winterhjelmillä oli pysyvä sija Suomen historiassa. Siihen vastaa V. Vasenius:

"Että siinä tyhjästä on luotu näyttelijöitä sekä hankittu näytelmistö, sen jokainen näkee. Vaan mikä ei ole yhtä silmäänpistävää, on että tyhjästä on luotu oma näyttelämistapakin erittäin mitä lausuntaan tulee."

"Tämän havaitsemme kuitenkin helposti, jos tarkastamme muutamien näyttelijäin lausumistapaa eri aikoina. Saksasta ensi kerran tultuaan nti Aalberg puhui aivan toisin kuin nyt; ja samoin kuului ennen nti Avellanin puheessa ruotsalainen 'vingutus' paljon selvemmin kuin viime aikoina. Aivan luonnollista, sillä he olivat oppineet taidettansa vieraalla kielellä, mutta jokaisella kielellä on omat lausumislakinsa eikä suinkaan ole helppo sovittaa toisen lakeja toiseen. Ja vielä

vaikeampi on edelläkävijöittä löytää semmoisen kielen lausumislakeja, jota tuskin koskaan on näyttämöllä käytetty."

"Tässä kohden rva Winterhjelm on epäilemättä ollut nuorille näyttelijöillemme tienosottajana, ja sanokoot ruotsikiihkoisemme mitä tahansa, hänen ansiotansa ei unhoteta. Vaikka hän muukalaisena tietysti ei voinutkaan täydellisesti taivuttaa ääntänsä meidän kieleemme, niin hänen etevä näyttelemiskykynsä kuitenkin osotti hänelle, ja hänen kauttansa muille, sen tien, jolla ennen käyttämättömän kielen vastukset ovat voitettavat."

"Rva Winterhjelmiä seuraten näyttelijämme ovat ahkerasti koettaneet suomenkieleen sovittaa sitä opetusta, jonka he, mikä mistäkin, ovat itselleen hankkineet. Ja ihmeteltävää tosiaan on, että tämä eri haaroilta koottu opetus on saatu yhteensulamaan niin että jo saattaa sanoa teatterilla olevan yhteisen lausumis- ja näyttelemistavan eli tyylin. Tämä seikka on sitä ihmeteltävämpi kuin muistamme, että teatteri niin kauan on näytellyt maaseuduilla, jossa johto ja yleisön kritiikki ei kuitenkaan voinut olla niin tarkka kuin pääkaupungissa."

"Tätä omituista näyttelemistapaa saattaa ylimalkaan sanoa realistiseksi. Selvästi näkyy, että näyttelijät ainakin koettavat puhua niin luonnollisesti kuin mahdollista. Puhuminen käy jokseenkin nopeasti; 'taidepaukseja' ei paljo käytetä eikä juuri äänen korottamista. Sitä vastoin viljelevät erittäinkin naiset, saadaksensa lausumistaan enemmän vaihtelevaksi, puheen niin sanoaksemme soitannollista puolta; se on: koetetaan eri säveltä käyttämällä, milloin heleämmin, milloin korkeammin puhumalla osottaa erilaisia mielenliikutyksiä."

"Tätä keinoa esim. nti Aalberg 'Noorassa' hyvin rohkeasti, mutta myöskin erinomaisella menestyksellä käyttää: välistä hän puhuu niin nopeasti, että kuulija tuskin voi erottaa kaikkia hänen sanojaan; mutta sitten kuitenkin yksi ainoa sana, lausuttu oikealla säveleellä, valaisee koko lauseen."

"Meidän mielestämme on tämä suunta, ellei sitä liiotella, oikea; sillä tällaista lausumistapaa käyttämällä tullaan siihen että teatterissa *puhutaan eikä pidetä puhetta*. Tällä emme väitä, että teatterimme jo olisi perille päässyt. – Vaan selvästi näkyy kuitenkin, että tässä kohden jo on vakava perustus, johon se eteenpäin pyrkiessään voi nojata." – Kun tämän jälkeen on puhuttu Ruotsalaisessa teatterissa vallitsevasta juhlallisemmasta lausumistavasta, tukholmalaisesta tyylistä, ja huomautettu että ruotsalaisten näyttelemistapa (syystä kun heillä ei ole kotimaista draamakirjallisuutta, vaan enimmäkseen näyttelevät ulkomaisia kappaleita) vieraantuu pohjoismaiden ja meidän maan näytelmien vahingoksi, mainitaan että Noora Suomalaisessa teatterissa esiteltiin paremmin kuin Leonarda Ruotsalaisessa ja että niinikään kotimainen kappale "Den nya adjunkten" menestyi siellä huonosti samalla aikaa kuin ranskalaisia komedioja näyteltiin yleisön suureksi tyydytykseksi.

Luonnollista on, että näytäntökausi ei voinut olla taloudellisesti loistava, kun keisarisuru sattui parhaimpaan aikaan, ja sentähden ohjelmiston päävaltti, Romeo ja Julia, esiintyi liian myöhään. Vajaus pysyi miltei muuttumattomana, tehden 19,002:52 mk. Ettei se noussut korkeammaksi, siitä on kiittäminen arpajaisia, joiden tuottamista varoista 12,000 mk käytettiin vuoden menoihin. Jäännös 32,350:94 mk säilytettiin vararahastona lähinnä seuraavia vuosia varten. Miten suurenmoinen kansalaisten avustus olikaan, ei se riittänyt tekemään teatterin elämää huolettomaksi, mutta todistihan se kuitenkin rohkaisevalla tavalla että ystäväpiiri oli laaja.

Näytäntöjä oli annettu 97 ja niissä: 9 kertaa *Saimaan rannalla*; 8 *Kihlaus*, Noora; 7 Sota rauhan aikana, Sirkka; 5 *Mestarin nuuskarasia*, Maria Stuart, Mustalaiset, Parisin veitikka, Romeo ja Julia; 4 *Nummisuutarit*, Laululintunen, Porvari aatelismiehenä, Valapatto, Neiti Elisabeth; 3 *Lea*, *Sotavanhuksen joulu*, *Amalia ystävämme*, Don Cesar de Bazan, Sevillan parturi, Nyrnbergin nukki. Nuoren aatelismiehen vaiheet, Taistelujen välillä, Ravennan miekkailija, Isännätön talo, Kirjeen kujeet, Vastanaineet; 2 *Saaristossa*, *Yö ja päivä*, *Margareta*, Hardangerin harjulla, Vaimojen kyyneleet, Sumua silmiin, Ei ollenkaan mustasukkainen, Jeannetten häät, Ensi lempi; 1 *Kosijat*, Kavaluus ja rakkaus, Jane Eyre, Maantien varrella, Taiteen harrastuksesta, Marin rukkaset, Hää-ilta.

Näistä 42 kappaleesta oli 11 kotimaisia ja 12 ohjelmistolle uusia.

X. Kymmenes näytäntökausi, 1881-82

Bergbom-sisarukset olivat päättäneet viettää kesänsä Norjassa. Toivoen saavansa nähdä jotakin uutta teatterissa Kaarlo lähti jo kesäkuun ensi päivinä Tukholmaan, mutta teatterit olivat suljetut ja henkilöt, joita hän olisi tahtonut tavata, matkoilla. Sentähden Emilie viikko myöhemmin saapuessaan sinne kohtasi veljensä sangen tyytymättömänä oloonsa. Tämän ohella vaivasi molempia yhtäkkiä ilmestynyt jäätävä takatalvi. Kumminkin he viipyivät Tukholmassa, levottomasti odottaen tietoja eräästä läheisestä sukulaisesta, joka oli vaarallisesti sairastunut ja jonka kuolema, jos se olisi tapahtunut, olisi pakottanut heidät palaamaan kotimaahan. Tästä ja muusta kertoo Emilie nti Elfvingille kirjeessä (13/6), josta otamme seuraavan:

"Eilinen ilta oli kuitenkin hupainen, kävimme näet katsomassa [kiertomatalla olevia] ranskalaisia näyttelijöitä. Coquelin ja Pasca ovat *erinomaisia* taiteilijoita, Berton on hyvä, toiset heikonpuoleisia paitse erästä pientä daamia, joka on niin kuulumattoman kehno, että oli melkein häpeä. Semmoista pikku hanhea ei ole päästetty näyttämölle edes meillä [teatterimme] lapsuudessa. Coquelin on elävä todistus siitä mitä äly ja lahjakkaisuus aikaansaavat. Hänen vartalonsa on mitätön, kasvojenpiirteet rumat eivätkä ollenkaan hienostuneet – paremmin oikein jokapäiväiset, nenä niin muodoton kuin mahdollista, ääni itsessään vähäpätöinen, ja sittenkin joka sanansa, joka liikuntansa, joka kasvojeneleensä vaikuttaa valtavasti yleisöön – juuri semmoisen tulee taiteilijan olla – sielun on kaikki tehtävä eikä ulkonaisten, aistillisten ansiopuolten; jos niitä sen ohella on olemassa, niin se on varsin hyvä, mutta jollei niitä ole, niin tulee ilmankin toimeen, niinkuin Coquelin. En voi sanoin lausua, kuinka hänestä pidin." – Kun sähkösanoma tuli että sairas oli parempi, sisarukset matkustivat Kristianiaan, jossa viipyivät neljä päivää. "Winterhjelmit ja Magelsenit tekivät kaikkensa", Emilie kirjoittaa, "saadakseen Kristianiassaolomme hupaiseksi, ja siinä he täydellisesti onnistuivat – ilmakin oli ihanan kesäistä, niin että voimme vapaasti olla liikkeellä maalla ja merellä." Erittäin mieluista oli sisarusten olla kahdessa kodissa, joiden emännät olivat heidän uskollisimpia ystäviään. Pyhänä 19/6 Ida Aalberg ja Lydia Lagus tulivat Kristianiaan, ja seuraavana päivänä Emilie lähti näiden seurassa Modumin ja Kaarlo yksin Sandefjordin kylpylaitokseen. Viime mainittu erosi seurasta arvattavasti sentähden, että Emilie samoin kuin molemmat taiteilijattaret sairasti kurkkutautia, jonka parantumisen tärkeimpiä ehtoja oli vaitiolo ja helpointa oli kai olla puhumatta kun asui yksin. Myöhemmin Emilie kirjoittaakin, että hän, Ida Aalberg ja Lydia Lagus, jotka "molemmat esiintyvät hyvin yksinkertaisesti ja vaatimattomasti", enimmäkseen olivat kukin erikseen, puhuen niin vähän kuin mahdollista. Muutoin he keskenään käyttivät ainoastaan suomenkieltä, karttaen maanmiestensä seuraa ja uusia tuttavuuksia. Kun tunnetuksi tuli että neidit Aalberg ja Lagus olivat näyttelijättäriä, pyydettiin heitä avustamaan iltamissa, mutta turhaan. Ettei tämänlainen erakkoelämä kylpylaitoksessa, jossa oli neljättä sataa vierasta, ollut erittäin hupaista on itsestään selvää, mutta valitettavasti se oli välttämätöntä niinkuin aikaa voittaen hyvin nähtiin.

Kesä- ja heinäkuun vaihteella sattui Suomessa kaksi tapahtumaa, johon ystävämme Norjassa ottivat sydämestään osaa: Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran 50-vuotisjuhla 30/6-2/7 ja *J. V. Snellmanin* kuolema 4/7 Jälkimmäisestä Emilie kirjoittaa nti Elfvingille (9/7):

"Olemme jo saaneet tiedon suuresta surusta, joka on kohdannut koko maattamme. Rva Winterhjelm sai sähkösanoman ja ilmotti kohta asian meille. Suruuni sekaantuu kuitenkin jonkunlainen kiitollisuuden tunto siitä että hänen ei tarvinnut elää yli aikansa: hän pelkäsi sitä kauheasti ja valitti, että Runebergin ja Cygnaeuksen täytyi kuolla, niinkuin tapahtui, saamatta mennä kuolemaan katse kirkkaana miehekkään rohkeasti. Yksityistietoja Snellmanin kuolemasta meillä ei ole; kaksi kertaa viikossa tulee minulle Uusi Suometar ja Morgonbladet ja ensi postissa saamme kai lukea siitä. Jumala antakoon hänelle autuutensa ja rauhansa. Rehellisesti ja miehekkäästi hän on taistellut isänmaansa ja kansansa edestä."

Hautajaisissa, jotka tapahtuivat 7/7, Almberg Suomalaisen teatterin puolesta laski seppeleen Snellmanin arkulle. – Kun posti toi suomalaisia lehtiä Modumiin, saatiin siellä lukea H. D: nkin nekrologi suuresta vainajasta. Ida Aalberg kirjoittaa siitä Bergbomille ja sanoo sitä surkeaksi ja hävyttömäksi:

"Koko se äänivarasto, jota näinä kahtena viikkona olen koettanut tarkoin säästää ja kartuttaa, on tänään tulvannut virtana esiin – en ole voinut sitä estää, vaikka se kyllä on ollut väärin ja hyödytöntä, sillä Modumissa oleskelevat 'liberaalit' eivät suinkaan siitä parane."

Kaarlostä tiedämme vähemmän – oikeastaan vain sen, että hän Sandefjordissa, jossa hänellä oli "hirmuisen ikävä", muun muassa seurusteli erään tanskalaisen kirjailijan kanssa, jolla oli tuttavuutta Kööpenhaminan teatterimaailmassa ja jonka kautta hän toivoi saavansa toteutetuksi "vanhan tuumansa" hankkia sieltä vanhoja painamattomia uudenvuodenkappaleita, joita voitaisiin mukailla ja sovittaa suomalaisiin oloihin. Nähtävästi ei asiasta tullut sen enempää.

Elokuulla sisarukset palasivat kotia, niinkuin näkyy Emilien kirjeestä nti Elfvingille 14/8:

"Torstaina tulimme kotia, Kaarlo ja minä, jotenkin reippaina. Matka meni nopeasti, kun emme pysähtyneet Kristianiaan eikä Tukholmaan. – Kaarlo matkusti eilen Viipuriin nähdäkseen, kuinka teatterirakennus on edistynyt. Jollemme saa siellä aloittaa ennen 1 p. lokak., alamme ehkä Tampereella. Aikomuksemme oli aloittaa täällä, mutta syyskuun ohjelmistoon oli ajateltu 'Murtovarkaus' y.m., jossa Aalbergilla on pääosa, ja hänen täytyi jäädä ulkomaille. Hänen kurkkunsa ei vielä ole terve, ja hän tahtoi Kristianiassa puhutella etevää spesialistia tri Edv. Bullia, joka palaa ulkomaanmatkalta 20 p. Laguksen laita on samallinen. Hän jäi Modumiin ja halusi suorastaan kysyä Bullilta, luuliko tämä hänellä olevan tulevaisuutta laulajattarena. – Voi, rakas Betty, minkaltainen vuosi on tulossa! Jos tämä kolea ja sateinen ilma jatkuu, niin emmehän voi muuta odottaa kuin puutetta ja hätää armaalle maa raukallemme. Kyllä on kovaa, että Suomen kansan taistelun täytyy olla niin raskas yhtä hyvin henkisessä kuin aineellisessa suhteessa. Jumala auttakoon ja varjelkoon meitä!" – Tositeossa kävi niin, että Ida Aalbergin täytyi yhä edelleen jäädä lääkärin hoidon alaiseksi – hän asui Winterhjelmillä Kristianiassa ja palasi vasta helmikuulla monenkuukautisen vaitiolon jälkeen saatuansa äänensä takaisin. Sitä kovempi oli Lydia Laguksen kohtalo: hänen täytyi kokonaan luopua taiteilijaurastaan. "Surullista oli nähdä Lydia Lagusta", kirjoittaa Emilie hänestä, "vaikken koskaan ole niin paljon pitänyt hänestä kuin nyt: hän kantaa niin kauniisti onnettomuuttansa, Jumala auttakoon häntä!" —

* * * * *

Näytännöt alettiin sittenkin Helsingissä 4/9 antamalla Nummisuutarit. Huone oli melkein täysi, ja uusi kenraalikuvernööri Heidenkin oli teatterissa. "Hän ei siis aio kohdella meitä niin 'en canaille' kuin Adlerberg", Emilie huomauttaa. Ensimmäinen pikku uutuuus tuli 15/9, H. Müllerin laulunsekainen, 1-näytöksinen näytelmä *Adelaida*. Kappale, johon suuren säveltäjän Beethovenin elämä iloineen suruineen on kokoonpuristettu, herätti melkoista mielenkiintoa. Leinon sanotaan mahdollisesti näytelleen pääosaa, joskaan hän ei saanut luonteeseen sitä "pyhimyksen kirkkautta", jota tekijä näyttää tarkoittaneen, ja nti Avellan oli Adelaidana miellyttävä samoin kuin nti Hacklin pienemmässä sivuosassa. Kuukauden merkkitapaus oli kuitenkin Daniel Hjortin sekä harjoitukseen että näyttämöllepanoon huolella toimitettu uudistus. Se meni kolme kertaa perätysten (21/9-25/9).

Suurin tunnustus tuli nytkin rva Aspegrenin osaksi. Hänen Katrissaan havaittiin "voimallisesti mukaansa tempaava, kansallinen piirre, joka ei mitenkään ollut vieraan näyttelijättären saavutettavissa, mutta suomalaisen yleisöön teki omituisen, sydäntä kouristavan vaikutuksen". Nimiroolissa esiintyi nyt Axel Ahlberg. Hän oli "kunnioitettavalla kyvyllä tutkinut Daniel Hjortia ja loi siitä itsenäisen kuvan, kenties ei vielä täysin selvän ja riittävän syvän, mutta kaikissa tapauksissa reippaalla ja leveällä siveltimellä alustellun. Useissa kohtauksissa hän jo nosti näyttelemisensä ja käsityksensä tositaiteelliselle kannalle, niin etenkin 3:n näytöksen ensi kuvaelmassa (linnanpihalla)".

Kuitenkin oli hänen esiintymisessään, kävelemisessään j.n.e. vielä paljon häiritsevää. Nti Avellan oli suuresti edistynyt Sigridinä, siinä oli totuutta, yksinkertaisuutta ja kirkkautta. Kokonaisuuden vaikutus oli hyvä ja yleisö tyytyväinen. – Ohjelmistolle uusi kappale ilmestyi jälleen 27/9, nimittäin Wainön (K. Krohn) suomentama, A. Kiellandin 1-näytöksinen näytelmä *Kotimatalla* (Paa Hjemvejen),³⁴ joka annettiin yhdessä Kirjeen kujeiden kanssa. Norjalaisessa kappaleessa suoritti rva Aspegren kiitettävästi pääroolin. – Tämä näytäntö oli viimeinen Helsingissä, ja seurue lähti sen jälkeen Viipuriin.

Lähempiä tietoja syyskuulta saamme Emilien kirjeestä nti Elfvingille 2/10:

"Nyt on teatteri Viipurissa, mutta kohtasi ensi hetkessä pahan vastoinkäymisen: tarkoitus oli alottaa tänään, mutta viipurilaisten vihkimisjuhla on pitämättä ja meidän täytyy odottaa. Me menetämme siten 2 näytäntöä. – Syyskuu on ollut varsin hyvä: väkeä on ollut paljon, jopa oikein paljon, kun ajattelee vuodenaikaa. Daniel Hjortin näyttämöllepano maksoi kuulumattoman paljon vaivaa, ponnistuksia ja rahaa! Axel Ahlbergille on rooli kyllä liian suuri, jota paitse Raan muisto painaa häntä. Leinoa kohtaan on kritiikki ollut hyvin kohtuuton. Ei ainoastaan Kaarlon ja minun, vaan monen muunkin mielestä hän oli aivan oivallinen herttua. Oletko nähnyt taikka oikeammin lukenut pientä Kiellandin kappaleita 'Paa Hjemvejen'? Se on varsin mieltäkiinnittävä ja meni hyvin. Ruotsalaiset ovat nyt päättäneet kerrassaan masentaa meidät: he harjottavat tätä kappaleita, ovat antaneet 'En papperslapp' (Kirjeen kujeet), jonka me näyttelimme jo keväällä ja nyt viime näytännössä, ja aikovat ottaa esiteltäväksi Romeon ja Julian. Ajattelemattomasti kyllä he ovat aivan avonaisesti sanoneet, että nyt ovat suomalaiset ('finnarne') masennettavat, ja kuitenkin meni heidän paperilippunsa perjantaina 'aivan penkin alle', jota vastoin Kirjeen kujeet meillä on onnistunut varsin hyvin ja suuresti huvittanut yleisöä. Kaarola, jolla on suurin rooli [Suzanne], on aivan *erinomaisen* hyvä, jota vastoin rva Skotte kuuluu olleen hyvin jäykkä ja vähäpätöinen. En tiedä mitä H. D. sanoo, mutta Hufvudstadsbladet arvostelee armottomasti kappaleita ruotsalaisella näyttämöllä; käyköön Romeon ja Julian ja Paa Hjemvejen samoin. Se on hurskas toivoni – onhan draamallinen kirjallisuus äärettömän suuri ja rikas, miksi siis heittäytyä tähän onnettomaan kilpailuun ja toisten ohjelmiston hävittämiseen. En voi sanoa kuinka se harmittaa minua." – "Ida Aalbergilta minulla ei ole suoranaista tietoa, mutta Toni Sahlberg on saanut häneltä kirjeen. Tyttö paralla on ikävä, mikä on hyvin luonnollista. Tietysti kaipaamme häntä paljon. Viipuria varten meillä kyllä on ohjelmisto, mutta välttämätön työ saadaksemme uutta ohjelmistoa tänne talveksi ei voi käydä täyttä vauhtia ilman häntä. Kyseessä olevat suuret uudet kappaleet ovat Murtovarkaus (2/3: ksi jo valmis keväällä), espanjalainen draama Kastilian Juanna, jossa on loistorooli Ida Aalbergille sekä hyviä tehtäviä Kaarolalle ja Böökille, Regina von Emmeritz, Ibsenin Kuninkaanelä, ja Venetian kauppias, jos Cajanderin suomennos valmistuu hyvissä ajoin. Kastilian Juanna harjotetaan ja näytellään ensin Viipurissa rva Aspegrenin kanssa; täällä Aalberg astuu hänen sijaansa. Älä kumminkaan puhu kellekään ohjelmistostamme, sillä silloin kai ruotsalaiset taas tekisivät meille kiusaa ja ottaisivat nämä kappaleet." – Jo 29/9 Bergbom seurueineen lähti *Viipuriin*, mutta Emilien mainitsemasta syystä ei päästykään kohta alkamaan. Vasta kun perin pohjin korjattu teatteri 7/10 on uudestaan vihitty (ruotsalaisin!) puhein (Gabr. Lagus),³⁵ soitoin ja tanssein, annettiin 8/10 ensimmäinen näytäntö: Lea, Sotavanhuksen joulu ja Amalia ystävämme. Huone oli hyvä ja suosiollinen eikä jatko pettänyt lupaavaa alkua. Lokakuulla esitettiin Kirjeen kujeet, Daniel Hjort (3 kertaa), Parisin veitikka ja Björnsonin Konkurssi, uudistettuna (kumpikin 2 k.), Taistelujen välillä sekä Mestarin nuuskarasia, Kihlaus ja joku muu pikku kappale – kaikki menestyksellisesti.

"Konkurssi vastaanotettiin", Bergbom kirjoittaa, "suurella suosiolla. Muita etevämpi oli Vilho, todella oivallinen Berent. Leinolla (Tjelde) oli hyviä yksityiskohtia, mutta ei tarpeeksi hillitsemiskykyä; kun rooli kypsyy, hän on oleva kerrassaan hyvä. Muutkin olivat tyydyttäviä. [Nti]

³⁴ Painettu Valvojassa 1881.

³⁵ Emilie lausuu eräässä kirjeessä puheen johdosta: "'Puolueeton' Lagus luonnollisesti ei saanut puheessaan tilaa mainita, että kotimainen näyttämö on olemassa taikka toivottaa sille onnea kun se vierailee Viipurissa, yhtä vähän kuin hän kotimaisten taiteilijain joukossa muistaa Ida Basilieria ja Emmy Ahté! Uskomatonta on että semmoisia henkilöitä kunnioitetaan isänmaanystävinä."

Aaltola suoriutui niin hyvin, että hän kyllä voi näytellä Signeä Helsingissä. Päivälliskohtaus sai kättentaputuksia, mutta oli mennyt paremmin harjoituksissa." – "Sain kirjeen Viipurista", Emilie taas kirjoittaa nti Elfvingille tarkottaen jotakin toista Kaarlon kirjettä, "siellä käy kaikki edelleen erittäin hyvin. On erinomaisen hupaista voida joskus sanoa, että asiat ovat hyvällä kannalla, ja olla voivottamatta ja valittamatta. Kelpo piletinmyyjättäremme, nti [E.V.] Hellsten, on mukana Viipurissa ja hoitaa rahastoa. Joka toisen näytännön jälkeen hän muutamalla rivillä antaa minulle tietoja tuloista." – Mutta vaikka näytännöt menestyivätkin, ei huolia puuttunut. Niin tapahtui että Ossian-veljen nuori rouva Therese (o.s. Rotkirch) kauan sairastettuaan kuoli 19/10. Emilie matkusti hautajaisiin Turkuun, asui siellä ollessaan Elfvingillä ja palasi onnellisesti; mutta tästä kaikesta Kaarlo oli ylen levoton. "Et voi käsittää iloani, kun sain kirjeesi ja näin että olet terveenä palannut", hän huudahtaa. Arvattavasti pimeä, kolkko vuodenaika sai hänet kuvittelemaan onnettomia sattumia. Sitä paitsi Vilho ja rva Aspegren olivat sairaita. Edellisen ääni oli kovin sortunut ja jälkimäinen makasi koko päivän, siksi kun nousi pukeutuakseen näyttämöä varten. Kaarlo itsekin oli pahoinvoipa tavalla, joka sai Emilien arvelemaan, oliko hän ehkä joutunut asuntoon, jossa seinäpaperit olivat myrkyllisiä. Ida Aalberg oli ilmottanut olevansa parempi, mutta ei niin että olisi voinut palata työhön. Hän oli Kristianiassa nähnyt näyteltävän Meilhac ja Halévy'n näytelmän "Froufrou" ja uneksi saada esiintyä siinä, luullen siitä tulevan toisen Nooran. Bergbom oli kuitenkin toista mieltä. "Froufrouta en ota", hän kirjoittaa sisarelleen, "vaikka Aalberg olisi kuinka ihastunut siihen – mieluummin Ihanan Helenan (!). Sitä paitsi hän mielestäni ei sovi rooliin – hän on niin vähän parisilainen kuin mahdollista." Tämä todistaa kuinka tarkoin Bergbom vältti kaikkea siveelliseltä kannalta epäiltävää.

Marraskuun alussa Bergbom kävi Pietarissa nähdäkseen Moserin ja Schönthanin uuden huvinäytelmän *Unsere Frauen*, joka siellä esitettiin 2/11.

"Huomasin kappaleen olevan", hän kirjoittaa, "yhtä tyhjän, typerän ja hutiloidun kuin useimmat Moserin tehtaan tuotteet ja oletan siis, että sillä on oleva suuri menestys (!). Ole hyvä ja tilaa se Blochilta. Se sopii voimillemme. Kaikilla naisilla on enemmän tai vähemmän kiitollisia tehtäviä." – Vakavien näytelmien rinnalla oli uusi huvinäytelmä tarpeen, mutta Pietarissa nähtyä ei sittenkään otettu.

Johtajan poissaollessa oli Viipurissa annettu Sota rauhan aikana, joka samoin kuin Saimaan rannalla (5 kertaa) saavutti mitä suurinta suosiota. Muutoin mainittakoon marraskuulta: Ravennan miekkailija, Nummisuutarit, Porvari aatelismiehenä, Neiti Elisabeth ja Tyko Hagmanin ranskalaisen aiheen mukaan sepittämä 1-näytöksinen huvinäytelmä *Pormestarin vaali* (20/11) – Sodassa rauhan aikana nti Hacklin – Ilka, täydellinen Ida Aalbergin jäljennös, miellytti hyvin yleisöä, ja Tervo täytti sangen tyydyttävästi Vilhon sijan. Nummisuutarit (18/11) meni oivallisesti ja varsinkin Leino oli tavallista virkeämpi, mutta vaikutus katsojiin oli sekava: suuri yleisö oli ihastunut, hienosto epäilevä. Komedia esitettiin kaikkiaan kolme kertaa, mutta harveneille huoneille; hienoston käsitys pääsi siis voitolle. Kuinka vähän verratonta kappaletta ymmärrettiin, osottaa se, että Bergbomin havainnon mukaan katsojia enimmäin huvitti Teemun isä, hevonen y.m.s. (!).

Kuukauden keskivaiheilla Emilie kävi Viipurissa, oltuaan sitä ennen Tampereella Ossian-veljen luona. Kuinka tervetullut hän oli, huomaa sanoista, millä Kaarlo jälestäpäin kiittää sisartaan: "Sydämellinen kiitos käynnistäsi, joka virkistyi sieluani. Sain joitakuuta hetkiä jälleen olla ihminen, joka ei suinkaan liian usein tapahdu." Matkastaan Emilie kirjoitti nti Elfvingille (28/11):

– "Olimme toivoneet Ida Aalbergin tulevan joulukuun alussa – mutta sitte hän ilmotti palaavansa vasta tammikuun keskivaiheilla! Se aiheutti suuria ohjelmistohuolia. – Menestys Viipurissa on taukoamatta ollut erittäin hyvä. Näyttelemme enimmäkseen täysille taikka 3/4 huoneille; ainoastaan kerran on ollut puoli huonetta (kun Daniel Hjort meni 3: nen kerran), ei kertaakaan vähemmän. Totta on että joka viikko on tarjottu kaksi ohjelmaa. Vilhon voimat menevät yhä alaspäin, hänen äänensä on tuskallisen sortunut ja heikko. Kun hän harvoin jaksaa näytellä, täytyy hänen suuren ohjelmistonsa levätä. Rva Aspegrenkin kykenee harvoin harjoituksiin. Kun sen ohella milloin toinen milloin toinen on pahoinvoipa, ei ole voitu harjotella uutta, joka on kovin ikävää

tännetuloomme katsoen. – Kaarlo osti Pietarissa oikein kauniita tekokasvia, 6 ruukkua 7 ruplasta, m.m. suuren palmun." – Vähän myöhemmin Kaarlo kertoo "valitettavan uutisen", että nti Anni Hacklin oli mennyt kihloihin. Sulhanen ajatteli häitä kesäksi, mutta neiti jäisi mielellään vuodeksi, "jos häntä tarvitaan". "Valitettavasti", Kaarlo lisää, "tarvitaan häntä nyt enemmän kuin koskaan, kun Aalberg ei ole terve", kun j.n.e. – monesta syystä. Emilie on samaa mieltä: "Hän on kiltti, kelpo tyttö, minä tulen kovasti kaipaamaan häntä. Suokoon Jumala hänelle onnea! Jos hän tahtoo, pidämme hänet mielellämme." Uusi huoli: mistä saada nuori tyttö seurueeseen eroavan sijalle?

Joulukuu aloitettiin Björnsonin näytelmällä Maria Stuart Skotlannissa, jonka valmistus oli tuottanut paljon puuhaa Emiliele Helsingissä (josta kaikki mitä tarvittiin oli lähetettävä) ja samoin Kaarlolle Viipurissa. Se meni "loistokkaasti", ja nti Avellan sai vilpittönnä tunnustusta nimiroolin esittämisestä. Myöhemmistä mainitsemme Kosijat, Mustalaiset, Hellät sukulaiset (Böök oiva Schumrich) ja (16/12) ohjelmistolle uusi, A. Jalavan suomentama Tóthin 3-näytöksinen huvinäytelmä *Naiset valtioelämässä*, joka, Ilmarinen sanoo, vilkkaasti esitettynä kyllä huvitti yleisöä, vaikka siinä oli paljon "meidän oloillemme ihan outoa".

Tarkotus oli ollut jouluksi matkustaa Helsinkiin ja sen mukaan oli toimittu: viipurilaiset pitivät 17/12 seurueelle jäähyväiskemut, joissa Gabr. Lagus ehdotti teatterin ja J. H. Erkko [Pietariin matkustaneen] Bergbomin maljan; 19/12 annettiin kaupunkilaisten pyynnöstä Kirjeen kujeet Viipurin linnan korjaamisrahaston hyväksi ja 20/12 esitettiin Maria Stuart Skotlannissa (kolmannen kerran) läksiäisnäytäntönä. Mutta edellisenä päivänä oli Helsingissä annettu virallinen kielto näytellä Arkadiateatterissa, ja sentähden johtokunta sähköitti seurueelle käskyn jäädä Viipuriin kuukauden loppuun – pitemmästä ajasta ei voinut olla puhetta, syystä kun teatteri uudesta vuodesta oli vuokrattu kiertävälle ruotsalaiselle näyttelijäseurueelle. Viimeinen näytäntö (Hellät sukulaiset ja Saimaan rannalla) oli 27/12, ja vuoden päättyessä seurue siis tuli Helsinkiin, mutta tietämättä milloin voitaisiin ryhtyä julkiseen toimeen.

Tiistaina 20/2 Emilie Bergbom kirjoitti nti Elfvingille: "Koko syksyn on kaikki sujunut niin tavattoman hyvin ja rauhallisesti, että olen ollut oikein hämmästynyt, mutta nyt on sen sijaan onnettomuus iskenyt meihin niinkuin pommi. Arkadia on suljettu ja seurue koditon! Kuinka asia edelleen kehittyy, sitä en tiedä vielä; emme ole tahtoneet mitään tehdä, ennen kun Kaarlo tulee ja hän tulee huomenna. Pyhänä i.p. [kuvernööri] Alfthan kävi täällä valmistamassa meitä iskuun ja eilen i.p. hän lähetti meille virallisen tiedonannon. Tietysti valitamme hänen tuomiostaan, mikä tulos siitä lieneekään. Meitä tahdotaan esiintymään Aleksanterinteatterissa Fiorinin [italialaisen oopperan] kanssa, mutta en tiedä myönnymmekö siihen. Kaikissa tapauksissa asemamme on ylen vaikea ja huolestuttava." – Alkusyynä kiusalliseen jupakkaan, joka ryösti teatterilta kokonaisen kuukauden parhainta työaikaa, oli Wienissä sattunut kauhea onnettomuus. Siellä oli näet 8/12 suuressa Ringteatterissa juuri kun näytäntö oli alkamaisillaan valkea päässyt irti näyttämöllä ja, palvelus- ja suojelusväen saamattomuuden ja toimeettomuuden tähden, levinnyt salonkiin ja tuhonnut enimmänsä osan sinne kokoontunutta yleisöä, noin 700-800 henkeä. Tämä surkea tapaturma sai kaikkialla asianomaiset kysymään, oliko heidän valvontansa alaisissa teattereissa tarpeeksi varoja pelastuskeinoja samantapaisen onnettomuuden välttämiseksi. Niin meilläkin, ja 19/12 a.p. tuli kuvernööri poliisimestarin ja palosammutuskuntien päällikköjen kanssa Arkadiaan, tutki sitä ja, niinkuin jo on kerrottu, vielä samana päivänä annettiin virallinen kielto enää vastedes näytellä teatterissa. Toiset teatterit tutkittiin joku päivä myöhemmin ilman että ne suljettiin.

Ymmärrettävää on, että Arkadiateatterin johtokunta piti yleisön turvaamista yhtä tärkeänä kuin konsanaan viranomaiset, mutta silti se ei voinut katsoa kieltoa kohtuulliseksi. Jo ennen kun viranomaiset olivat liikahaneetkaan, oli näet johtokunta ryhtynyt mitä tehokkaimpiin toimenpiteisiin yleisön pelastamisen varaksi tulipalon sattuessa: m.m. määrännyt 10 uutta uloskäytävää avattavaksi (niin että niitä entisten kanssa olisi 20), jota päitsee jo ennen Wienin teatteripaltoa oli päätetty hankkia vesijohto Arkadiaan. Kun lisäksi otettiin huomioon, että ulospääsö muista teattereista ei suinkaan ollut mukavampi eikä edes yhtä helppo sekä että teatteripalojen tuhoisuus ei

lainkaan riippunut siitä olivatko seinät puusta tai kivistä (sillä savu ja kuumuus tukehduttavat säännöllisesti ihmiset ennen kun seinät syttyvät), laati johtokunta senaattiin anomuksen, että hallituksen toimesta asetettaisiin tutkijakunta, joka tarkastaisi missä määrässä pääkaupungin teatterit ovat tulipalon sattuessa hengenvaaralliset, ja että, jos, niinkuin johtokunta puolestansa arveli, selville tulisi, että Arkadiateatteri ei ollut muita vaarallisempi vaan päinvastoin tarjosi runsaampaa pelastumisen tilaisuutta, kiello olisi peruutettava. Samaan aikaan johtokunta jätti Ruotsalaisen teatterin johtokunnalle pyynnön saada siksi kun kiello kumottaisiin käyttää uutta teatteria kaksi iltaa viikossa suomalaisia näytäntöjä varten.

Tämä tapahtui jo ennen joulua, mutta ratkaisu oli kaukana. Viranomaiset samoin kuin Ruotsalaisen teatterin johtokunta panivat koko koneistonsa liikkeelle. Jälkimäinen lykkäsi asian kannatusyhdistykselle, tämä taas "delegatsioonille ja intendentille" ja nämä takaisin kannatusyhdistykselle, joka vihdoinkin kokouksessaan 16/1 (niinkuin edeltäkäs oli saattanut arvata) antoi kieltävän vastauksen. Hallitus taas kuulusteli kuvernööriä ja selitti sitten, ettei johtokunnan anomus "antanut aihetta mihinkään toimeen". Silloin täytyi johtokunnan valittaa kuvernöörille poliisikamarin kiellosta (joka oli kuvernöörin itsensä määräämä!), kuvernööri puolestaan vaati poliisikamarilta selitystä, käskien "kuulustella" johtokuntaa. Tämä kutsuttiinkin poliisioikeuteen 7/1, jolloin se anoi uuden tutkimuksen pitämistä sitte kun kaikki korjaukset oli tehty; 21/1 oli uusi "syynti" Arkadiassa, ja sen nojalla kiello vihdoinkin peruutettiin 23/1!

Vaikka olisi väärin väittää kuvernöörin y.m. viranomaisten sulaksi kiusaksi panneen jutun alkuun (tiedetäänpä hänen omin päin hieroneen kauppaa venäläisten kanssa, että Suomalainen teatteri ja Fiorini saisivat yhdessä näytellä Aleksanterinteatterissa!), niin on kuitenkin varmaa, että toisia teattereita kohtaan oltiin vähemmän ankaria. Intoa oli näytettävä ja tietenkin oli Arkadia sopivin toimenpiteitten esineeksi – sentähden ei senaattikaan katsonut vertailevaa teatterien tarkastamista tarpeelliseksi. Näin arvosteltiin asiaa, joka oli herättänyt melkoista huomiota maassa ja m.m. saanut Ilmarisen jo vuoden lopulla hartaasti kehottamaan teatteritalon rakentamiseen kansalliselle näyttämölle Helsinkiin. Yritys koskee koko kansaa, lehti sanoo, ja sentähden on osakkeita tarjottava merkittäväksi ympäri maan; pantakoon asia vaan alkuun. U. S. piti ensiksi ehdotusta liian aikaisena, koska vastaperustettujen koulujen tulevaisuus vielä oli turvaamatta; mutta kun toiselta puolen yhä selvemäksi kävi, kuinka mahdotonta teatterin oli ajan pitkään elää riippuvaisena milloin mistäkin säikähdyksestä, otettiin tuuma vakavan harkinnan alaiseksi. Se tapahtui Suomalaisen klubin kokouksessa 21/1 ja asetettiin siinä toimikunta (A. Almqvist, Eliel Aspelin, K. Bergbom, Seb. Gripenberg, A. Helander, E. Nervander ja J. Stenbäck) valmistamaan asiaa. Tämän toimikunnan 25/1 allekirjoittamassa lausunnossa ehdotetaan, että teatteri rakennettaisiin siihen paikkaan Kasarminkadun varrelle, missä nyt on tieteellisten seurain talo, sekä että rakennuksen, paitse näyttämöä ja salonkia, jossa olisi tilaa 800 katsojalle, tuottavaisuuden tähden pitäisi sisältää laajanlaisen ravintolahuoneiston, huoneita Suomalaiselle klubille ja pienemmille kauppaliikkeille. Kustannukset laskettiin 600,000 markkaan, joista toivottiin saatavan 100,000 tarkotusta varten perustettavan osakeyhtiön pääomana, 300,000 korottomana taikka huokeana valtiolainana, 150,000 kiinnityslainana toisaalta päin ja 50,000 keräyksen kautta yleisön puolelta. Kun kysymys m.m. E. Nervanderin tekemän pääkirjoituksen kautta Morgonbladetissa 24/1 oli saatettu suurenkin yleisön tietoon, käsiteltiin sitä uudelleen klubin kokouksessa 28/1; johon oli saapunut lukuisa joukko teatterin ystäviä. Kokous hyväksyi pääpiirteiltään toimikunnan ehdotuksen ja päätti sen toteuttamiseksi perustaa osakeyhtiön, johon yleisöä viipymättä kehoitettaisiin merkitsemään osakkeita. – Tietty on, että tämä puuha ei vionyt toivottuun tulokseen; *mihin* se johti, saamme vastedes nähdä.

Teatteri avattiin uudestaan 27/1, ja annettiin ensiksi kaksi Daniel Hjort-näytäntöä – yleisö tervehti lämpimästi seuruetta, jota oli kaivattu neljä kuukautta. Kolmanneksi illaksi oli Björnsonin Konkurssi ilmotettu, mutta Vilhon heikkouden tähden näyteltiin Hellät sukulaiset. Siinä esiintyi

*Niilo Sala*³⁶ tohtorina ("ensimmäisen rakastajan" rooli) ensi kerran tärkeänpuoleisessa tehtävässä Helsingissä, ja nti Hacklin näytteli Ida Aalbergin sijasta Thusneldaa. Neljännen näytännön ohjelma oli: Adelaida sekä Tyko Hagmanin saksalaisen aiheen pohjalle laatima 1-näytöksinen *Kyökissä* ja saman Pormestarin vaali. Molemmat jälkimäiset, mutta varsinkin *Kyökissä*, saavuttivat suuren naurumenestyksen, ja tuo kohta helsinkiläisessä kyökissä tuli kodikkaisuutensa kautta pitkäksi aikaa melkein Kihlauksen kilpailijaksi. Runebergin päivänä (5/2) esitettiin uudestaan Falkmanin järjestämät Hirvenhiihtäjien kuvaemat, sitte seurasi lauluosasto, jossa rva Emmy Achté esiintyi, ja vihdoin *Kyökissä*. Kolmannen kerran meni sama kappale 10/2 kahden R. Kiljanderin huvinäytelmän kanssa. *Amalia ystävämme* ja *Hyvät markkinat*, joista jälkimäinen oli ihan uusi. Tämä kuvaus pikkukaupungista, jossa veijari on pahasti vetämäisillään käsityöläisperhettä nenästä, oli tekijän edellisiä heikompi, mutta Böök sai paljon kiitosta markkinarosvon esittämisestä. Vihdoin voitiin 11/2 näytellä *Konkurssi*, joka oli uusi Helsingissä. Se meni kolme kertaa peräkkäin ja herätti suuressa määrin katsojain mielenkiintoa. Esitys tunnustettiin sujuvaksi ja näyttämölle suurta kunniaa tuottavaksi; eritoten Leino Tjeldenä ja Vilho Berentinä ansaitsivat hyvin kaikki heille tarkoitetut suosiosotukset.

Kuukauden lopulla 23/2 näyteltiin ensi kerran Minna Canthin *Murtovarkaus*, jonka ilmestyminen näyttämöllä on teatterin historian merkkitapauksia. Tämän näytelmän oma historia alkaa kumminkin jo aikoja ennen näyttelemistä, ja siihen on katsaus luotava varsinkin kun me siten ensi kerran saamme nähdä, kuinka Bergbom kohteli ja neuvoi vasta-alkavia draamakirjailijoita.

Minna Canth, joka ennen oli kirjoittanut ainoastaan lyhyitä novelleja, jutelmia, y.m. kirjoituksia sanomalehtiä varten, ryhtyi v: n 1879 alussa – niinkuin hän itse on kertonut Suomalaisen teatterin näytännöistä (Jyväskylässä), mutta myöskin hyvän tuttavansa Robert Kiljanderin samantapaisista aikeista innostuneena – sommittelemaan ensimmäistä näytelmäänsä. Hänen miehensä, lehtori J. F. Canthin sairaus ja kuolema 14/7 keskeytti kuitenkin työn, mutta syksyllä hän siihen palasi ja 27/11 hän lähetti teoksensa valmiina Bergbomille. Jollei se kelpaisi näyteltäväksi, hän kirjoitti, antaisi hän sen painettavaksi Päijänteen novelliosastoon. Bergbomin vastauksesta otamme pääkohdat:

(Helsinki 5/1 1880). "Kunnioitettava Rouva! Suurella mielihyvällä olen lukenut Teidän, monessa kohden sangen viehättävän, kansannäytelmänne *Murtovarkaus*. Dialogi on sujuva ja suomalainen, henkilöt luontevat – Hoppulainen oikein mainio ilmiö – ja toiminta, vaikka kappaleen heikoin puoli, ylimalkaan tyydyttävä. Minusta teoksenne on hyvin sopiva Suomalaisen teatterin ohjelmistoon ja otan sen mielelläni näyteltäväksi. – Koska ohjelmistomme jo on määrätty muutamaksi kuukaudeksi, voimme vasta huhti- tai toukokuulla esittää näytelmänne. – Näyttelemistä varten tahtoisin mielelläni, jos siihen suostutte, ehdottaa muutamia muutoksia ja lisäyksiä, jotka luullakseni tekisivät näytelmänne juonen elävämmäksi ja jännittävämmäksi.³⁷ – Sallikaa minun lopuksi lausua toiveeni, että tämä ei ole viimeinen tuote, jolla ilahdutatte Suomalaista teatteria. Suurimmalla kunnioituksella Kaarlo Bergbom."

Tietenkin tekijä oli tyytyväinen arvosteluun, mutta kappaleen näyttelemisen myöhästyivätavalla, joka koetteli kärsivällisyyttä. Nähtävästi sai Nooran odottamaton, hämmästyttävä menestys Bergbomin ensin säästämään mieltäkiinnittävän uutuuden seuraavaksi näytäntökaudeksi, ja sitten aiheutti teatterin sulkeminen keisarisurun johdosta keväällä 1881 ja Ida Aalbergin sairaus syksyllä ja talvella s.v. (häntä kun pidettiin ainoana sopivana Helenan esittäjänä) uusia lykkäyksiä. Kumminkaan ei tämä viivytyks ollut näytelmälle haitaksi. Se näkyy seuraavasta.

³⁶ *Niilo Edvard Sala* (Sarelius), s. 1856 Kemijärvellä, oli kruununmiesmiehen poika. Käytyään Tornion alkeiskoulun hän köyhyyden tähden luopui lukutiestä ja meni Chr. Ev. Barckin kirjapainoon Oulussa latojanoppiin. Siellä hän työskenteli viidettä vuotta samalla omin neuvoin kartuttaen kirjatietojaan. Sen jälkeen hän kunnialla kävi Jyväskylän seminaarin ja pääsi kansakoulunopettajaksi Poriin. Siellä hän näki Suomalaisen teatterin näyttelevän ja innostui niin näyttämötaiteeseen, että hän syksyllä 1881 antautui teatterin palvelukseen.

³⁷ Lähettikö Bergbom jo tämän kirjeen ohella joitakin muistutuksia (eri lehdelle kirjoitettuna, niinkuin hän joskus myöhemmin teki), se on epäiltävää, koska hän toisissa kirjeissä ehdottaa lisäyksiä ja muutoksia mainitsematta mitään entisistä.

Kirjeessä 19 p: ltä kesäk. 1880 Bergbom, samalla kun hän ilmottaa roolien olevan puhtaaksi kirjoitetut, kysyy, eikö hän saisi lähettää näytelmää Suomalaisen Kirjallisuuden Seuralle kilpailemaan kauppias W. Parmasen lahjottamasta palkinnosta, joka kolme vuotta turhaan oli ollut tarjona, ja jatkaa sitten:

[Ennen kun näytelmä jätetään kilpailuun] "olisi kuitenkin yksi tärkeä lisäys tehtävä, joka luullakseni suuresti hyödyttäisi draamaanne. Ensimmäisen ja toisen näytöksen välille tahtoisin ihan uuden kuvaelman Penttulan luona. Penttula näetän on loppupuolella niin tärkeä henkilö, että hänen nykyinen lyhyt ilmestymisensä alussa näyttää liian episodilliselta. Aiheita uuteen kuvaelmaan on kylläksi: Penttulan ja Loviisan juonet katkaistaksensa rakastavien liitto, Penttulan varkaustuomat, salainen viinanpoltto, johon Hoppulainen ja Antti ovat osallisina, ja sitten kohtauksia, jotka osittain naurettavalla, osittain kamalalla tavalla valaisevat kansan taikauskkoa ja siis selittävät Penttulan suuren vaikutusvoiman. Mitä itse arvelette? Ettekö luule, että tällainen kuvaelma voisi tulla hyvin vaihtelevaksi. Ehkä olisikin parempi, ettei se olisi kuvaelma, vaan kokonainen näytös, joten kappale jaettaisiin viiteen eikä neljään näytökseen."

"Ja vielä lopuksi hyvin harras pyyntö. Kirjoittakaa pian jotain uutta yhtä kelvollista tai parempaakin kuin Murtovarkaus. Jos vaan Suomalainen teatteri voisi herättää hyvän draamallisen kirjallisuuden, olisi sen tulevaisuus varma. Murtovarkaus on niin ilahduttava alku, ettei Kiven jälkeen kotimaiselle näytelmäkirjallisuudelle ole ilmestynyt parempaa ennettä. – Jos Teillä on halua ja aikaa kirjoittaa jotakin uutta, ehdottaisin kansannäytelmän 1808 v: n sodan ajalta, johon Värikki Stoolin tarinat voisivat antaa aihetta. Tietysti on kuiva, epärunollinen paatos kartettava, joka tekee esim. [F. Berndtsonin] 'Ur livfets strid' niin illettäväksi; sitä vastoin olisi kansanomaisen, virkeän huumori paikallaan."

Minna Canth noudatti neuvoa ja sepitti uuden näytöksen eli "kuvauksen", nimittäin toisen järjestyksessä, jossa tapaamme Bergbomin ehdottamat ainekset ja piirteet ja joka kieltämättä enentää teoksen arvoa sekä taiteelliselta että kansanelämän kuvaamisen kannalta.³⁸ Niinikään annettiin kappale kilpailuun, jossa se sai palkinnon (kts. ylemp. s. 81). Mitä vihdoin tulee uuteen näytelmään, oli rva Canth halukas ryhtymään siihenkin, niinkuin näkyy kirjeestä 14/4 1881, jossa hän kertoo saaneensa palkinnon, "josta minun etupäässä on kiittäminen Teitä, Herra Tohtori", ja huoattuaan: "Suokoon Luoja minulle voimia kirjoittamaan uusia ja parempia näytelmiä, voidakseni siten parhaiten kiitollisuuttani osottaa", esittää tämän suunnitelman:

"Jo edellisenä talvena sain hra Kiljanderilta Jyväskylässä³⁹ erään aineen, jonka hän oli hylännyt, mutta joka minua hyvin miellytti. Sitä olen alkanut kirjoittaa, ja ensimmäinen näytös onkin jo piakkoin valmis. Sisältö on seuraava: Kauppaneuvos Toikka on viisitoista vuotta takaperin polttanut tehtaansa, renkinsä Kaipaisen avulla. Siinä tilaisuudessa kuoli myöskin työmies Ronnen vaimo, ja Toikka otti hänen pienen poikansa, Kaarlon, kasvatikseen. Kaipainen joutui heti rikoksen tehtyään tunnonvaivoihin ja pakeni Amerikkaan, mutta Toikka sai palorahat, pelastui häviöstä ja on siitä asti elänyt toimekkaana, varallisena miehenä. Hänellä on nyt täysikasvuinen tytär, Elina, joka on kihloissa paroni Tannerin kanssa. [Kaarlo] Ronne taas on tullut kunnan mieheksi ja [on] kauppaneuvoksella apulaisena. Hän rakastaa Elinaa, vaikka hän tuskin itsekkään sitä vielä tietää. Sairaana ja heikkona palajaa Kaipainen Amerikasta. Hän halajaa päästä lepoon synnyinmaansa poveen, mutta sitä ennen

³⁸ *Lucina Hagman* (Minna Canthin elämäkerta) sanoo Penttula-noidan mallina olleen poppamies Kumpulaisen, josta s. 55 sanotaan, että hän oli Jyväskylästä kotoisin, mutta s. 111 että rva Canth oli tavannut hänet Kuopion lähellä. Kirjailijatar itse koskettelee asiaa kirjeessä Bergbomille 16/5 1882 seuraavin sanoin: "Olen kuullut, että prof. Ahlqvist olisi hyvin suutuksissaan siitä, että meidän oivat tietäjämme ovat saaneet niin huonon taikka oikeammin ilkeän edustajan Murtovarkaudessa. Täällä päin on vielä paljo tietäjiä, ja kaikkia niitä kansa kammoo ja pelkää, ja ovat ne sangen huonomaineisia. Samaa muistan jo lapsuudessani niistä kuulleen. Ennen muinoin he kenties ovat olleet toisenlaisia. Erinomaisen intelligentia he epäilemättä vieläkin ovat. Kummallista on nähdä heitä haltioissaan! Hiukset nousevat pystyyn, koko ruumis tärisee ja deklamatsioni on maailman mainiota! Ja tuo kaikki on luontoperäistä taitoa – sitä ei voi käsittää." – Tästä voinee päätellä, että kuvaus ei ole *yhden* mallin mukaan tehty, vaan nojaa monipuolisempiin ja pitempiaikaisiin havaintoihin ja kokemuksiin.

³⁹ Rva Canth oli talvella 1880 muuttanut Jyväskylästä Kuopioon.

hän tahtoo tunnustaa rikoksensa. Kauppaneuvos uhkaa, houkuttelee, rukoilee, mutta turhaan. Vihdoin myöntyy Kaipainen kuitenkin viivyttämään tunnustusta, siksi kun Elinan häät ovat olleet. Hän tekee sen Elinan tähden, jota hän pienenä on käsivarrellaan tuuditellut, ja joka on syytön heidän rikokseensa. Kauppaneuvos on nyt voittanut aikaa, viikon verran. Hänen kova ja ylpeä luontonsa panee hänen miettimään keinoa kunniansa pelastamiseen. Kun muuta neuvoa ei ole, päättää hän lähettää Kaipaisen hiukkaista ennen iankaikkisuuteen, luuletellen, ettei tuo niin suuri rikos ole, koska tämä kuitenkin on piakkoin kuoleva. – On hääilta. Kauppaneuvos puolipukeutuneena istuu suojassaan synkissä tuumissa. Elina on morsiushuoneessa, hääväki kokoontuu. Kaipainen, jonka mieli tekee nähdä 'pikku Ellaa' morsiamena, raottaa ovea, – tulee sisään kauppaneuvoksen kutsumana. Vielä kerran koettaa tämä häntä houkuttella. Mutta se ei onnistu. Hän tarjoo viiniä Kaipaiselle, mutta lasissa onkin myrkyä. Kaipainen vie lasia huulilleen, luo samassa silmänsä kauppaneuvokseen ja huomaa petoksen. Kauppaneuvos lukitsee oven, tunnustaa aikomuksensa ja syökee Kaipaisen niskaan, aikoen kuristamalla ottaa häneltä hengen. Samassa koputetaan ovea, häntä kiirehditään viemään Elinaa vihille, musiikki soi, pappi ja hääväki seisovat odottamassa. Kaipainen on pyörtenyt, kauppaneuvos laahaa hänet sisähuoneeseen. Sillä välin on Elina, paroni ja Kaarlo tulleet oven taakse. He pelkäävät onnettomuuden tapahtuneen, kun eivät vastausta saa. Mutta kauppaneuvos jo tointuu, hän aukaisee oven, tekeytyy levolliseksi, mutta on kalman vaalea. Kaipainen on selvinnyt sisähuoneessa, hän tulee esiin ja ilmottaa kaikki. Elina kauhistuu ja paroni kieltäytyy yhdistymästä moiseen perheeseen, Ronne toimittaa Kaipaisen sairashuoneeseen. – Kauppaneuvos epätoivon vallassa ottaa myrkyä ja menee sisähuoneeseen. Kaarlo ja Elina tulevat. Kaarlo on käynyt Kaipaisen luona, kertoo tämän saaneen H. Ehtoollista ja vakuuttaneen antavansa kaikki anteeksi. Samassa tulee paronikin, joka ilolla kertoo Kaipaisen kuolleen, ennen kun oli ennättänyt tunnustusta tehdä. Nyt on hän jälleen valmis Elinaan yhdistymään, mutta tämä kääntyy hänestä inholla. Paroni toivoo isän voivan häneen vaikuttaa, menee kauppaneuvoksen sisähuoneeseen, löytää hänet kuolleen ja hoipertelee takaisin. Hämmästyä ja surua. Kaarlo tukee Elinaa."

"Tämä olisi lyhykäisyydessä kappaleen sisältö. Se tulisi olemaan kolminäytöksinen. Onhan se hyvin synkkä kuvaus ja paljon olen miettinyt, miten saada siihen enemmän sovitusta, mutta en ole päässyt selville. Olisiko parempi, jos kauppaneuvos vahingossa ottaisi myrkyä? Jos ottaisitte, Herra Tohtori, vaivaksenne antaa minulle neuvoja, olisin siitä hyvin kiitollinen." – Tähän Bergbom vastaa 2/6 1881. Hän mainitsee ensin, että Murtovarkaus olisi annettu toukokuulla (kun keisarisuru oli päättynyt), mutta ensimmäisten Romeo ja Julia-näytäntöjen jälkeen Ida Aalberg oli sairastunut ja niin myöhään toipunut, että kappaletta ei olisi voitu näytellä muuta kuin yhden kerran. Sentähden se oli jätettävä syksyyn, jolloin se annettaisiin ensimmäisenä uutena näytelmänä. Sitten Bergbom kirjoittaa uudesta suunnitelmasta:

"Keväällä sain Teiltä kirjeen, jossa selitätte uuden draaman suunnitelmaa. On tietysti vaikea sanoa mitään ennaltaan – mutta Murtovarkaus miellytti minua enemmän. Kohta sanon syyt. Ensiksikin on juoni hyvin vähän alkuperäinen: tuo kivenkova patruuna, tuo tunnonvaivoja kärsivä renki, tuo huikenteleva paroni ovat usein käytetyt – ja antakaa anteeksi suoruteni – hyvin harvoin menestyksellä. Rikoksesta syntyneet omantunnon vaivat ovat tosiaan traagillinen aihe, mutta rikos on tässä liian vähäpätöinen, ulkonainen. Ymmärtäkää minut oikein, vähäpätöinen esteettisessä suhteessa, tietysti ei siveellisessä. Saadaksenne jotakin aineestanne tulisi sielutieteellisen, sisällisen kehityksen olla näytelmän a ja o. Mutta se ei ole – ei ainakaan Murtovarkaudesta päättäen – Teidän runottarenne vahvin puoli. Eikä tässä aineessa ole sijaa Teidän oivalliselle huumorillenne; eikä myöskään ole paljo sijaa naishenkilöillä, joiden kuvaamisessa Te, naisena, tietysti onnistutte hyvin. Silti ei lainkaan ole sanottu, ettei moni kohta voi tulla näyttämöllisesti vaikuttavaksi, esim. kaikki loppukohtaukset."

"Mutta jos luotatte neuvooni, kirjoittakaa kansannäytelmiä, kuvia todellisesta elämästä ja erittäinkin naiselämästä. Kuvatkaa sitä raitista huumoria, joka tavataan talonpojissamme, sitä herttaisuutta, joka löytyy maalaistytöissämme, loihtikaa esiin tuo hupainen elämä, jota Suomen nuoriso kesäaikana viettää esim. pappiloissamme, ottakaa aineenne Vänrikki Stoolista tai Suomen

kansan Saduista ja tarinoista, mutta antakaa meille suomalaisia aiheita – nuo kauppaneuvokset Toikka ja nuo paronit Tanner muistuttavat liian paljo rva Schwartzin romaaneja. – Mutta jos Te jo olette kirjoittanut näytelmänne, niin lähettäkää se kaikin mokomin tänne, sillä voihan se olla jännittävä teatterikappale, vaikka en usko, että aiheesta on syntynyt yhtä runollisesti ansiokasta teosta kuin Murtoavarkaus."

Luultavasti tämä arvostelu sai Minna Canthin luopumaan traagillisesta aiheestaan, sillä hänen toinen täysin valmistunut näytelmänsä, Roinilan talossa, oli kansankuvaus niinkuin ensimmäinen, ja näyttää hän siis valitessaan uuden aiheen noudattaneen Bergbomin neuvoa.⁴⁰ Kumminkin hänen myöhempi kehityksensä kävi toiseen suuntaan. Jos joku sentähden väittäisi Bergbomin huonosti oivaltaneen Minna Canthin luontoa, on muistutettava, että hän ei vielä persoonallisesti tuntenut Murtoavarkauden tekijää, vaan arvostellessaan hänen kirjailijataipumuksiaan nojasi yksistään tähän ensimmäiseen näytelmään. Erittäin saattaa olettaa Bergbomin neuvon ottaa aiheita Vänrikki Stoolin tarinoista syntyneen toivosta saada joku isänmaallista innostusta huokuva kappale ohjelmistoon, sillä lausuupa hän kirjeessään Unkarista (kst. s. 20), että teatterilla oli ollut liian vähän sentapaista.

Mutta palataksemme Murtoavarkauteen on vielä mainittava, että viimeinen näytös itse harjoitusten aikana, Bergbomin neuvosta, laajennettiin ja muutettiin. Tärkein muutos oli se, että Hoppulainen tuli siinäkin mukaan.

"Hoppulainen", Bergbom kirjoitti 25/4 1881, "ei ole mukana viimeisessä kuvaelmassa. Se on vahinko. Eikö hän voisi seurata muita ja saada muutamia repliikkejä? Kaikin mokomin tahtoisin *loppureplikit* Hoppulaiselle. Helena kiittää häntä ja lupaa aina olla hänen ystävänsä. Hoppulainen vastaa jollakin komppasanalla lohduttaen itseään rukkasista. Hoppulainen on runolliselta kannalta näytelmän päähenkilö, pitäähän hänen siis lopettaa."

Juuri näin näytelmä päättyikin, ja kun muistamme, että koko toinen näytös on Bergbomin aloitteesta syntynyt, on totuuden mukaan myönnettävä, että hänellä on suuri ansio kokonaisuuden pyöreudessa ja vaikuttavuudessa.

Niinkuin sanottu on, esitettiin Murtoavarkaus ensi kerran 23/2 1882, ja meille on säilynyt johtajan oma arvostelu näyttelemisestä. Kun näet kappale oli mennyt toisen kerran, Bergbom kirjoitti Minna Canthille (27/2):

"Suureksi ilokseni saan mainita, että Murtoavarkaus on vihdoin näytelty ja vastaanotettu suurella mieltymyksellä." Tämän jälkeen hän palauttaa muistiin vastoinkäymiset, jotka olivat myöhästyttäneet kappaleen esittämisen. Viimeksi hän oli kuukausi kuukaudelta odottanut Ida Aalbergia. Kun tämä ei tullut tammikuullakaan, Bergbom oli ruvennut ajattelemaan toista näyttelijätärtä hänen sijaansa. Mutta kenet panna? "Rva Aspegren oli liian vanha, nti Avellan liian 'herrasmainen' suomalaiseksi talonpoikaistytöksi. Kaikeksi onneksi nti Hacklin oli hyvin edistynyt viimeisinä kuukausina ja Viipurissa suorittanut monta onnistunutta tehtävää. Mutta nti Hacklin, jonka yleisö on tottunut aina näkemään iloisesti nauravan – hänkö traagillisessa osassa? Minä uskalsin. Hacklin itse oli hyvin innostunut ja koetti parastansa. En uskaltanut kirjoittaa Teille asiasta, sillä epäilin tulisiko mitään koko kokeesta. Kiitos Jumalan, pelkoni oli turha. Murtoavarkaus on nyt mennyt kaksi kertaa, yleisö on ollut innostunut, kritiikki ystävällinen ja, mikä on paras merkki, yleisö oli toisena kertana paljo lukuisampi kuin ensimmäisenä. Vahinko ettette itse ollu täällä, se olisi ollut sekä huvittavaa että opettavaista."

"Näyttelijöistä on erittäin mainittava hra Böök Hoppulaisena, hän oli todella erinomainen ja vaikutti suuresti näytelmän menestykseen. Hän ei ole pitkiin aikoihin niin hyvin onnistunut missään roolissa. Hacklin oli varsin sievä Helena, luonteva, tunnollinen, liikuttava, herttainen – oikein suomalainen tyttö. Traagillista voimaa puuttui, mutta hän suoritti kuitenkin esim. vankilakohtaukset paljo paremmin kuin olin osannut odottaa. Leino oli taitava kuin ainakin noitana; yleisö ja kritiikki

⁴⁰ Katkelma näytelmästä Kauppaneuvos Toikka – luultavasti kaikki mitä siitä valmistui taikka on säilynyt – on painettu julkaisussa "Suomalainen näyttämö 18 13/10 72 – 18 13/10 97". Se käsittää ensimmäisen kohtauksen kauppaneuvoksen ja Amerikasta palanneen Kaipaisen välillä.

ovat häntä paljon kiittäneet, mutta minua hän ei täysin tyydytä, hän on liian teatterinoita. Rva Lundahl (Loviisa) ja hra Rautio (neuvoa kysyvä talonpoika) ansaitsevat kaikella tavoin kiitosta. Hyvä oli Aspegrenkin Peltolana. Kallio (Akola), Ahlberg (Niilo) ja Pesonen (Ukonniemi) menivät mukiin. Heikko oli rva Aspegren, joka ei voinut tehdä mitään Marian osasta."

"Onnistuneet olivat laitokset toisessa kuvaelmassa (sauna), kolmannessa (suomalainen pirtti) ja viimeisessä (tiheä metsä). Pirtti oli todellinen suomalainen pirtti pienimpiin sivuseikkoihin asti, ja saunankin olin koettanut saada niin luonnonmukaiseksi kuin suinkin. – Vahvimmat aploodit seurasivat toista ja viimeistä kuvaelmaa. Viimeinen tekeekin paljon suuremman vaikutuksen näyttämöllä kuin mitä lukiessa voi arvella." – Kun Murtovarkaus oli näytelty kolme kertaa peräkkäin, esitettiin se pari kertaa vaihdellen Nooran kanssa ja sitten myöhemminkin, niin että se kaikkiaan meni tänä ensi näytöntökautenaan 8 kertaa, joka tähän aikaan merkitsi harvinaista menestystä. Tunnettu on, että se sittemmin yhä on pysynyt ohjelmistossa.

Ida Aalberg palasi vihdoin 24/2 ja esiintyi ensi kerran 2/3 Noorana.⁴¹ Huone oli aivan täysi ja vastaanotto lämmin; pohjalaiset ja savokarjalaiset ylioppilaat tervehtivät häntä kukkakimpulla. Noora meni kevään kuluessa neljä kertaa; mutta uusissakin kappaleissa näyttelijätär oli mukana. Ensimmäinen semmoinen Murtovarkauden jälkeen oli erittäin huomattava, nimittäin Ellein (Eliel Aspelinin) suomentama Ibsenin *Kuninkaanalut*, joka annettiin ensi kerran 14/3. Mahtavan, lukuisahenkilöisen näytelmän esittäminen olisi ollut rohkea yritys vanhemmallekin näyttämölle, mutta yhä korkeammalle pyrkivää Suomalaisen teatterin johtajaa se sitä enemmän innostutti ja niin hänen seuruettaankin. Valmistus oli alkanut Viipurissa ja oli mahdollisimman huolellinen, eikä lopputulos pettänyt toiveita.

"Draaman näyttämöllinen toimeenpaneminen", Vasenius arvostelee Valvojassa, "oli todellakin melkein läpi läpeensä hyvin kiitettävä", joten yleisö täydellä syyllä ensi näytännön jälkeen esiinhuudolla osotti Bergbomille kiitollisuuttansa; ja samoin voitiin, mitä näyttelijöihin tulee, "sanoa kaikkien kunnialla täyttäneen tehtävänsä". Nuorekkaana, soreavartaloinena Böök oli sopiva Hookon Hookoninpojaksi, joskaan hän ei yhtä mittaa jaksanut ylläpitää luonteen alati työntä kuninkaallisuutta, itseensä ja asiaansa luottamusta. Suurenmoisempi oli Leinon tehtävä, kuvata kunnian- ja intohimoista, nerokasta ja voimallista, mutta epäilyksen hervostuttamaa Skule jaarlia; siitä huolimatta näyttelijä suoritti sen yhtä tyydyttävästi kuin vaikuttavasti. Skulesta Leinolla tuskin oli askeltakaan suuriin shakespearelaisiin rooleihin. Kumminkin oli Vilhon Nikolaus piispa kaikkia merkillisempi. Hivuttava tauti oli tähän aikaan jo surkeasti heikontanut taiteilijan ruumiilliset voimat, mutta rooliin tarvitaan niitä vähemmän kuin henkistä voimaa, ja innostuneena Vilho viimeisen kerran toi näkyviin koko taiteellisen kykynsä. Hän loi näet pelottavan todellisen kuvan tuosta paholaisesta ihmishaamussa, jossa runoilija nerokkaasti on ruumiillistuttanut Norjan kansaa turmelevan kateuden ja eripuraisuuden; varsinkin oli kuolinkohtaus mestarillinen. Muutoin mainittakoon vain, että Axel Ahlberg oli Jatgeir runoilija ja Weckman Pietari, nti Avellan Skulen sisar Sigrid, nti Aalberg Margareta kuningatar ja rva Aspegren Hookonin äiti, Inga. – Kappale meni viisi kertaa.

Maaliskuun lopulla (28/3) tuli vielä ohjelmistolle uusi pikku kappale, nimittäin Mélesvillen 1-näytöksinen huvinäytelmä *Pikku eversti*, joka nti Avellan nimiroolissa onnistui oivallisesti.

Emilie Bergbom luo kirjeessään 2/4 Turun ystävättärelleen katsauksen teatterin oloihin, josta otamme seuraavat rivit:

"Ylipäätään on meillä ollut hyvä vuosi. Viipurissaolo kehittyi erittäin hyvin eikä Helsingissäkään ole ollut aihetta valittamiseen. Se aika, jolloin Arkadia raukka oli tuomionalainen, oli kyllä ikävä, mutta olemme anoneet korvausta sen ajan palkoista ja luullakseni me saammekin. Muuten yleisömme kasvaa kasvamistaan ja se on hyvä merkki. Sitä paitse kasvaa kunnioitus Suomalaista

⁴¹ Taiteilijatar oli toista kuukautta viipynyt Tukholmassa, syystä kun hän pelkäsi liian varhain alottaa työtä. Jo Kristianiasta hän oli kirjoittanut, että hänelle oli tarjottu tilaisuus esiintyä Juliana Tukholman kuninkaallisessa teatterissa – joku rouva, joka oli nähnyt hänet Juliana Helsingissä, oli muka puhunut hänen puolestaan. Ymmärrettävästi johtokunta ei voinut pitää suotavana, että näyttelijätär tuskin terveenä ryhtyisi niin vaaralliseen kokeeseen ja se jäikin silloin sikseen.

teatteria kohtaan ja se on vielä parempi. Pelkäsin kovasti että olimme liian uskaliaita ryhtyessämme Kuninkaanalkuihin, mutta onneksemme menestyi se varsin hyvin, vaikkei loistavastikaan. Kohta pääsiäisen jälkeen otamme Romeon ja Julian ja sitte Regina von Emmeritzin. Se on jälleen vaativa paljon vaivaa ja ponnistuksia, mutta ei auta. Topelius on ollut kauhean tyytymätön hutiloimiseen, millä Ruotsalainen teatteri on antanut näytelmän, ja kun hän, varovainen kun on, sanoo sen meille ja muille, niin tarkoittaa hän tietysti että meidän on esittäminen kappale toisin. – Uusi kotimainen näytelmämme Murtovarkaus on niinkään onnistunut hyvin. Erittäin hupaista on että nainen on tuottanut jotakin niin kelvollista. Vahinko ettei hän voi tulla tänne. Kesällä menee teatteri kuitenkin Kuopioon, ja toivoakseni on hänelle oleva hyödyllistä nähdä teoksensa näyttämöllä. Hän kuuluu kirjoittavan uutta kappaletta, sekin on kuvaus kansanelämästä. Muuten hän on leski, viiden tai kuuden pienen lapsen äiti, joita hänen yksin täytyy kasvattaa."

"Ida Aalberg on, Jumalan kiitos, oikein reipas. Tosin täytyy hänen olla hyvin varovainen niin näyttämöllä kuin muualla, mutta näyttelemine ei ole tehnyt pahaa. – Taiteellisesti on hän sama kuin ennen: kaikki muut taiteilijat ovat etevä toisella tasolla, hän on sitä ensimmäiselläänkin. Hän nostaa sekä kappaleen että ympäristön ja se on, minun mielestäni, hänen suurin taiteellinen ansionsa. Saa nähdä mitä hän tekee Reginasta! Toivon hänen luopuvan vanhoista traditsioneista ja luovan uuden kuvan."

"Mitä sanot rohkeista suunnitelmista rakentaa uusi teatteritalo? En luota siihen, ja niin erinomaisen hupaista kuin olisikin muuttaa uuteen, kunnolliseen teatteriin, pelkään kuitenkin panna niin paljon rahaa ainoastaan rakennukseen. Sitä paitse on kauhean vaikeaa ryhtyä niin suureen yritykseen ja sitte kenties täytyä keskeyttää kaikki varain puutteessa. Aivan epämääräisesti on ehdotettu, että meidän tulisi osaksi ostaa Aleksanterin teatteri ja omistaa se yhdessä venäläisten kanssa, mutta tietysti se ei voi tulla kysymykseenkään. Meidän piireissämme ollaan aivan vastaan Aleksanterin teatterin ostamista: mieluummin tahdotaan rakentaa uusi teatteri, mutta luullakseni se on epäviisasta. Jos kenraalit väsyvät italialaiseen oopperaan y.m., niin saamme Aleksanterin teatterin huokeasta hinnasta; mutta uutta taloa emme saa kuutta, seitsemäsataatuhatta halvemmalla." – Huhtikuulla meni Romeo ja Julia kolme kertaa, ja 17/4 oli juhlanäytäntö *Elias Lönnrotin* kunniaksi. Siksi päiväksi oli näet ylioppilaskunta asettanut Lönnrotin 81: sen syntymäpäivän viettämisjuhlan, ja teatteri toimeenpani näytännön niin varhain, nimittäin klo 6 i.p., että Arkadiasta voitiin mennä suoraan juhlaan ylioppilastalolle.

Ohjelman ensi numero oli Maamme-laulu, sekaköörin esittämänä, toiseksi nti Avellan lausui P. Cajanderin (edellisenä vuonna Snellmanin albumissa julaistun) runoelman "Vapautettu kuningatar", kolmanneksi tuli kuvaelma: Lemminkäinen ja saaren immet, viidenneksi esitti sekaköörinen laulukunta kaksi Lönnrotin suomentamaa Runebergin laulua: Joutsen ja Lähteellä, kuudenneksi kuvaelma: Lemminkäinen ryöstää Kyllikin, seitsemänneksi lausui Ida Aalberg P. Cajanderin (samana päivänä ilmestyneessä Lönnrotin albumissa julaistun) runoelman "Runolaulaja", kahdeksanneksi lauloi nti Hacklin muutamia kansanlauluja, yhdeksänneksi esitettiin kuvaelma: Aino ja Aallotar ja vihdoon, kymmenenneksi, kolme kohtausta Kiven *Kullervo*-murhenäytelmästä, joka silloin ensi kerran joskin vain osittain näyteltiin. Leino oli Kullervo, Kallio Kalervo, rva Aspegren hänen vaimonsa, Weckman Nyyrikki, nti Avellan Ajatar, nti Aaltola Sinipiika. – Kuukauden lopulla näyteltiin yhden kerran Helsingissä uusi Naiset valtioelämässä.

Kuninkaanalkujen jälkeen oli päätyönä *Regina von Emmeritz*, joka vaati runsaasti aikaa, ei ainoastaan sentähden että näytelmä ei ole helpoimpia, vaan sen vuoksi että onnistuminen oli kunnianasia teatterille itselleen ja runoilijalle. Lähteittemme joukossa on kaksi Z. Topeliuksen kirjettä – toinen kirjoitettu ensi-illan edellä, toinen sen jälkeen – jotka näyttävät kuinka tärkeänä hän piti asiaa. Molemmat ovat niin mieltäkiinnittäviä, että ne ansaitsevat sijaa teatterin historiassa, semminkin kun ne sisältävät tarkkoja määräyksiä näytelmän esittämisestä. Edellinen seuraa tässä:

"Koivuniemi 29 p. huhtik. 1882. Rakas veli Carole! Ja sinä lähetit vartavasten ratsastavan sanansaattajan Tikkurilasta!

Postinkuljettajamme lähtee joka päivä klo 11 (sunnuntaisin klo 10) Borgströmin konttorista, vahtimest. Lindeman."

"Kiitos kumminkin ilmotuksesta ja kaikesta vaivasta ja kustannuksesta, jotka Reginan muuttaminen suomalaiselle näyttämölle on tuottanut Teille! Minulle se on samaa kuin astua sisään uuteen suurrutinatunkuntaan – ja samalla kertaa omaan – en tahdo suinkaan sanoa vallottajana, vaan vieraana. Olkoon yritys, taiteellisesti ja taloudellisesti, suomalaiselle näyttämölle joksikin hyödyksi, joka vastaa vaivaa!"

"Kun sanon taiteellisesti, tarkoitan luonnollisesti Ida Aalbergia. Tunnen ainoastaan kaksi pohjoismaista näyttelijätärtä, Louise Heiberg ja osittain rva Hvasser, jotka ovat saavuttaneet taikka voittaneet Ida Aalbergin todellisessa, synnynnäisessä taiteilijavaistossa tehdä sydämen sisimpäin säikeiden värähdykset katsojan käsitettäväksi. Juuri sitä niin sisäänpäin käännetty rooli, kuin Reginan, kaipaa. Voimallisin tai taipuvain totuntataide, mitä taiteellisin mietiskelevä käsitys on ehdottomasti kykenemätön siihen. Ida Aalbergilla voi olla koko joukko muuta opittavaa, plastiikassa j.n.e., mutta se mitä hänessä on välitöntä ei mikään koulu voi korvata. Erehtyisin suuresti, jollei hän tee Reginasta jotakin itsenäistä uutta. Ole hyvä ja anna hänelle myötäseuraavat rivit, jotka ilmaisevat tekijän käsityksen roolista."

"Lupaam olla kohtuullinen ja vaatimaton muihin rooleihin nähden. Ikäänkuin minä olisin hemmoteltu semmoisella! Jos luetaan pois Torslow ja Frithiof Raa ja hänen puolisonsa sekä Ida Reis, kaksi jälkimäistä *osittain*, on Uusi Teatteri opettanut minut olemaan hyvin kiltti. Että Leino Kustaa Adolfina on vastaava Stjernströmiä ja Svedbergiä, on tuskin syytä epäillä. Aspegren on ainakin jäykempi aristokraatti kuin Vilho. Böök on luultavasti oleva Hieronymus ja rva Aspegren Dorthe. Pidä huolta ettei Helmboldista tehdä irvikuvaa!"

"Jätä pois munkkikohtaus siksi kun se voidaan antaa joskus toisin, se on tarpeen johdantona hyökkäykseen. Älä tuhlaa siinä ruutia, vaan käytä niin paljo statistoja kuin voit taustan vilkastuttamiseksi! Muutoin liitän tähän promemorian,⁴² josta teet mitä voit."

"On niin hullusti, että odotan maanantaina kirvesmiehiä korjauksia varten ja puutarhuria, jonka tulee istuttaa 27 uutta hedelmäpuuta paitse marjapensaita. Jos *voin*, niin tulen suurimmalla mielenkiinnolla tiistain kenraaliharjotukseen; jollen voi, niin toivon kuitenkin voivani tulla torstaina, fennomanisen tyttäreni Toinin kanssa, jolle siis pyydän vaatimattoman sijan."

"Tervehdykseni sisarellesi ja toivomukseni että menestys on oleva hyvä!"

Z. T."

⁴² "Promemoria Regina von Emmeritzia varten: Näytös I. 2: sen ja 3: nen kohtauksen väliä vältetään, jos 1: nen ja 2: nen kohtaus esitetään edustalla ja sen tausta nousee, niin että seuraava kohtaus esiintyy peräälalla. – Näytös II. Jotta hyökkäys ei tekisi fiaskoa, on olosuhde paraasta päästä merkittävä levottomuudella ja pakenemisella sisällä näyttämöllä – alituinen pakenevien riento edestakaisin, alkaen 5: nnestä ja päättyen 9: nteen kohtaukseen. Säästävästi pamahduksia, käytä mieluummin patarumpuja kestävästä kanuunajyrinän jäljentämiseksi – pari haavotettua ja joku kaatunut on saatettava näkyviin. – Messua ei pidä jättää pois niinkuin Uudessa Teatterissa – se johtaa huomion pois heikoista sotavarustuksista ja antaa hyökkäykselle jonkinlaista todennäköisyyttä. – Luultavaa on että Suomalainen teatteri on paremmin kuin Uusi Teatteri onnistuva tässä vaarallisessa sotakoikkeessa. – Toinen seikka, jonka Uusi Teatteri on laiminlyönyt, on näytöksen lopussa välttämätön. Näyttämö kuninkaan ja haavotetun ruhtinaan takana on oleva *kansan täyttämä* ahdinkoon asti, koska Reginan murhayrityksellä kuningasta vastaan ainoastaan semmoisessa tungoksessa on joku näennäinen onnistumisen mahdollisuus. – Näytös III. Koht. 5. Valo kuninkaan huoneesta on näkyvä. – Näytös IV. Koht. 6. Agardh on, sen sijaan että olisi vetänyt ristin liidulla, käyttänyt rukousnauhassa riippuvaa krusifiksia. – Valitse kumpi näyttää sopivammalta. Krusifiksi olisi parempi, jollei juurikään Hieronymukselta olisi otettu *toinen* krusifiksi. – Näytös V. Koht. 4. Ripitys ja synnipäästö ovat pakosta liiksi supistettuja. Niitä ei siis pidä käsitellä lyhyesti ja ohimennen, vaan yhtenä pääkohtana, johon pannaan painoa. Helmboldin näennäisesti vähäpätöinen rooli on hyvin tärkeä katolisuuden kostona Hieronymusta vastaan, – niinkuin ruhtinaan kuningasta vastaan, Kätchenin vastakohta Reginaa ja Bertelin Larssonian vastaan. – Bertel on heikosti kuvattu ja vaatii hyvää käsitystä. Harjota hyvin hänen raporttinsa Stoltzenfelsista, joka ei koskaan ole tullut oikein lausutuksi eikä oikein huomioon otetuksi ympäröivässä sotajoukossa Uudessa Teatterissa. – Koht. 7. Bertelin pitää lyödä käsivartensa sivulle, kun Hieronymus ampuu. – Koht. 14. Uusi Teatteri suvaitsi viimein antaa kuninkaan *kävellä* sisään. Situaatiosi menettää kaiken kärjen, jollei häntä kanneta. – Koht. 11-14 on huomattava, että Regina, joka ensin näkyy seisovana, Bertelin raportin lopussa vaipuu alas penkille ja kuninkaan tullessa joutuu sotilaitten peittoon. Hän jää istumaan tajuttomana, siksi kun hän huomattuaan kirjeen ryntää ylös uudella voimalla, joka kirjettä lukiessa lannistuu ja sammuu. – Moni puute näyttämöllisissä laitoksissa voidaan peittää käyttämällä riittävän lukuisasti harjotettuja statistoja."

Tuliko Topelius kenraaliharjotukseen, sitä emme tiedä, mutta kun Regina von Emmeritz 4/5 meni ensi kerran, hän oli saapuvilla, tietenkin suuresti enentäen sitä juhlatunnelmaa, millä täpötäysi huone odotti esiripun nousua ja sitte seurasi näytelmän kulkua. Ja näytäntö oli todella jälleen yksi niitä voittajuhlia, jotka virstapatsaan tavoin osottivat kuinka taidelaitos edistymistään edistyi. Niillekin, jotka monesti olivat nähneet kappaleen Ruotsalaisessa teatterissa, tarjottiin hämmästyttävää uutta. Varsinkin oli linnan valloituskohtaus vaikuttavasti järjestetty. Kun kanuunain jyske alkoi, syntyi linnan sisällä hädän ja kauhun elämä. Sotilaita riensi edestakaisin, haavottuneita ja kuolleita kannettiin yli näyttämön, munkit ja nunnat kulkivat juhlasaatossa Hieronymus etupäässä suurta ristiä kantaen, yli hälinän soivat katolisen messun säveleet, ja linnan naisväki heittäytyi polvilleen pyhän neitsyen kuvan juurelle, nuori ylhäinen upseeri jätti hyvästi omaisilleen, ryntäsi ylös valleille ja kannettiin hetken päästä kuolettavasti haavotettuna alas. Silloin kuului ensimmäinen räjähdys linnanmuurissa, naiset kirkasivat lennähtäen pystyyn: ruotsalaiset olivat jo valleilla ja ajoivat katoliset tieltään, samassa murrettiin suuri aukko muuriin ja silmänräpäyksessä vallottajat täyttivät linnan pihan ja 30-vuotisen sodan marssin ja eläköönhuutojen kaikuessa astui näkyviin sankarikuningas. Todellisuuden tunnelma oli niin valtava, innostus niin välitön kuin konsanaan teatterissa nähdään. – Mutta kaunis oli juominkikohtauskin linnan puistossa, missä upseerit juhlivat. Perällä nähtiin linnan valaistut akkunat, etumolla oli puiden alla pöytiä ja niiden ympärillä kymmenittäin sotureita sinikeltaisissa univormuissa. Oli elämää ja rähinää, ja kun lauluun ryhdyttiin, toimitettiin sekin toisin kuin ennen. Tekijän mukaan Larsson yksin laulaa koko laulun; nyt se oli jaettu kolmelle niin että eri maljat – Suomelle, paaville, kuninkaalle – saivat eri värityksen laulajain äänten mukaan. Siinäkin kappale tosielämää, joka vastustamattomasti vaikutti katsojiin. – Ja niin pienimpiin saakka. "Kuka muu kuin se, joka todella rakastaa taidetta", eräs arvostelija lausuu, "olisi tullut ajatelleeksikaan, että esim. Kustaa Adolfin miekankannikkeessa pitäisi oleman kolme kruunua ja niiden välillä vihkoja (vasar), taikka että hänen armeijassaan täytyy olla skottilaisiakin." – Täydessä sopusoinnussa tämän näyttämöllepanon täydellisyyden kanssa oli näyttelijäin hartaus, vaikkei tietysti esitys jokaisen puolelta voinut olla korkeita vaatimuksia tyydyttävä. Varmaa on, että Ida Aalberg teki Reginan osasta enemmän kuin ennen oli nähty. Luonteen laadun mukaan se tapahtui ennen kaikkea eri äänivivahduksia käyttämällä, ja huippunsa saavutti hänen sielukas lausuntansa yökohtauksessa, jossa hän tahtoo kääntää kuninkaan omaan uskoonsa. Leinon Kustaa Adolf ei ollut tarpeeksi voimakas, joskaan ei kuninkaallista ryhtiä puuttunut; Böök oli oivallinen Larsson, vaikka vähemmän Falstaffimainen kuin myöhemmin Lindfors; Axel Ahlberg oli aika hyvä Hieronymus, joskaan ei se suurenmoinen yltyöpäisyyden ruumiillistus, joksi jesuiitta on aiottu; Aspegren, jota oli totuttu näkemään miltei yksistään koomillisissa rooleissa, ei ainakaan häirinnyt Emmeritz-ruhtinaana; nti Hacklin oli luonnollisen vilkas Kätchen; rva Aspegren kelpo Dorthe; Kivinen Bertelinä oli, proosamaisena, heikoimpia. – Olemme luetelleet näyttelijät, jotka olivat mukana tänä iltana ja saivat osansa yleisön suosionosotuksista. Kunnioitus oli kuitenkin tällä kertaa etupäässä kohdistettu vanhaan runoilijaan – "Suomalaisen draaman isälle" – , jolle johtokunta oli varustanut laakeriseppeleen ja seurue kukkavihkon; mutta kun yleisö alkoi huutaa: "Topelius! Topelius!", hän karkasi teatterista.

Конец ознакомительного фрагмента.

Текст предоставлен ООО «Литрес».

Прочитайте эту книгу целиком, [купив полную легальную версию](#) на Литрес.

Безопасно оплатить книгу можно банковской картой Visa, MasterCard, Maestro, со счета мобильного телефона, с платежного терминала, в салоне МТС или Связной, через PayPal, WebMoney, Яндекс.Деньги, QIWI Кошелек, бонусными картами или другим удобным Вам способом.